

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI

PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A konventi tagok figyelmébe. I. — A kolozs-
vári ev. főtanoda előljáróságának tantervjavaslata, az erd. ev. ref.
egyházkerületi gymnasiumok számára. (Folytatás.) — A testvér supe-
rintendenciák köréből. A tiszáninneni superintendencia véleménye a
felügyeleti jog tárgyában. (Vége.) — Vidéki élet: A gy.-fehérvári
papválasztás. A sepsii egyházmegyéből. Az „Önvédelem“-re. — Egy-
házi lapok szemléje. — Különlék. — A szerkesztő postája.

A konventi tagok figyelmébe.

I.

A magyar protestans egyház jelentékenyebb rés-
szét, a reformatusok egyetemét, alig néhány hét vá-
lasztja el ama nagyfontosságú tanácskozásoktól, me-
lyekre az agg főgondnok, b. Vay Miklós önmaga, a
konventi tagokat Debreczenbe, szeptemberre, ha jól
tudjuk, már megis hívta, s hogy e tanácskozás nem
csak az unio kérdésének még függőben maradt ama
nem legutolsó jelentőségű ágát: a tanügyet, hanem
az állam-kormányval szemben az autonomia kérdé-
sében elfoglalandó álláspontot és érdekelni fogja, arra
nem csak a beavatottaktól származó hírek, hanem az
a tény is utal, hogy például a debreczeni superin-
tendencia legutóbbi közgyűlése meglehetősen általános-
ságban szóló külön felhatalmazást is adott konventi
küldötteinek, sokkal tulterjedőt azon, melylyel koráb-
ban, az egyesülés tervezetének előkészítésére nézve,
ellátta vala őket. S nincs semmi kétségünk továbbá,
a felől is, hogy valamennyi superintendencia kül-
döttei oly helyzetben lesznek ez alkalommal, hogy
ama túlkapással szemben, mely autonómiánkat, a
kormány legutóbbi ennuntiációja szerint, fenyegeti, bár
méltóságosan mérsékelt, de ép oly hagyományosan
szilárd magatartás fog a legközelebbi konvent több-
sége részéről tanusíttatni, a minőre már maga az az
örvendetes tény is vall, hogy Debreczen, a zsinat elő-
harczosa, nagy terjedelmű felhatalmazás adására érezte
maga, konventi küldöttei számára, indítatva.

Bármily önbizakodással nézzünk azonban e kon-
venti működés elébe s bármennyire higgyünk is a jog,
méltány és eszély győzelmében a szilárd kitartás ered-
ményeképen: az iránt, azt hiszem, mindnyájan tisz-
tában lehetünk, hogy a pusztá elméleti védekezés,

még ha volna is sikere az állam-kormányval szem-
ben, ki nem elégítheti azt a fogalom szerinti lényegot,
mely a protestantismus belterjes működésében áll s
mely nélkül az autonomia oly magnólküli héjjá válik,
mint a spanyol hidalgo hosszú titulusa sine-vitulo.
Ezt az autonómiát, igenis, állami törvények biztosít-
ják, mint jogot, de az állam-érdek javára tett ama
szolgálatok fejében, melyeket a felekezet mind vallás-
erkölcsi, mind nevelési hivatást teljesítő társulat
képében töltött ez ideig be, és a mely materialis jog-
czimek megszüntével maga a belölők származó jog
tárgyaltanná s a jogot biztosító törvények üres for-
mákká válnának. Már pedig mi, protestansokul, ily
eshetőségre nem áhítozhatunk.

Igen is, vissza kell tehát az állam-kormány
illetéktelen beavatkozását ez autonomia köréből útasí-
tanunk, de egyidejűleg oly belterjes működést kell,
e körön belül, indítanunk s illetőleg folytatnunk, hogy
ne csak elméletileg, hanem és főképp gyakorlatilag is
fölszemesnek, igazságtalannak s jogtalannak tűnjék
ki e beavatkozás, melylyel az állam rontaná meg azt
a működést, melyet az állam javára folytat a protes-
tantismus. A kormányt a tulajdon saját fegyverével
kell megvernünk.

A Molnár Aladár tanügyi munkálatát nem ös-
merjük s így nem tudhatjuk, mily mértékben leszünk,
annak segítségével, abban a helyzetben, hogy a mi
illeti a középtanodai oktatás materialis szervezését,
erőt-erősbet producáljunk az épen most közöttett mi-
niszterialis tantervnel; de azt látjuk, hogy az erdélyi
egyházkerület most munkában levő tanterve, már csak
mai előkészületeiben is, messzi tulszárnyalja a ma-
gyar közoktatási miniszterium negyedik vagy hánya-
dik kísérletét, mind psychologico-paedagogiai tekin-
tetben, mind arra nézve, hogy a human és real irány
állítólag kiegyenlíthetetlen harcát, szerencsés meg-
oldásra juttatja. E tekintetben tehát épen nem fé-
lünk, hogy az állam-kormány által tulszárnyaltassunk
s van okunk reményleni, hogy a convent épen ez ágra
nézve kedvező megoldást fog már ez évben létesíteni.

De, tagadhatatlanul, van egy positiója a hazai
közoktatásnak, melyben az állam messze tulszárnyalja
felekezetünket s ez a tanár-képzés s a mi evel együtt

jár: az alkalmazott tanárok qualificatioja — legalább, a mi ennek külső igazoltságát illeti, — mert a bensőről s a jelenről egyáltalán nem lehet ezúttal czólnunk szólni. És épen most a külső, formalis qualificatio tekintetéből, kétségsbevonhatatlanul előnyben látjuk az államot felekezetünk fölött, hangoztatók, annak idején, midőn a miniszteri „Pontozatok“-hoz e helyen tüzetesen hozzá-szólunk, hogy a miniszternek azt a törekvését, mely szerint a felekezetek is csak oklevéllel ellátott egyéneket alkalmazzanak tanodáikhoz, csak helyeselhetjük s veszünk magunknak bátorságot ez uttal s a konvent t. tagjaihoz fordulunk, fölhíván becses figyelmöket arra a szükségre, hogy e téren is elejébe vágjunk az autonómiánkat sértő beleártódásnak, de úgy, hogy a materialis tartalom tekintetében felülmulni igyekezzünk az államot s ezáltal, mint magam kifejezém, e téren is tulajdon saját fegyverével verjük meg a kormányt.

Állapodjunk meg tehát abban s mondjuk ki autonom jogkörünkől folyólag, hogy rendes tanárul csak okleveles egyéneket alkalmazunk s az ideiglenesen alkalmazott, de vizsgálatot nem állott egyének rendes tanárokká csak akkor válhatnak, ha a tanári vizsgálatot, szakjukból (szakjaikból) sikerrel kiállották.

Ám ez idő szerint (s valószínűleg még sok öltő őrtere) csakis állami intézetekben történik hazánkban a tanár-képzés, valamint szerezhethető meg a tanári oklevél. Bármily tisztelettel vagyunk, azonban, mind a budapesti, mind a kolozsvári egyetem mellett főnálló tanár-képző iránt (s e tekintetben elfogultsággal nem vádoltathatom, magam a tanár-képzőben nem működ-vén) mégis, tagadhatatlan, a felekezetnek még azon folyul, a mit a növendékek a szak-képzés tekintetében, ez állami intézetektől nyernek, valamivel többet is van joga leendő tanáraitól követelni, hogy aztán a maga felekezeti érdekeinek hű szolgáit remélhesse azokban, a kik az államtól nem vehetnek semmi olyat, a mi akár az egyik, akár a másik felekezet szempontjából egy felekezeti tanárban nélkülözhetetlen qualificatio. Hogy tehát, egyfelől nem a „Pontozatok“, hanem a tanügy követelményének, de másfelől a felekezeti érdeknek is eleget tegyünk: a mikor kimondandók vagyunk, hogy csakis (ez idő szerint állami intézetben nyert) oklevéllel bíró egyéneket alkalmazunk katedráinkra, egyszersmind gondoskodnunk kell alkalomról is, hogy az állami képzőben növekedő leendő tanáraink a felekezet igényeinek szempontjából is megnyerjék azt, a mit az állam, fogalmánál fogva, sem egyik, sem másik felekezet számára nem nyújthat tanár-képzőjében. Szóval, akár a budapesti, akár a kolozsvári egyetem mellett főnálló tanár-képző mellett tartanunk kell, az öt superintendentia közös erején, egy tanárt, kitől mindazok, kik vizsgálatuk kiállta után reformatus tanodánál kívánnak alkalmaztatást nyerni, nyerendik azt a kiegészítő kép-

zést, a mely pótolva azt, a mit az állam nem adhat (s ne is adjon,) biztosítékát nyújthatja annak, hogy államilag képzett tanáraink mégis teljes szívvvel a felekezeti leendnek.

Erre nézve még némelyeket el lesznek a jövő alkalommal mond ndó.

Szász Béla.

A kolozsvári ev. ref. főtanoda előljáróságának tantervjavaslat az erd. ev. ref. egyházkerületi gymnasiumok számára.

Indokolás.

(Folytatás.)

A IV. osztályban egy főlév alatt a biblia ismertetése a fentebb megjelölt előképzettség alapján eszközölhető és azért a II. főlévben az egyetemes egyháztörténelem főbb vonalai adhatók.

Az V. és VI. osztály számára a vallásos eszmék történetét tűztük ki tárggyúl. E tantárgy feladata általános tájékozottságot nyújtani az összes vallási formák felől a történelmi fejlődés szempontjából, főtekintettel az egyes vallási formák egybehasonlítására és ennek alapján kijelölni azon helyet és főladatot, melyet azok sorában a keresztyénségnek el kell foglalnia és betöltenie.

A VII. osztály számára a »Szerv. Javaslát« népszerű vallástant (popularis theológiát) tűzi ki tárggyul; de ez mellőzendő, mert ennek előadása a régi formában tarthatatlan és túlhaladott álláspont és a VIII. osztályban felveendő rendszeres hittan kellőleg pótolja helyét; különben is a hazai prot. egyház történelmében való tájékozottság, a nevezetesebb mozzanatok részletes ismerete nélkülözhetetlenül szükséges, s e tantárgynak más osztályba való beleillesztése alig volna eszközölhető; következésképpen ez osztály tantárgyává tettük.

A VIII. osztály számára a tantervünkben kijelölt Hittan az egész gymnasialis vallás-oktatás betetőzéseül szolgál, mint a vallásos eszmék történetének tanulmányozása alapján följegyzése s rendszeres előadása a jelenkor keresztyén s illetőleg protestans vallásos tudománynak, mely felől a gymnasiumból kilépő ifjúnak teljes tájékozottsággal kell birnia. E tantárgy képezze az érettségi vizsgálat tárggyát is.

2. A magyar nyelv és irodalom tanítására nézve: A nagy-enyedi elaboratumtól eltérőleg, a Szerv. Javaslathoz híven, a VI. osztályban 2 óra helyett 3 órát azért tettünk, mert épen ez osztály tantárggyát a nagyobb költészeti fajok, valamint szónoklattan képezvén: lehetetlenség a fejtegetés concret példányaiul szolgáló művek behatóbb elemzése oly rövid idő alatt; továbbá az általunk a magyar nyelv és irodalomra nézve az egész gymnasialis tanfolyam alatt eléggé nem ajánlható olvasatás nagyon sok időt vesz igénybe; továbbá, épen az érettebb és fejlettebb felfogást kell lehetőleg hasznosítani.

3. A latin nyelv és irodalom tanítására nézve: Ovidius »Metamorphoseon“-ját azért tevők le a IV. osztályba, hogy a klasszikus irodalom tanításánál nélkülözhe-

tetlen, de külön órán kellő sikerrel nem tanítható mythologia ismertetése szempontjából mielőbb felhasználtassék. Az Ovidius olvasásával egy időben a magyar írály-oktatásban nem foglalkozott ugyan még a növendék metrikával, de a latin prozódia s metrika elemeiből egy pár nélkülözhetetlen ismeret előlegezhető, behatódóbban a következő év folyamában foglalkozhatik azzal a növendék. Aztán nem is feltétlenül szükséges e fejlettségi fokon a metrikára bővebben reflektálni; de főszempont előttünk az, hogy Livius olvasása megkönnyíttessék az által, hogy Ovidius merészebb fordulatokban, inverssiókban gazdag írály mintegy előkészíti a növendéket a bonyolultabb mondatszerkezetek felfogására.

Horatius olvastatását azért tettük a VII. oszt. tantárgyává, a VI. osztályból kihagyván egészen, mert ezen az Augustus korának oly kiváló, mondhatni tipikus lantosát érettebb ifjúságnak behatódóbb, részletesebb és több oldalú szempontból kívánnók bemutatni. A nyelvi nehézségek erre intenek; a jeles német gymnasiumok nagy részében a VIII. osztályra tették fel. Az Ars poetikát a VIII. osztályba azért tettük, hogy, mint a klasszikus kor aesthetikai nézetei illusztrálására, az összes klasszikus oktatás betetőzéséül szolgáljon.

4. A hellén nyelv és irodalom tanítására nézve: A VI. osztályban a hat órát öt órára azon kénytelenségből szállított le, hogy így a magyar nyelv tanítására fentebb indokolt óra kikerüljen, minthogy egyéb tantárgyból nehéz volt azt elvenni.

5. A német nyelv és irodalom tanítására nézve: A VIII. osztályra nézve is azért hagytuk meg az egy órát, mert érettség-vizsgálati tárgy ezen osztályban nem mellőzhető; aztán a német irodalom némi ismertetése, a klasszikus szerzők műveinek olvastatása elengedhetetlenül szükségessé tették ez óra felvételét, ha már többet nem lehetett, mi éppen nem volna felesleges, mintán egy nyugot-európai nyelv ismerete az egyetemen mintegy a fensőbb képzettség előfeltételéül tekintetik és hangsúlyoztatik.

6. A történelem tanítására nézve: Eljárásságunk elfogadja ugyan a nagy-enyedi elaboratum azon eljárását, mely szerint a történelem rendszeres egészben és egymásutánban az V—VIII. osztályokban előadandó, de azt paedagogiai szempontból előadhatatlanul szükségesnek tartja, hogy a rendszeres tanítást megelőzőleg nem csak olvasmányok által, de éppen e hozzánk legközelebb fekvő honi történelemnek egyszerű, a történelmi mozzanatoknak főbb események és egyének köré csoportosítása által szemléletessé vált előadása alakjában a növendék a rendszeresebb történelmi oktatásra előkészíttessék, benne a történelmi érzék felköltesés, a nagy tették és nagy emberek iránt lelkesedés gerjesztessék; mert a kedélyi mozzanatok iránt eme fogékony korszakban mélyebb gyökerét ver; a jellemfejlődésre hatékonyabban foly be az ember történelmi küzdelme. Aztán ugy is, valamint a földrajzi oktatásnál, ugy a történelminél is meg kell előznie az egyetemeset a hazainak. A világeseményeket kapcsolatosan lehet és kell érinteni. Az olvasmányok is sokkal több sikerrel oszthatók be, ha bizonyos chronologiai és történetfejlődési támpontokat nyert a növendék. Ezért

osztók be a IV. osztály tantárgyai közé a hazai történelmet. Azért mert nem lehet pragmatikai történetet adni, az nem zárja ki, sőt föltételezi, hogy adassék a történet a gyermekkedély gyermeteg hangulatához közelebb fekvő szempontból tárgyalva.

7. A földrajz tanítására nézve: A földrajz tanítását a III. osztályba is felviendőnek tartjuk, tekintettel a feldolgozandó tananyag, kivált a politikai földrajz terjedelmére, továbbá arra, hogy a matematikai földrajz elemeinek és a felfedezések érdekes történetének a földrajzzal kapcsolatos előadását szintén felvettük tanterv-javaslatunkba. S azért a III-ik osztályban földrajzi oktatásra még 2 órát szabunk. A csillagászati földrajznak a VIII. osztályba történt felvitelére nézve nagyon is egyetértünk a nagy-enyedi elaboratummal, valamint nem csak megjegyzésképen, de mint tantervünk mellett teljesen elfogadható indokot véljük kimondhatni, hogy a természettani földrajz mellőzhető, mert tananyaga, bár nem külön tantárgy alakjában, de a természetrajzi oktatás folyamán okvetlenül tárgyalta zoo-phytographia és geologia előadása által részben feldolgoztatik.

8. A természetrajz tanítására nézve: A VII. és VIII. osztályba kivételesen félévi tantárgyakká tettük oly képen, hogy azért az egész évre szabott óramennyiséget megkapja, mert két annyi órát nyer. Így a VII. osztályban az I. félévben taníttatnék heti 4 óra alatt ásványtan, a II. félévben heti 4 órán növénytan; a VIII. osztályban az I. félévben heti 4 óra alatt rendszeres zoologia, elfoglalván e félévben a csillagászatra szánt heti 2 órát; a második félévben (kimaradna és) a csillagászat taníttatnék heti 4 órán.

Indokaink:

a) e tantárgy ugy se lévén érettség-vizsgálati tárgy, az érettségi vizsgálatra készülő ifjak a tanév második felében kizárólag e vizsgálat tantárgyaira fordíthatnák időjüket.

b) Az így félévesekké vált természetrajzi tárgyak lehetővé tennék azt, hogy a két felső osztályban a túlterhelés némileg elkerültesse, a mennyiben a nagyenyedi elaboratum szerint egy félévre 11 tantárgy esnék, mi az ifju figyelmét igen sokképen osztaná meg. A „Szerv. Javaslat“-nak ez éppen egyik — fájdalom a tantárgyaknak, a tanítási időnek 8 évre történt leolvadása folytán beállott szaporodása és terjedelme miatt nélkülözniünk kellett, — igen becses oldala, hogy több óra alatt lehetett elvégezni egyes tantárgyakat, mi az érettebb ifju munkásságát belterjesebb erőre fokozta. Tehát e szempontból is igazolható eljárásunk.

c) Még azt sem kell felednünk, hogy azon esetben, ha a természetrajzi oktatás félévvel előbb befejeztetik, az ifju önkénytes, netalán pályázatok alkalmával verseny munkásságára szabadabb tér nyílnék, a mennyiben a természettanból legalább egy kört teljesen megfutott.

9. A természettan tanítására nézve: A IV. osztály számára kijelölt tananyag eltér a „szászvárosi tanári értekezet“ által — illetőleg „Szervezeti Javaslat“-ban megjelölt tananyagtól, mind mennyiségére, mind minőségére nézve; mennyiségileg, mert a „Szerv. Jav.“ mind a vegy-

tanból, mind a természettanból jóval többet ölel fel az általunk ajánlottnál; minőségileg pedig helyesebbnek tartjuk a tanítás e fokán a természettanból mellőzni: a szilárd testek mechanikáját, a fény- és hangtant; a vegytanból „az egyszerű és a közéletben fontosabb összetett anyagok rövid eszmertetése” helyett, mely nagyon határozatlan és különböző értelmezésekre adhat alkalmat, szükségesnek tartók meghatározni, hogy mi a feldolgozandó anyag.

Ez eltérést igazolja azon kétségszűbevonhatlan igazság, hogy a cél nem az, mely szerint sokat és sokfélét tudjanak a növendékek a nevezett tanokból, hanem az, hogy, a mit tudnak, arról tudják azt is, hogy hogyan jutottak hozzá; ehhez képest óvatosan úgy kellett megválogatnunk a tananyagot, hogy minden kísérletben legyen tárható a növendék elé és úgy, hogy a tünemény-csoportok egymásutánja s az azokban foglalt törvények meggyőződésükre fegyelmező hatással legyenek. Különben is a szilárd testek mechanikája több mennyiségtani előismeretet kíván, mintsem kellő sikerrel e korban tanítható volna; a hang- és fénytant pedig nem lehet a szemléltetési elvet kellő mérvben érvényesíteni. A vegytan — ha az ide vágó tankönyvekből következtetni lehet, — nézetünk szerint céltvesztetten volt keresztülvive; mert nem volt szem előtt tartva a paedagogia egyik sarkalatos elve, mely szerint könnyebbről nehezebbre és csak a növendékek esmeretkörére támaszkodva lehet csak helyesen haladni. Az elemek tanításával indult a vegytan tanítása; pedig az összes természettudományok közül a vegytan tanuláshoz fognak és foghatnak a növendékek a legkevesebb előismerettel, sokkal szövevényesebb a körükbe eső tünemények lefolyása, hogysem valami helyes tapasztalatot szerezhethének maguknak. Célszerűbbnek tartjuk lassanként és fokozatosan jutni el az elemek bemutatásáig. Nagyobb körben felölelni a rendelkezésre álló idő mellett, nem látjuk helyén valónak sem a természettant, sem a vegytant, még abban az esetben sem, ha felhozott nehézségek fenn nem forognának is.

10. A mennyiségtan tanítására nézve: A VII. osztály számára a n.-enyedi elaboratumban szánt 3 óra helyett 4-et tettünk; azért nem bomlott fel az óraarány e tudományra nézve, mert a VIII.-ban 3 helyett 2 órát tettünk. E változtatásra azon szempont vezetett, hogy a VII. osztályban a nagyobb órámennyiség lehetővé teszi, hogy behatóbban, kevesebb főlbeszakitással befejeztessék majdnem az egész mennyiségtani tananyag; a VIII. osztályban az érettségi vizsgálatra mintegy előkészítve ismétlésre volna fordítható a főfigyelem. Aztán a felosztás által a VIII. osztályba járó ifjúra nézve — éppen a fontos válponton — könnyebülés támadna.

11. A rajz tanításra nézve: Szükségesnek tartók a tanmenetet részletesen kidolgozva a többi tantárgyak tananyagához hasonló módon a tantervbe fölvenni.

12. Az ének a négy alsó osztályban két hangnem (alt és szoprán) szerint vezetett be gymnasiumunknál és ugyanezt ajánljuk minden gymnasium számára; a felső négy osztályban pedig a teljes harmonia van életbeléptetve és nélkülözhetetlenül szükségesnek marad — nézetünk sze-

rint jövőre is. Az zeneoktatás az önkényt vállalkozóknak ingyen adandó, természetesen csak a zenekari tagoknak.

13. Végre a torna tanítására: a VI. VII. és VIII. osztályokban elegendőnek tartunk egy órát, a mennyiben a torna folyam már előbb bevégezhető és e korban már csak egészségi szempontból volna gyakorlandó; továbbá ez osztályoknak így is a rendes tantárgyakra az általánosan elfogadott 26 óra helyett 27 s illetőleg 28 jutott; a torna kötelező lévén, az időt ez is igénybe veszi és a már több szabad időt igénylő fejlettebb ifjúra nézve terhes volna.

Megjegyzés.

Tanintézeteink közös nevéül ajánljuk, a hagyományaink által is megszentelt, a több-több intézet szövetsége fogalmát is kifejező, a benlakás és a tanító-nevelő intézet jellegét is hiven és pregnanter megőrző: „Collegium” szót; de azért tantervjavaslatunkat „gymnasialis tanterv”-nek neveztük, megjelölve ezzel mintegy azon paedagogiai szempontot, melyből azt dolgoztuk, azon tananyag mennyiségét, melyet fokozatosan annak keretében felöleltünk. A Collegium szó az egész intézetet legtágabb keretében felfogva fejezi ki; e név nemi fogalmat fejez ki, melynek részben coordinált, részben subordinált tagjai a különböző tanfolyamok, melyeknek szövetségét alkotja egy-egy intézetünk. Például a nagyenyedi Betlen-collegium alkatrészei:

- a) elemi iskola,
- b) tanítóképző intézet,
- c) 8 osztályu gymnasium,
- d) theologicum seminarium.

(Folytatása következik.)

A testvér superintendentiák köréből.

A tiszáninneni superintendencia véleménye a felügyeleti jog tárgyában.

(Vége.)

A pont. VII. c.-e a tanári képesítés fontos ügyével foglalkozik, azt rendeli, hogy az autonom középiskoláinkban ezentúl csak okleveles tanárok válsszthatók, s mindaddig, míg a felekezetek nem gondoskodnak tanárképző intézetről, tehát egyetemről a maguk számára, jelöltjeik ezen oklevelet valamely állami egyetemen tartoznak megszerezni: az akadémiaikra pedig csak doctori gradussal bíró tanárok alkalmazhatók. Mi a tanári képesítést szintén oly fontos ügynek tekintjük ugyan, mint az állam; azonban megjegyezzük, hogy prot. iskoláinkba eddig is vagy oly egyéneket választottunk tanszékeinkre, kik tanári képességüknek elvitázhatatlan bizonyítékát szolgáltatták, s a kiket egyh. főhatóságaink személyesen ismertek, vagy a kik a tudományos és paedagogiai irodalom terén kitűntették magukat, vagy végre kik magasabb kiképztetésüket valamely hazai és külföld egyetemen nyerték.

Mi örömmel vesszük, ha tanáraink magoknak oklevelet szereznek s ha tudori szigorlatokat tesznek, mivel a tanári oklevelet és tudori diplomát kétségkívül oly külső qualificationnak tartjuk, a melyre mindazoknak szükségük van, kik

szakképzettségöknek jelét sem a gyakorlati tanítás, sem a tudományos irodalom terén nem adták, noha egy mereven mint a „Pontozatok” ezen követelést nem látjuk szükségesnek fölláttatni s fenn akarjuk tartani azon szabadságunkat, hogy ne csak okleveles tanárokat és tudorokat, hanem oly egyéneket is választhassunk, kik tudományos és paedagogiai képzettségöknek az irodalom terén adták jelét.

A ptok VIII. c.-e azt követeli, hogy mint az 1876. XXVIII. t. c. a népiskolákra vonatkozólag meg van szabva, a magasabb tanintézetekben (gymnásiumok, akademiák) használt tankönyveket, sőt kéziratokat is a miniszter supervisio végett bekérhesse s megvizsgálhassa, nem foglalnak-e magukban állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat. Ezen követelést, szemben a magasabb tanintézetekkel igen távkörűnek látjuk, mivel a jelzett cél alatt nem mondjuk, hogy lappang, de lappanghat a tudományos törekvések szabadságának megszorítási szándéka is, a mit pedig a tanítási szabadság elve meg nem tűr, másrészt ránk vonatkozólag semmi értelme nincsen, mivel a gymn. tankönyvek ki vannak nyomtatva, s így a miniszter azokat bárhol megszerezheti, évi nyomtatott tudósításainkban azok teljes czimeit ki vannak téve, így tehát azokat kényelmesen ellenőrizheti. A mi azonban az akademiái tanári kéziratokat illeti, azon megjegyzésünk van bekövetelésük ellen, hogy a kéziratok a szerzők egyéni tulajdonát képezik, azokkal nagyon kérdéses, van-e joga bárkinek is rendelkezni?

A mi a ptok IX-ik cz.-ét illeti, mely szerint a miniszter oly felekezeti közép és felső iskolákat, melyeknek tanárai államellenes üzemekbe bonyolulnak, az illetékes törvényszék s kir. ügyészség közbejöttével megejtendő vizsgálat útján, a vétkeseknek bizonyult tanárok elmozdítását a felekezeti főhatóságtól követelheti, s ha ez által a baj nem orvosolható, illető iskolákat egy időre v. véglegesen bezárhatja Ő Felségéhez teendő előterjesztés után: miután ezen intézkedés minket mindaddig nem érinthet, míg magyar alkotmányos kormányzat alatt élünk, a hazaellenes irányú iskolák ellen pedig az államnak magát minden módon védenie kell, ez oly intézkedés, melyet helyeslünk, s melyet a majdan alkotandó közép- és főiskolai törvénybe okvetlenül felveendőnek tartunk. Különben megjegyezzük, hogy meggyőződésünk szerint hibásan jár el a kormány, midőn ama nem magyar tannyelvű főgymnásiumokat a magyar korona területén meglátja, mivel ezek nemcsak a nemzetiségi bujtoztatások fő és legveszedelmesebb fészkei, hanem paedagogiai szempontból is képtelenségek, a menyinyiben magyar tannyelvű főiskolánkra növendékeiket nem képesítik, s így egy nagy számú ifjúságtól megvonják azon lehetőséget, hogy Magyarország területén esetleg mint államhivatalnokok alkalmazást nyerhessenek.

A ptok X. p. arról szól, hogy joga legyen a miniszternek, ha szükségét látja, az iskolai alapítványokról évenkénti kimutatást kérni, szükség esetén az ügyiratokat és számadásokat bekövetelni, s ha az alapítványok csönkulást szenvednének v. vészélyben forognának, s a bajon a felekezeti főhatóság útján segíteni nem lehetne, az ügy állásáról Ő Felségéhez jelentést és az orvoslás módja iránt javaslatot tenni.

Miután Ő Felségének suprema inspectionalis joga az 1790/1 XXVI. t. cz. által ez irányban is biztosítva van, különös intézkedések szükségét nem látjuk. A mi az évenkénti általános számadások föltérjesztését illeti, az ellen kifogást nem tehetünk, azonban részletes számadások követelése szintén túlmegy azon jogon, melyet a suprema inspectio jogának fogalma kiszab. Különben ez irányban maga az autonóm egyház saját érdekében intézkedni fog a lehető legegyszerűbb orvoslatról a convent által.

Végül nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy a mennyiben a pontozatok több helyütt részint nyíltan, részint leplezetten, ezen rendelkezések egy tetemes részét úgy tüntetik fel, mint a különféle nemzetiségek ellen alkotandóvrendszabályokat, tiltakozunk azon felfogás ellen, mintha nekünk ezen rendelkezéseket éppen ezért kellene elfogadnunk, s tiltakozunk az ellen is, hogy a nemzetiségekkel szemben mi képezzük az államfedezetét, s mi viseljük azon odiumot, mely esetleg az állam rendelkezései folytán, egyik-másik nemzetiség részéről származhatók.

Miután az, hogy a törvények tiszteletben tartassanak a nemzetiségek részéről, egészen állami ügy, ne igyekezzék az állam a mi prot. felekezetünket, mint a maga előharczóit ezen téren előretolni, hanem gondoskodjék arról, hogy a törvények áthágói érdemlett büntetésben részesüljenek.

Mindezek után nem hallgathatjuk el azon óhajátunkat, hogy bárha már az állam és egyházközi viszonyok, a vallás szabadságáról, kötelező polgári házasságról, közép és főiskolai ügyeinkről alkotmányos uton törvényhozásilag rendeztetnének: mivel azon controversiák, melyek jelenleg a félreértést növelik, csak ezen törvények megalkotása által enyészethetők el, s a szabad egyház magas eszméje a szabad államban csakis ez úton érvényesíthető.

Kelt S.-Patak, 1879. jun. 21.

HEGEDŰS LÁSZLÓ,
egyhkerületi küldöttségi elnök.

KUN PÁL,
egyh. ker. küldöttségi jegyző.

VIDÉKI ÉLET.

(A gyulafehérvári papválasztás.)

Hegyalja, 1879. jul. 23.

Nagytiszteletű szerkesztő ur! Gyula-fehérvári egyházközségünknek a hó 27-én igen szép ünnepélye volt; ugyanis az olvasók előtt is ismeretes hosszú processus után elvégre e napon betöltött az évek óta ürességekben levő papi állomás.

Kora reggel a templom tornyán lengedező nemzeti zászló figyelemztetvé a közönséget a leendő ünnepélyre; féltizkor pedig a harangok zúgása gyűjtő egybe a szép számú választókat. Az invocatio megkezdése után nt. Elek és György esperes, t. Tankó József borberekai lelkész, mint helyettes jegyző, t. Bodor Lőrincz krakkói lelkész és mlgs. br. Kemény István főgondnok urak jöttek a ref. templomba. Az énekítés bevégezése után a nt. esperes ur nemes alakja magaslott ki a szószékből s egy alkalomszerű megható ima után az alább közlendő rövid szavakban szólott a közönséghez.

Minden törvényes intézkedések megtörténte végeztével megkezdett a szavazás. Feszült figyelemmel vártuk az eredményt. Igen heves pártküzdelmet vártunk az eddig hallottak után itélve; és ime mit láttunk? páratlan szép rendben lefolyt szavazást. Szavazott 134 választó s mind a 134-et kivétel nélkül: dr. Elekes Victor zilahi tanár nyerte meg. A midőn a szavazás eredménye a nt. esperes ur által közzé tétetett és dr. Elekes Victor Gy. - Fehérvár ref. papjának nyilvánított szünni nem akaró éljen kiáltások közt távozott a választó közönség.

Gyulafehérvári egyhalmegye nt. Elekes György ur az e napon tartott választás megkezdése előtt így szólott a választó közönséghez:

»És most következik az egyházközségre nézve a legfontosabb pillanatok egyike. Mielőtt azonban a választás kezdetét venné; gondolják meg a buzgó hivek még mindig szépen virágzó egyházközségnek negyven éves múltját, melyben az fényes volt, mely alatt diszta volt hazánknak, nemzetünknek, büszkesége szent vallásunknak; gondolják meg: mi tette azt nagyá a múltban? Nem egyéb, mint az egyetértés, testvéri szeretet és vallásos buzgóság.

A múlt alapja a jelennek és jövőnek, a fényes múltat megőrizni, a jelent és jövőt még virágzóbbá tenni: a jelen nemzedék hivatása; ezt pedig most is, nem a visszavonás és egyenetlenség, hanem nemes ügybuzgóság és egyetértés által eszközölhetni.

Hogy a jövő kor áldja vagy átkozza a jelen nemzedéket, az buzgó hivek! önöktől függ; legyenek azért bölcs belátásuak, — tegyenek szívők nemes sűgallata szerint; csak arra kérem: oknélküli, alaptalan kifogásokkal ne késleltessék a választási bizottság munkáját; fontolják meg, mekkora kár és hátramaradás volt eddig is ezen egyházközség szellemi és anyagi életében; fontolják meg, hogy az egyenetlenség átkos fegyvere miatt egy év raboltatott el annak vallásos életéből. Okozói feleljenek Isten és emberek, feleljenek saját lelkiismeretük ítélőszéke előtt.

Én buzgó hivek, mint mindig, most is nyugodtan állok e szízekben. Nincs a nagyontisztelt választó közönség tagjai között egyetlen egyén, ki szememre lobbantatná, hogy valaki érdekében bárkire pressiót kívántam volna gyakorolni, vagy hogy valakinek megválasztását még csak tanácsoltam is volna. Én hivatalos állásomnál fogva mentem a törvényrendes útján; s mégis nekem kellett a sok alaptalan gyanúsítás miatt a legtöbb keserű cseppet elnyelnem; hanem én mindazokat nyugodtan tűröm; csak hogy ezen egyházközség boldog, megelégedett, és virágzó legyen! Tőlem válassza a nagyon tisztelt egyházközség a kijelöltek közül, a kit épen szíve óhajt, csak hogy a választás törvényesen menjen; megéjtett választásukat nyugodt kebelrel, áldó szívvel kísérendem!

Ime, t. olvasó! a nt. esperes urnak ajkáról, a szószékből, a nagy választó közönség előtt hangzott le nyilvános czáfolata annak: mennyire oknélkül vádolták szóval és írásban, pártszínezettel, rokona érdekében való korteskedéssel. Azt hiszem már el fog nómulni minden fégyver; pihenni fog a felkorbácsolt szenvedély s elfogják hagyni az ifjú papot tenni némes egyháza javára. Isten adja!

Egy jelenvolt hallgató.

A sepsii egyházmegyéből.

Sepsii egyhalmegye, 1879. júl. 26.

Az illyefalvi új lelkész t. Kis Albert ur beköszöntése júl. 20 án történt meg. Beigató volt s.-szt.-györgyi lelkész t. Révay Lajos ur, mint megbízottja a főtisztelőtű püspök urnak, mivel Illyefalva püspöki egyházközség. Az idő kedvező volt, s a helybeli és szomszéd községek népe nagy számmal vett részt a szép ünnepélyen, úgy, hogy a lágas templom zsufolásig telve volt. Az istenitisztelek kezdettől végig a tudva levő rend szerint összerágó pontossággal, élénken, és lankadatlan érdeklődés közt ment véghez. T. Révay Lajos ur szívből kelt s szívhez szóló szép szavaiban megható melegséggel ismertette a gyülekezettel, az új lelkészt, mint a forradalom pusztításai alatt árván maradt, s nehéz életviszonyok között is biztosan fejlődő gyermeket, mindig előre törekvő, szorgalmas, tiszta jellemű ifjút, majd a külföldi akademián kincset gyűjtő papjelöltet, s később szép hivatását s kötelességeit helyesen felfogni tudó, az egyházközségnek, hol szolgált, anyagi és szellemi előhaladásáért hiven és becsülettel munkálkodó, határtalan szerénységű lelkipásztorát, s az új lelkésszel a derék egyházközséget, melynek jóra való népe lelkészeit gonddal megválasztja, s szeretettel és tisztelettel elhalmozza, egyházas érzésű, vallását szerető, buzgó, minden jóért lelkesülni tudó, s az egyházközség előhaladásáért, gyarapodásáért munkára, áldozatra maga idejében előzékenyen kész; s mint ilyeneket egymásnak lelkesen ajánlva, együtt munkálkodásukra Istentől minden áldást kért. — T. Kis Albert ur ezen sz. ige alapján „mi pedig praedicáljuk a megfeszített Krisztust” arról tartott beszédet, hogy a megfeszített Krisztusról való praedicálás a lelkésznek erő s bátorságot, a gyülekezet népének lelki békét idvességet ad az élet minden körülményei között. — A beszéd erőteljes, világos, tiszta, meggyőző, correct, szép nyelvű volt, s észrevehetőleg igen jó hatást tett az egész gyülekezetre, mely azt egész végéig lankadatlan figyelemmel hallgatta. — Istentisztelek után megtörtént a hivatalos átadás; azután az egyházközség a hivatalos személyeket egyszerű, takarékos közebeden megvendégelte, — később a lelkészi lakban összegyűlt férfiak és az új lelkész között szíves barátságos ismerkedés folyt le; estve pedig egy új orgona alapja javára jókedvű s jól sikerült bál, mely virággal tartott, s ezzel vége lett az egész beköszöntői ünnepélynek.

Idegen hallgatóra ez a nap kedves, jóleső benyomással volt. Látni lehetett egy életrevaló s virágzó egyházközséget, hallani lelkes szép beszédeket, résztvenni egy gyülekezet vallásos egyházas örömeiben: mindez a mily ritka, olyan jóltevő a léleknek. Bár sokszor, sokszor lehetne ilyen napunk !!!

Vidéki.

A marosi egyházmegyéből.

Az „Önvédelem”-re.

1879. júl. 21.

Nt. Válgj Pál esperes urnak.

A nt. esperes ur „Nyilt kérdés” cikkre (17. sz.) ném méltóztatott felvilágosítást adni.

A közérdekű ügy, erkölcsileg kötelességemmé tette fel-
szólalásom „igazolás“-át (22. sz.)

Most, e tisztelt lapok, 26-ik számában olvasom nagy-
tiszteletednek „Önvédelem“ czím alatt, oly feleletét, mely
sem felvilágosítás a „Nyílt kérdésre“, sem czáfolat vagy
mentség az „Igazolás“-ra, hanem, igen gyarló kis védelem
után, nyílt támadása szabályok — alaptalan gyanúsítás elle-
nem, kapkodás — mint a vízbefulladozó — néhai boldog
emlékü atya árnyékától, a szolgabírói hivatal, ügyvéd, bocs-
koros-katona, államhivatalnok, 100 (száz) szavazaton keresz-
tül — esperesi székéig — és öndicsőítés.

Nagyitiszteleted, a módosított alapszabályok megerősíté-
se után, kevés híján, egy egész évig (1878. jun. 22-től nem
hivta egybe az intézeti közgyűlést, sőt 37. 38. §§-ek elle-
nére f. 6. május 1-sőjére sem.

Ekkor győződtem meg, hogy „ide haza szép csendesen
és úgy a hogy legjobb“ eligazítani nem tudjuk, s szólottam
fel e tisztelt lapok, egyházkerületünk minden közügyeit
képviselő terén, hol e közérdekű ügy legelőbb a nyilvános-
ság terére hozatott; szólottam még pedig oly elhatározással,
mint Jákob (1 Mos. 32. 26.) a férfiuval „nem bocsátlak
el, mig“.

A marosi egyh. megye papi-özvegy-árva gyám-intézetének
ügye annyira fontos és közérdekű, miszerint biztosan hiszem,
mindig nyerünk tért, e t. lapok hasábjain tárgyilagos meg-
beszélésére.

Ezen elhatározással és meggyőződéssel, bátorodom
ismét kis tért kérni, hogy szóljak az „Önvédelem“-re

1-ső és 2-ik pontja első bekezdője, egybevetve a
„Nyíltkérdés“ és „Igazolás“ illető pontjaival, tisztán átlát-
hatók „quantum valere possunt.“

Ismétlés kikerülése tekintetéből, legyen elég párhuza-
mosan kimutatni, a marosi ev. ref. egyházmegye papi-özvegy-
árva gyám-intézete és egy más hasonlótékony pénzügyintézet
1878-iki vizsgálat alá beadott számadásainak — melyekbe
betekinthetni alkalmam volt — zártételeit.

A marosi ev. ref. egyházmegye papi-özvegy-árva gyáminté-
zet pénztárnoka 1878-ik évről való számadásának zártételei:

1. Pénztármaradék	723	frt	88	kr.
2. Kamatozó tőke	12,272	55		
3. Beveendő hátrálék	4360	07	„	

A Gecse emberszereteti intézet pénztárnoka 1878-ik
évről számadásának zártételei kerek számokban

1. Pénztármaradék	11	frt	—	kr.
2. Kamatozó tőke	105,000	—		
3. Beveendő hátrálék	3000	—	„	

Mindkét „human“ intézet elnökeinek az „atyjok volt
az intézet egyik alkotója“, az utolsónak az unoka a pénztár-
noka, ezek is nagyitiszteleted szavaiként „túlszerűségökről“
esmeretesek és általánosan tisztelték és becsülték; ugyanazon
„modern törvények szerint“, ugyanazon törvényszékek előtt
járnak el ügyeikben s mégis minő különbség!

Tisztelet a tulszerény, lelkiismeretesen pontos közpénz-
felügyelők és kezelőknek!

Ugyancsak a 2. pont második bekezdőjében nagytis-

zteleted nyílt támadást intéz, a megerősített s még teljesen
érvénybe sem léptetett szabályok ellen.

Ugy de ezen szabályokat, kevesebb mint két évvel ezelőtt,
egy bizottság nagyitiszteleted elnöklete alatt szerkesztette, a
házassági törvényszék — mint intézeti bizottmány — ponton-
ként nted elnöklete alatt revideálta, az intézeti közgyűlés
nted elnöklete alatt állapította meg, az egyházmegyei köz-
gyűlés a múlt évben, nted elnöklete alatt ajánlotta fel meg-
erősítésre; a főtr. kerületi közgyűlés a nted jelenlétében,
résztvételével, aláírása alatti kérésre erősítette meg, mint
aláírása alatt felterjesztetteket.

Ha „a mostani modern törvényekkel“ ellenkező van
benne, miért nem nyilvánította akkor? Nted elnöklete alatt
a »komoly megvitatáson« — résztvételével — a »végeldön-
tés«-en átéstek már ezek!

Azonban igazat adok annyiban ntednek, hogy a „mos-
tani modern törvények szerinti“, „a társulattal szemben levő
adósságot“, azaz kölcsönként pénzt és járulékát „egyházi
administratio útján felhajtani“ nem csak „kissé nehéz“, sőt
nem is lehet. Ez a régi orthodox törvény szerint is így volt.
A „módosított alapszabályok“ 46. §. is tisztán mondja: „ki-
kölsönzés, telekkönyvi betáblázás mellett történhetik“.
következőleg az országos törvény szerint behajtható, az ille-
tékes törvényszék útján.

De, hogy a papi hivatallal egybekötött, annak jöve-
delmére fektetett és olyan tartozásokat, melyeknek teljesítése
feltétele alatt foglalta el valaki papi hivatalát, a polgári tör-
vényszékek útján kellene felvételni és ezek pontos be nem
fizetése, nem lenne canonicus hiba, ez az én protestans kal-
vinista papi fejembe nem disputálható be, s azt hiszem, világi
aai közül is bajjal lehetne találni, ki elhinné.

(Vége következik.)

EGYHÁZI LAPOK SZENMLÉJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap 30-ik számában dr.
Ballagi Géza ír a miniszteri pontozatokról. Szerinte a
miniszteri pontozatok nagyobb része autonómiánkat nem sérti.
És ha mégis zugolódunk a pontozatokban kifejtett elvek
ellen: annak oka az, hogy nem bizunk államintézményeink
szilárdságában; nincsenek cél tudatos, erélyes, következetes,
eszközeiket és embereiket óvatosan megválogató kormányaink;
a törvényhozás zavart okozó, drága és céltalan experimen-
tatiokat enged meg magának; mindezek miatt bizalmatlanok
vagyunk az állami felügyelet iránt. Fokozta most a kormány
azzal is a bizalmatlanságot, hogy specialis felügyeleti tör-
vényjavaslat vázlatát adá a pontozatokban, a helyett, hogy
egy középiskolai törvényjavaslatot terjesztett volna elő.

Egyébiránt cikkiró a „pontozatok“ elveit legnagyobb
részben helyesli. Így — igen kevés módosítás mellett —
a 3. 5. 7. 8. 9. 10. pontok tartalmát, mint észszerű és
természetes határozmányokat, javallja, elfogadja. A 4. pont-
nak, míg közép és felső oktatásunk törvény által szabályozva
nincs, nincsen értelme. A 6. pontnak a közvetlen felügye-
letre vonatkozó része — cikkiró szerint sem fogadható el.

Czikkiró nézete szerint, a sept. havában összeülő konvent lenne hivatala a pontozatokból elfogadható alapelveknek codificálására; a hiányokat, melyek miatt a pontozatok világot láttak, mi érezzük legjobban; mutassuk meg hogy segíteni akarunk és tudunk is azokon. És ezzel vesünk véget a pontozatok által felidézett kellemetlenségeknek.

A Prot. Hetilap folytatja „a vallásszabadság és polgári házasság” czim alatt megkezdett elmélkedéseit. A konvent van hivatala férfias, méltóságos szavát felemelni a »pontozatok« és az újabb meg újabb tantervek által autonómiánk ellen intézett támadások ellenében. Czikkiró óhajtja, hogy a közokt. kormány illetéktelen térfoglalásának határ vetessék; de nem barátja a passiva resistentia elvének. Nem csak jogaink, hanem kötelességeink is vannak. Védjük meg jogainkat; de egyidejűleg tegyük meg magunk jószántából mindazt, mit a haladó világfejlemény követel. Egyesült munkára fel! Készítsünk tantervet olyant, hogy járjon hozzánk tanulni az, a ki most tanítani akar; gondoskodjunk tanáraink képzéséről; lássuk el iskoláinkat képzett tanárokkal és szereljük fel mintaszerűleg. A mely iskolákat így ellátni nem tudunk, zárjuk be; mert a zúgiskolák kora lejárt. Ideje volna az egész egyház közös nagy érdekeinek magas nézéspontjából itélni meg a dolgokat és viszonyokat s hozni határozatokat, létesíteni nagy szabású terveket; ezt várja a konventől a jelen, ezért áldja majd a jövő nemzedék.

Ezután áttér czikkiró a vallásszabadság tárgyalására. Mig azonban erre vonatkozó nézeteit összegezne, előbb — jövő cikkében a polgári házasságról kíván szólni.

A Magyar prot. egyh. és isk. figyelő júliusi füzeté megjelent a következő tartalommal: Protestantismus és socialismus (németből fordítva). A logika mint népszerű tudomány, dr. Vellentszkytől. Szerény észrevételek gimnasiunai tanügyünket illetőleg, Keszi Hajdu Lajostól. Báthori Zsófia életrajza. Kálmán Farkastól. A régiek (közlemények Katona Lajostól és Rác Károlytól.) Kul föld. Belföld. Könyv és lap-szemle.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. augusztus 1.

— Követésre méltó példa. Kolozsvári egyházunk iskolaszéke a tanév végével részletesen megvizsgálván a felügyelete alatti népiskolák szükségleteit, hiányait, a szükséges javításokra és beszerzendő taneszközökre vonatkozólag indokolt javaslatát közelebből terjesztette be az egyház kebléi tanácsához. A múlt évben megindított buzgó gyűjtés és adakozás lehetővé tette, hogy az egyháztanács f. hó 27-dikén iskoláinak szükségleteire a begyűlt segélyadományokból ötszáz forintot adhasson. Ez összeg utalványoztatott és a gazdagodnók, egy szakbizottság felügyelete mellett, megbízott a szükséges javítások haladéktalan foganatosításával. Vajha minél több egyházközségünk kebeléből vehetnénk hasonló tudósításokat! Így aztán nem lenne annyi okunk — az örökös panaszra. Segíts magadon s az isten is segít!

— Beküldetett szerkesztőségünkhöz: Felhívás „az evangéliumi lelkész társ” pártolására. Kiadja Cz e l d e r

Márton. Előfizetési díj egy évre: a »Figyelő« előfizetőinek 1 frt 50 kr, másoknak 2 frt 50 kr.

— Megjelent: A keresztyén anyaszentegyház története, protestans iskolák számára. Irta Pálffy József. Negyedik javított kiadás. Ára 90 kr.

— Értesítés. A zilahi m. kir. állami tanítóképzőben az 1870—80. tanév folyó évi szeptember hó 1-én d. e. 10 órakor fog megnyitvatni; a tanítás 2-dikán reggel 7 órakor veendi kezdetét. A javító- és pótvizsgálatok augusztus 27-én d. e. 8 órán kezdődőleg ejtetnek meg. A beiratások és felvételi vizsgák a képzőben aug. 28. és 30. a gyakorló-iskolában pedig 29. napján fognak megtartatni. A gyakorló-iskolába összesen csak 48 tanuló vétetik fel. A képződe első osztályába felvétetnek oly éptestű növendékek, kik a 15-ik évet már meghaladták, a magyar nyelv, szám-tan, földrajz és történelemben legalább annyi jártassággal bírnak, a mennyit a gymnasium, reál- vagy polgári iskola négy alsó osztályában tanítanak. A belépni kívánó növendékek erről vagy nyilvános iskolai (bélyegmentes) bizonyítványt kötelesek előmutatni, vagy felvételi vizsgálatnak kell magukat alávetniök. Több szegénysorsú növendék állami segélyben (köztartás és szálláspénz, vagy pénz-segély) fog részesítettni; részesülni óhajtók szabályszerűleg kiállított szegénységi bizonyítvánnyal felszerelt folyamódványaikat, a tek. képződei igazgató-tanácsához czimezve, legkésőbb augusztus hó 25-ig alulirothoz adják be. Zilahon, 1879. július 8-dikán. Faluvégi Albert, kép. igazgató.

— Pályázati hirdetmény. A zsidói községi iskolánál egy tanítói, s egy tanítónői állásra ezzennel pályázat nyit-tatik. Ezen állások 300—300 frt. évi pénzbeli fizetéssel s szállás, valamint tűzifa illetményekkel járnak. Magasabb műveltségű tanerőknek, magán tanórák adása esetén, szép mellék jövedelemre van kilátások. A pályázni kívánók ezzennel fel-hivatnak, miszerint kérvényüket a szükséges képességi, s erkölcsi bizonyítványokkal ellátva folyó évi augusztus 15-ig, iskolaszéki elnök Tömösvári Károlyhoz Zsibon czimezve, annál bizonyosabban küldjék be, mert a választás már irt hó 17-én megtörténvén, későbbi beadványok figyelmen kívül maradnának. Zene s éneken, és háziipar ágakban jártasok, nemkülönben olyanok, kik nyilvános iskolában már alkalmazva voltak, előnyben részesülnek. A megválasztandók kötelesek folyó évi szeptember 1-én helyöket elfoglalni. Kelt Zsibon, 1879. jul. 27 én. Tömösvári Károly, isk. széki elnök. Lang Fülöp, isk. széki jegyző.

— Mike Lajos zsoboki lelkész aához újabban következő adományok folytak be a zsoboki templom javára: gr. Batthyány József orgonára 25 frt; ugyanarra gr. Batthyány Józsefné 5 frt, Rösler Samu körjegyző a templom javára 20 frt, Vallér József mákói pap ugyanarra 7 frt 40 kr, M. Szabó Gyula 100 drb. deszka. Fogadják a kegyes adakozók szívből jövő köszönetünket!

A szerkesztő postája.

T. Révay Pál urnak N.-Baczon. A cikkeket vettük. Tárgy-halmaz miatt csak a jövő számban kezdetjük meg a közlést.

T. Szilágyi Farkas urnak. N.-Enyed. Igen nagy terjedelmű válasz; az ügy végre is csak személyes ügy; azonban, a mennyire lapunk tere engedni fogja, helyet szorítunk. E számra már későn érkezett.

T. dr. Bartók György és Sebestyén Sándor urnak. N.-Enyed. Hivatalos iratokat az érdekelt lapok mindenikének egyidejűleg szokás beküldeni, hogy egy időben közölhetők legyenek. Az Önök által beküldött nyilatkozat megjelent a „Szemle” jul. 24-iki számában; hozzánk beküldötték jul. 30-án; holott mindkét lapot Kolozsvárt nyomtatják. Így nem veszünk fel közleményeket.

Egy theologusnak. Cs—n. Most nem közölhetők.

Elekes Károly igazg. tanár urnak. N.-Enyed. E számra már későn érkezett.

Megjelenik
minden vasárnap.

Összetekintési s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czinizendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kótszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beíratás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félvre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A konventi tagok figyelmébe. II. Szász Béla.
— A kolozsvári ev. főtanoda elöljáróságának tantervjavaslata, az erd.
ev. ref. egyházkerületi gymnasiumok számára. (Folytatás.) — Az áll.
igazgató-tanács r. gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: A brassói ál-
lami iskolák ügye. — A marosi egyházmegyéből. Az „Önvédelem”-
ro. (Vége.) — A moldva-oláhországi missió köréből. — Válasz a fe-
leletre. Sándor Jánosnak. — A nagyenyedi egyházmegyéből. Feleletül
Nt. Elek György esperes urnak. — Tárcza: Egyháztörténelmi
levéltárca. — Különfélék. — Köröztetnek. A szerkesztő postája.

A konventi tagok figyelmébe.

II.

A múlt cikkemben fölűntetett föladat — az
állami tanár-képzők egyike mellett felekezeti tanár
leendő alkalmazása — nem az én gondolatom. An-
nak idején, midőn az erdélyrészi ref. egyházkerületet
a nagy-enyedi Theologianak Kolozsvárra való át, vagy
át nem költöztetése tartotta izgalomban, e lapok szer-
kesztője használta föl ismeretes törekvése egyik argu-
mentumaképen azt a tervet, hogy a Kolozsvárt fen-
tartandó theologiai intézet egyszersmind tanár-képző-
vel is egészítettessék ki olyképen, hogy az állami
tanár-képző működéséhez járuljon felekezet paed-
agogusa pótlólag; ezáltal még plausibilisebbé akarván
az általa is helyeselt főtervet tenni.

Kérek mindenkit, a kit érdekel s a ki igényte-
len soraimat figyelmére méltatja, ne hogy a gyerme-
ket a fürdő-vizzel együtt kiöntse s elvilog ellenzője
levén a theologia áthelyezésének, csak azért ítélje el
a tanár-képzés általam ismét fölvetett kérdését, mivel
egykor a nagyenyedi theologiai intézet átköltözte-
tésével együttesen említettett.

Akkor határozott pártolója voltam a theologiai
intézet áthelyezésének s alkotmányunk keretén belől
tőlem telhetőleg azon igyekeztem, hogy a terv való-
sággá váljék. Ám az alkotmányunk szerint illetékes
testület határozván, kötelességemnek ismerem a több-
ségi határozat előtt meghajlani s azt hiszem, azok

ellen, a kik akkor a terv pártolói valának, azóta egy-
szer sem lehetett alaposan azt a vádat emelni, hogy
akár nyíltan, akár rejtetten status-esínyt próbáltak
volna a többségi határozat kijátszására megkísérteni.
Ehez képest — a megczáfoltatástól való félelem mel-
kül elmondhatom, hogy a midőn a tanár-képzés ügyét
ily formában ismét előtérbe állítom, semmi kapoco-
latban nem kívánom hozni aval a kérdéssel, a mely-
nek egykor kiegészítőjeképen szerepelt, de a mely, a
megejtett szavazással, halottá vált s azóta is elégszer
és ismételtelen elparentaltatott.

Épen ezért nem is kardoskodom névszerint akár
az egyik, akár a másik egyetem tanár-képzője mel-
lett. Természetesen, mint kolozsvári ember s az itteni
egyetem tagja szívem szerint a kolozsvárra szavaz-
nék, a hol egy Szabó Károly, egy Imre Sándor, La-
dányi Gedeon és Felméri Lajos állanának a prot. tanár-
képző növendékeinek rendelkezésére. De, nehogy né-
melyek előtt, a kik mindig a rosszabbat hajlandók
másokról fölteni s mindenütt rejtett czélzatokat ke-
resnek, már eleve gyanussá és gyűlöletessé tegyem
az ügyet, mondám ki az alternatívát: akár Buda-
pesten, akár Kolozsvártt, csak valahol igen.

Nem lehet ezúttal föladatam a részletes terv-
készítés arra nézve, hogy az öt superintendentia által
közösen fizetendő protestans tanár minő kiegészítő
oktatásban részesítse aztán az állami tanár-képzőnek
azokat a növendékeit, a kik majdan a protestans ta-
nodai katedrákra kívánnak alkalmaztatni. Elég legyen
általánosságban csak annyit jelzenem, hogy a protes-
tans s különösen a magyar protestans egyháztörté-
nelem, a protestans és különösen a magyar protes-
tans nevelés és oktatás történelme volnának a főtár-
gyak, a melyeket az ily növendékeknek mulhatatlanul
e tanárnak kellene nyújtania. Terjeszkedjék-e e
kiegészítő képzés még tovább s illetőleg még mé-
lyebbre, tessek a protestantismus eszmekörének phi-

losophiájára, vagy a protestans egyházjogra (erre nézve az egyetemi előadások fölhasználtatása által) vagy ne? — e kérdések részletes megvizsgálása, az elvi megállapodás után kerülhet napirendre. De egy pontra nézve még is már most határozottan föl kell még a figyelmet hívnom, legkivált, midőn az alternatíva a kolozsvári tanár-képzőt is felöleli.

E pont az elméleti képzés elmaradhatatlan kiegészítőjét, a gyakorlati évfolyamot illeti, mely a kolozsvári tanár-képzőnél ez idő szerint hiányzik, míg Budapesten a képző-intézettel kapcsolatban álló mintagyakorló-tanoda által megoldást nyer.

Am azért, mivel Budapesten már fönáll a negyedik, gyakorlati évfolyam is, ha kivihető, azt tartanám helyesebbnek, ha akár Kolozsvárrt, akár Budapesten kizárólag a protestans paedagogus vezetése alatt töltönnék a jelöltek a negyedik évet az illető prot. tanodában, mint gyakorló intézetben, miud budapesti, mind kolozsvári tanodánk olykép levén berendezve, hogy ott leendő tanáraink a prot. paedagogus segítségével a gyakorlati készséget is magukévá tehetnék, a már megnyert elméleti képzés után. Sőt, a meny nyire az illető tanoda oeconomiája engedné, a benlakás és magán-tanítás rendszeresítése által nem csak a növendékek nyernének ez által materialis segílyt, hanem az illető tanodának is előnyére válnék e kapcsolat.

Fölöslegesnek tartom ezuttal a kérdés további részletezését. A konventi t. tagok bölcsesége és szakismerete teljesen fölold a részletezéssel együtt járható kontárkodástól. De azért, hogy a kivitelt mások, avatottabbak, helyesebben foghatják megoldani, mint az én csekélységem, nem lehetetlen, hogy a kérdés fölvetésével hasznos szolgálatot tettem protestans tanügyünknek, válságosnak látszó időben. Annyi bizonyos, hogy akartam.

Szász Béla.

A kolozsvári ev. ref. főtanoda előljáróságának tantervjavaslatja az erd. ev. ref. egyházkerületi gymnasiumok számára.

(Folytatás.)

1. Vallás.

A gymnasium feladatából folyólag a vallástan körébe tartozó összes tantárgyak előadásainál, a szorosabb értelemben vett szakoktatás mellőzésével, a főfigyelem a vallásos érzés művelésére, a vallásos kérdések iránti fogékonyság fejlesztésére lévén fordítandó: a czél a biblia minden oldalú

megismerése, ennek alapján a keresztyén hit- és erkölctan és a felekezeti hitágazatok vázlatos ismerete; a vallásos eszmék fejlődésének áttekintése, kiváló figyelemmel a magyar protestans egyház bel- és küléletének minél behatóbb méltatására, a protestans öntudat minél élénkebb felébresztése; a jelenkori protestans vallásos világnézet helyes megértése.

I. osztály. Hetenként 2 óra.

Jézus példabeszédeinek s párbeszédeinek olvasása s magyarázása. Kézikönyvül egyelőre használni lehetne: Nagy Péter újszövetségi történeteit, melyekben a példabeszédek egy része föl van dolgozva; de óhajtandó, hogy pályázat vagy megbízás útján szerkeztessék egy vezér-fonal, mely az összes példabeszédeket és párbeszédeket felöleli.

II. osztály. Hetenként 2 óra.

Keresztyén hit- és erkölctan a konfirmációi előkészítés czéljából. Nagy Péter konfirmációi nagyobb káté I-ső fele.

III. osztály. Hetenként 2 óra.

A keresztyén hit- és erkölctan befejezése. (a fenn-
tbbi kézikönyv 2-ik fele)

IV. osztály. Hetenként 2 óra.

A biblia részletesebb ismertetése. Az egyetemes egyház-történelem főbb vonalai.

V. osztály. Hetenként 2 óra.

A vallásos eszmék története; a Jézus előtti kor, Jézus fellépése és tanítása; Pál küzdelme.

VI. osztály. Hetenként 2 óra.

A vallásos eszmék története folytatólag: a keresztyén-ség története a legújabb időkig; nagyobb terjedelemben a reformáció kora.

VII. osztály. Hetenként 1 óra.

A magyar reformált egyház története.

VIII. osztály. Hetenként 1 óra.

Keresztyén hittan. A keresztyén, illetőleg protestans világnézet fölől tájékozás.

2. Magyar nyelv és irodalom.

A magyar nyelv és irodalom tanításának czélja az I. —IV. osztályokban helyes beszélés és írás; az írály általános szabályainak és az előadás módjainak ismerete; a tanuló ismeretkörébe tartozó tárgyakról a írály egyszerűbb formáiban logikai egybefüggéssel és hibátlan nyelven fogalmazási képesség. Az V. VI. osztályokban a szépírás különböző formáinak a szép-tanba való bevezetés alapján tárgyalása; a főbb költészeti és szónoki műfajok alakja és tartalmi méltatása; minél szélesebb körű olvasztatás által az irodalmi oktatásra előkészítés. A VII. VIII. osztályokban a nemzet irodalom ismerete, a nyelvtörténet főbb mozzanatainak feltűntetésével kapcsolatban, a korszakot alkotó írók életrajzára, az egyes korszakok jellemzésére kiváló tekintettel; a nevezetesebb irodalmi termékek aesthetikai méltatása ugy szóbeli, mint írásbeli előadás alakjában.

I. osztály. Hetenként 3 óra.

Magyar nyelvtan mondattani alapon. A mondat: egyszerű mondat részei, bővített mondat részei. Hangtan: magán- és mássalhangzók, hangzó-egyezés törvénye, hangcsere, hanghasonlítás, hangáttétel (metathesis). Szótan: gyökér-tő,

származék; nevek (fő-, mellék-, számnevek és névmások) alkotása képzőkkel, mondatbeli változásai a ragok és névutók által. Olvasás; könyvnélkül tanult darabok szabatos előadása. Házi vagy iskolai írásbeli feladatok, főszólyal a helyesírásra, hetenként egy órában.

II. osztály. Hetenként 3 óra.

Magyar nyelvtan mondattani alapon. Az I-ső oszt.-ban tanultak rövid ismétlése. A szótan folytatása: igék nevei, alkotása és ragozása (személy, szám, módok és idők szerint), határozók, kötőszók, indulszók. Mondattan folytatása: összetett mondatok: egymás mellé és egymás alá rendelt mondatok (fő és mellék mondatok), a mellékmondatok nevei. Olvasmányok előszóval, szabatos előadás; írásbeli feladatok a helyesírás folytonos gyakorlásával, mint az I-ső osztálynál.

III. osztály. Hetenként 3 óra.

Magyar nyelvtan: az alaktan rövid ismétlése. A mondattan részletes tárgyalása: szóegyezős, szóvonzat, összetett mondatok kötése, főszólyal a helyes magyarság elveire. Olvasmányok, előszóbeli előadás. Kéthetenként egy órában, házi vagy iskolai írásbeli dolgozatok.

IV. osztály. Hetenként 3 óra.

Olvasmányok alapján és kíséretében az irány általános szabályai, az előadás módjai (leírás, elbeszélés, elmélkedés,) a képzetek, fogalmak, itéletek és következtetések szemléltető magyarázata. Szépirány, a széptanba való bevezetés alapján. Olvasmányok, szabad előadás, írásbeli feladatok az eltanultak alkalmazásával s a közönségesebb ügyiratok szerkesztése. Kéthetenként egy házi vagy iskolai írásbeli dolgozat.

V. osztály. Hetenként 3 óra.

Általános költészettan: költői anyag, tartalom és alak (verstan); részletes költészettan: érzelmi költészet, értelmi költészet fajtái; leíró költészet, elbeszélő költészet részben (t. i. románca, ballada, mese, példabeszéd, regopéldázat, allegoria, rege, monda). Előszóval szabad előadás, írásbeli feladatok, költői olvasmányok s ezek elemzése. Kéthetenként egy házi írásbeli dolgozat.

VI. osztály. Hetenként 3 óra.

Költészettan befejezése. A nagyobb költői műfajok: epos, regény, dráma elmélete olvasmányokkal, elemzésekkel és házi foglalkozásként elemzett gyakorlatokkal egybekötve. Az irodalmi művek minél szélesebb mérvű olvastatása. Szónoklattan jelesb szónoki művek elemzése költői és szónoklati darabok emlézése, szabad előadás; a szaválás szabályai. Kéthetenként egy házi írásbeli dolgozat.

VII. osztály. Hetenként 2 óra.

A nemzeti irodalom története Kazinczy koráig. A korok jellemzésére, a kiválóbb írók életrajzára főszóly teendő. A nyelv vázlatos története; a művelődési viszonyok rajza. Egy szorgalom időben legalább egy házi írásbeli dolgozat.

VIII. osztály. Hetenként 2 óra.

A nemzeti irodalom története a legújabb korig. Az újabb remekírók műveinek aesthetikai méltatása, a nyelvújítás rövid története. Tudományos, művészeti és szépirodalmi mozgalmak beható ismerete. Írásbeli feladatok, mint fentebb.

3. Latin nyelv és irodalom.

A latin nyelv s irodalom tanításának célja az algymnasiumban a nyelvtani s mondattani ismeret az irodalmi oktatás előkészítésére. Készség és gyakorlottság egy pár könnyebben érthető latin író fordításában, mely cél elérésére azonban a nyelvtani alakok begyakorlása és a szükséges mondattani szabályok fölfogása csak és kizárólag egybefüggő darabok szövegével kapcsolatosan történjék, sohasem tévesztve szem elől a magyar mondattan ugyanezen idő alatt elsajátított tényeit.

A falgymnasiumban a római irodalom főbb termékeinek a római szellem minél több oldalú fölfogását biztosító tárgyalása; természetesen a római köz- és magánélet, valamint a mythologia ismeretének világánál. A római élet concret fölfogása az irodalmi művek olvastatásával kapcsolatosan sikeresebben lévén elérhető, kiváló súly teendő Livius, Cicero, Sallustius és Vergilius műveiből azokra, illetőleg azon részekre, melyek e cél elérésére biztos sikert ígérő eszközökül mintegy kínálkoznak. E kitűzött cél oly fokú megközelítése kívántatik, hogy az érettségi vizsgálatra álló ifjú a gymnasiumban olvasott írók Carnélius Nepos, Caesar, Cicero, Ovidius, Livius, Sallustius, Vergilius, Horatius, Tacitus műveik feldolgozott részeinek tartalmi és alaki méltatására, egyes nem olvasott, könnyebb részeknek kevés utángondolás mellett helyes fordítására és nyelvtani alapon értésére, a költőknél előforduló metrikai és prosodiai jelenségek megmagyarázására képes legyen.

I. osztály. Hetenként 6 óra.

A latin név- és igeragozás rendes alakjai; genuszabály, a mellék nevek rendes fokozása; névmások; számszók (sark- és sorszámszók); előljárók (praepositio.) Az olvastatásnál gond fordítandó a szók időmértékére és hangsúlyára. Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

II. osztály. Hetenként 6 óra.

A latin név- és igeragozás rendhagyó alakjai; deponens igék; a genuszabály kivételei; a melléknevek rendhagyó fokozása, osztó- és szorzó számszók. Az alakok elsajátítása a gyakorló könyv szövegével kapcsolatosan történvén, a szöveg megértetése, a mondatok synthetikus egésze előzze meg az elemzett részt. Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

III. osztály. Hetenként 5 óra.

A latin mondattan casustani része és az accusativus cum infinitivo, valamint az absolutus ablativus, feltüntetve ezeknek a magyar kiegészítő és határozói bővitményekkel való mondattani egyenértékűségét.

Olvasmány: Corn. Nepos életrajzai és Phaedrus meséiből válogatott darabok. Egyes szobbb részek emléttetése a nyelv alaki fölfogásának előmozdítása végett.

A mondattani tananyag szorosán az olvasmányokkal kapcsolatosan tárgyalandó; a már megismert szabályok egybefüggő áttekintése céljából azonban hetenként 1 óra tüzetenen mondattanra fordítandó, hogy annál élénkebben vésődjék be a tanuló lelkébe a nyelv logikája, a nélkül, hogy az olvasott szerzőtől figyelme elvonatnék. Kéthetenként egy iskolai és hetenként egy házi írásbeli dolgozat.

IV. osztály. Hetenként 5 óra.

A mondattan az idők és módok használatára vonatkozó része. Olvasmány: Jul. Caesar, De bello gallico; Ovidius: Metamorphosisból válogatott darabok, kivált a mythologiai ismeret megszerzése czéljából. Emléztetés, mint a III. osztályban. A mondattan tüzetesebb tárgyalása, a III. osztálynál jelzett mód szerint, hetenként 1 órán történik. Írásbeli dolgozatok mint a III-ik osztályban.

V osztály. Hetenként 5 óra.

A mondattanból a kötőszók mellett a mellék- vagy körmondatok előszakaszaiban használt módok, az időkövetkezés, a különböző természetű egyenes, vagy nem egyenes beszédmódhoz idomult módhasználat, a bonyolultabb igenévi és részesülői szerkezetek behatóbb ismertetése. A prosodia és metrika alapelemei. Emléztetés, mint fentebb.

Olvasmány: Ovidius: Libri fast. trist.-ből válogatott darabok; Livius: Libr. ab. urbe conditából főleg Róma valdási, politikai és társadalmi régiségeinek megismerésére vezető részek. Kéthetenként felváltva egy iskolai és egy házi írásbeli dolgozat.

VI. osztály. Hetenként 5 óra.

Az összes mondattani tananyag áttekintő ismertetése, kibővítve nyelv azon szónoki és költői szépségeink érzékeltesítésével, melyek a mondatszerkezetben, kivált a szórend felforgatásában nyilvánulnak. Az igenévi és részesülői szerkezeteknek a görög mondatalkotás ugyanez időben már észlelhető sajátágaival egybeazonosítására is kellő figyelem fordítandó.

Olvasmányok: Sallustius Bell. Cat. Jug.-ból válogatott részek; Vergilius Aeneis; Cicero: kisebb beszédei. Mindezek tárgyalásánál az irodalmi méltatás lép előtérbe. Emléztetés, mint fentebb. Írásbeli dolgozatok, mint az V. osztálynál.

VII. osztály Hetenként 4 óra.

Cicero bölcsészeti művei. Bevezetésül: Cicero irodalmi működésének ismertetése, különösen, mint bölcsészeti írónak méltatása. Horatius ódái, Augustus korának rövid irodalmi jellemzésével. Egyes ódák emléztetése. Havonként, vagy a szükséghez képest gyakrabban is az olvasott szövegben előfordult mondattani tények ismertetése. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat; magán olvasmányul a fennirt szerzők műveiből egyes nem olvasott darabok.

VIII. osztály. Hetenként 4 óra.

Tacitus: „Agricola, Germania, Annales“ című műveiből egyes tejedelmesebb részek, előrebocsátva a római történetírás fejlődésének rövid jellemzését. Horatius: „Satirae, Epistolae“ kapcsolatosan a római satira rövid történetének előadásával; „Ars poetica“ a klasszikus kor esztétikai nézeteinek rövid jellemzésével egybekötve. Mondattani ismertetés, írásbeli dolgozatok, valamint magán olvasmányok, mint a VII. osztályban.

(Folytatása következik.)

Az áll. igazgató-tanács n. gyűléséből.

Kolozsvárt, 1879. augusztus 3-án.

Elnök Nagy Péter püspök; jelen vannak: Benkő János, Zeyk Károly, Szász Béla, Gyarmathy Miklós, dr. Jenei

Viktor, Parádi Kálmán, Bodor Antal titkár, Deák József pénztárnok és Szabó Ádám számvevő.

Az időközben elnökileg ellátott ügyek bejelentetvén, tudomásul vétettek.

Bodor Antal titkár jelenti, hogy aug. 5-én kezdve katonai szolgálattételre hivatott be. A szabadság megadott s helyettesül Parádi Kálmán kóretett föl.

A n.-enyedi jószág- és jogügyigazgatói utasítás szabályszerűnek találtatván, egész terjedelmében helybenhagyatik és megerősítettik.

A pitești egyházközség parochiális épületei kijavítása költségeinek fedezésére a missiói pénztárból 70 frt utalványoztatik.

Gyárfás Albert bukuresti ref. lelkes részére saját kérelme következtében bizonyítvány állittatik eddigi papi szolgálatáról és a főtanodai előjáróságok figyelmébe pártolólaj ajánltatik.

Egyházkerületi pénztárnok jelentése, mely szerint az 1879. évre felvett 13,300 frt államsegélyösszeget a kolozsvári takarékpénztárban csak 50/0 mellett tudta elhelyezni, tudomásul vétetik.

Az illyefalvi egyházközség leányiskolai telkén levő istálónak 205 frton eladása engedélyeztetik.

Kis-budaki felekezeti iskolánk állami alapon történt rendezése tárgyában kötött szerződés 5-ik pontja a kultusminiszter ur kívánatára akként módosittatik, hogy „az 1878. évi 38. t. cz. 35. 36. §§-ai értelmében esedékes iskolai adó, továbbá a tan- és beiratási-díjak kivetésének és beszédésének jogában az államkormány legkevésbé sem fog korlátoztatni.“

A n.-borosnyói papválasztás tárgyában befolyt ügyiratok illetékes megvizsgálás és netaláni eljárás megindítása végett áttétetnek a főt. püspök urhoz.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

A brassói állami iskolák ügyében.*)

Brassó, 1879. júl. 29.

Nagyitszteleltü szerkesztő ur!

Becsés lapja t. évi 29-ik számában a »Kélfőnlék« rovatában a brassói állami iskolákra vonatkozó azon állítására, hogy említett iskola részben elnéptelenedett s hogy egy új osztály felállítása egy alsóbb osztály teljes elnéptelenítése árán történt volna: álljanak itt a következő adatok, melyeket kétségbe nem vonható és bárki által megtekinthető naplóból állítottam össze. Kérem a nt. szerkesztő urat, szives-

*) Kócs Ferencz tanfelügyelő úr lapunkhoz az alább egész terjedelmében közölt nyilatkozatot küldte be, mely a szerkesztőség akaratán kívül, az egyik távollevő szerkesztőtárhoz cizemtetvén, előbb a vidékre s később, augusztus 4-én, került vissza Kolozsvárra. Ez szolgáljon annak megmagyarázásul, hogy csak most közöljük Kócs F. ur e felvilágosítását, mely elosztatván aggodalmainkat, melyeket lapunk a brassói iskolákra nézve fentartott, teljes megelégedéssel és megnyugvással közöljük, kifejezván a t. tanfelügyelő urnak lelkiismeretes készségéért és figyelméért szives köszönetünket. Ezzel az ügyet mi is befejezettnek tekintjük. Szerk.

kedjék az alábbi adatokat szóról-szóra közölni azon megjegyzéssel, hogy a részemről nem keresett vitát ezennel befejeztem.

Mint a „Kelet“ idei 163-ik számában kimutattam, a brassói állami iskolákban a növendékek létszámának gyarapodása négy év alatt 140 volt; a mely összegből az előző évihez képest az 1878/9-ik tanévre 48 esik. Tehát a négy év alatti gyarapodásnak harmadánál nagyobb része az 1878/9-ik, azaz azon tanévre jut, a melyre a „néptelenedést“ ráerőszakolni az „ujdonság“ írója megkísérlette.

A mi pedig a kimaradásokat illeti, ezek semmivel sem kedvezőtlenebbek az előző évek e nemű viszonyainál, mert 1875/6-ik (első) évben volt a létszám 294, a miből betegség, szegénység és évközben elköltözés miatt kimaradt 49, az 1876/7-ik évben 409-ből kimaradt 56; az 1877/8-ik évben 435-ből 55 és az 1878/9-ik évben 483-ból kimaradt 67 és meghalt 10 növendék. Utóbbi évben nagyobb lévén a létszám, a szerint, emelkedett a kimaradottak száma is. A 67. kimaradottból pedig 23, azaz egyharmad, a városról való eltávozás miatt, 44 szegénység s azon helyi körülmény miatt, mert a 12 évet az alsóbb osztályokban létük alatt betöltötték, s mert épen ezen szegény osztálynak az állami iskola szervezése előtt nem lévén alkalmá a rendes iskola látogatásra, most előhaladott korukban egy pár osztály végeztével, mint az előző években is történt, évközben kimaradtak.

Hogy a felsőbb osztály népesedése az alsóbb feladása árán történt volna, valótlanság; mert ugyanis az 1877/8-ik tanévről a V-ik osztálynak 12 növendékéből az 1878/9-ik tanév elején megjelent 7; a többiek 14—16 év közöttiek lévén nem kívántak tovább tanulni. A jelentkezett 7 közül 5 növendék az 1868. évi 38. t. cz. 62. §-a alapján felvételi vizsga letévése mellett annyival inkább felvehető volt a felső leányiskola I-ső osztályába, miután azok közül 3 más intézetből jövőn iskolánkba, az V-ik osztályt a magyar nyelv elsajátítása végett két éven át látogatta, azaz egy éven át az idegen és egy évig a mi iskolánkban. Ezen felül mind az öt betöltötte volt az elemi iskolai tankötelezettség korát, a 12 évet; a két növendék pedig, a mely nem töltött 6 évet az elemi iskolában, mint az előbbi három, a felső leányiskolára való képességét felvételi vizsgáján és korán kívül (13 év.) azzal bizonyította be, hogy évi tanulásával teljesen kitűnő osztályzatot érdemelt ki. A felsőbb osztálynak az „alsóbb árán való népesedése“ tehát ily módon történt, hogy a felsőbb osztály 11 növendékéből 5, a fennebbi igazolt körülmények alapján vétetett fel a felső leányiskolába, míg másfelől a másik 6 növendék között 3 volt olyan, a melyik a VI-ik osztályt a mi intézetünkben két éven át látogatta, a melyek közül kettő, mellesleg legyen mondván, nem érdemelt ki olyan osztályzatot, mint ama kifogásolt derék tanulók. Hol annyi küzdelem közt kell egy új intézetet szervezni, egy osztálynak a körülmények kényszere folytán említett módon való beállítása természetesnek és correctnek fog feltűnni az előtt, kinek ujdonság írói tollát nem a rosszakarat vagy félreértés vezérli, s hogy rendes körülmények között, azaz a közeledő évtől kezdve ez sem fog megtörténni, a felől az ujdonság írója is nyugodt lehet.

Koós Ferencz m. k.
tanfelügyelő.

A marosi egyházmegyéből. Az „Önvédelem“-re.

1879. júl. 21.

(Vége.)

Canon — úgy tanultam — egyházi törvény kifejezéssel. Mit erdélyi ref. egyházkerületünkben a főt. kerületi közgyűlés megerősít, az úgy tudom, az illetőkre nézve, kötelező egyházi-törvény — canon — ki ezek bár melyikének nem engedelmeskedik — canonicus hibát követ el.

Ne féljen Nted a koronkai, vajai, makfalvi, mindhárom egyház szeretett papjai felfüggesztésétől; az első — mint emlékszem — egészen vagy részben befizette papi hivatala jövedelmére fektetett tartozását, biztosítom, a más kettő is becsületesen és pontosan — ha be nem fizette — be fogja fizetni. Ha képtelen lenne bármelyik befizetni, előlegezi egyházközsége vagy annak valamelyik tagja, mint történt több helyt „nagyhirű elődje“ idejében, ki consensust a 6-od. illetőleg 12-öd kézpénzben befizetése előtt nem adott.

„Jaj, ha minden államhivatalnokot felfüggesztenének adósságáért, úgy kevés maradna meg“ — nem hiszem igaz lenne ez állítása.

Azonban tisztán tudom, miszerint az állam, az állammal szembe levő tartozásokat, hivatalnokaitól fizetéseikből mindig levonhatja; következésképp lehetlen oly helyzetbe jönnie, hogy ezért felfüggeszse. Ha pedig bármelyik, másnemű adóssággal, annyira tulterheli magát, hogy fizetése képtelenné válik, csőd alá jut, akkor elbocsátja.

3. „Bevádol isten s világ előtt azzal, hogy én is adósa vagyok az intézetnek.“

Én nem vádoltam nőt, hogy „adósa az intézetnek“, hanem névszerint és körülményesen megneveztem — az 1877-iki pénztárnoki számadás alapján — azon adóssokat, kik 1877-iki év végeig — azaz, nted esperessége kezdete óta — kézpénzben kölcsön vett adósságaik után kamatot nem fizettek. Hogy az I. 45. 61. szám alatt Nted neve is ott áll, lehet a „túlszerény pénztárnok“ ur tévedése, de részemről vád semmi esetre — száraz igazság.

Nted vádol engemet „jó lett volna 96 frt hátralék kamatát is ki nem felejtetni, mert ezt legjobban tudja.

Méltóztat átnézni az 1877-iki szám adatait, bizony nincsen szerencsém a nteddel együtt ki irt diszes társaságba tartozhatni. Igaztalanul gyanúsít és nagyon téved.

„Kezében az irás“ még pedig az eredeti, miért nem irta ki a vádolt adósnak nevét is nyíltan és tisztán. Ha igaza van, megdöntötte volna vele „igazolásom“ ha nem is hitelét, de igazságosságát.

Kiegészítem vádjá hézagait, átnézve a „kezemben levő irást“ egyetlen az I. adósok között, kinek kamat-tartozása 96 frt, ez pedig így van bevezetve az 1877-iki számadás I. 55. t. Rákosi Lajos, tőke 1200 frt, befizetett kamat 96 frt, hátralék-kamat 96 frt. Szóról-szóra így áll az 1876-iki számadás I. 56. száma alatt, valamint így áll az 1878-iki számadás I. 54. alatt.

Ebből tisztán kitűnik, miszerint én „tisztelt barátját“ sem ki nem felejtöttem, sem számdékosan ki nem hagytam.

Én I. II. III. számok alatt csakis azon adósokat írtam ki, kik Nteddel egy úton haladva, esperessége kezdetétől 1877. végeig, öt év alatt, az ideig, semmit nem fizettek.

Ha Ntednek úgy tetszik, vagy eredményre vezetőbbnek látja, „mint majd minden második körlevélben“ meginteni méltoztat, „kezében az írás eredetiben“, a 4. 3. 2. 1. éves hátralékosokat is kiírni.

Általában mindenkire tartoznak az „Igazolás“ e szavai: Ugyan miért nem tette legelőbb az I. 45. 61. szám alatti adóssal s azután a többiekkel?

Bizony előttem „tisztelt barátja“ sem kivétel, tessék az elsőtől az utolsóig — mint szabályszerű kötlevelek tartja — a kamatot félévenként előre fizetni! Ugyan

3. Nagytiszteleted azt mondja: „adósa másnak nem... nem dicsekedhetem holdakkal . mert a szerencse . ingyen, könnyen nem adott sem ezt, sem más intézetet soha meg nem csaltam semminemű közpénzt el nem sikkasztottam özvegynek, árvának még a zsebemből is előre fizettem sem földet, sem marhát semminemű közpénzből nem vásároltam .“

Én ezek egyikét is, a legtávolabbról sem mondtam, sem mondom, ha ezek közül bármelyik tekintetben lelkiismereti scrupulusai vannak, igazítsa önmagával, vagy az illetőkkel!

Azonban bocsánat, ha egyik állítására nézve szaván fogom — saját szavai „én is adósa vagyok az intézetnek. Ez igaz kértem bizonyos földvásárra“ — az 1877-iki számadás I. 45. szerint 114 frt tőke után 44 frt 97 kr, 61. szerint 170 frt után 48 frt 53 kr kamattal hátralékos Nted; és így esperessége kezdetétől 1877. év végeig a közpénzből vásárolt föld hasznát ingyen kapta, illetőleg vette.

»Hogy miként viseltem esperesi hivatalomat 100 (száz) szavazat nagy profécia

Ezeket hasonlóan legtávolabbról sem érintettem. Fel-szólalásom egyedül özvegy-árva gyám-intézetünknek, Nted kormányzata alatt elárvult ügyeiről szólt, szükségességét kétségbevonhatlan adatokkal igazoltam, „igazolás“-om tételei szavazatok számával meg nem dönthetők. Nagytiszteletedet pedig kötelezik ama szavazatok egyetlen saját intézetünk ügyében is úgy járni el, mint azon esperesi teendőjében, melyekért a 100 szavazattal megtiszteltük, s mint jár el főt. püspökünk — minden espereseknek példát adva — a központi özvegy-árva gyám-intézet ügyeiben.

Egyébiránt Isten éltesse Nted, tartsa meg a közbizalom karjain és segítse özvegy-árva gyám-intézetünk ügyei rendbe hozására, hogy már a 6-ik év elején elmondhassam ugyan e tisztelt lapok terén: „a leányzó nem halt meg, hanem csak aludt“, él és nevekedik egyházmegyénk örömeire, az özvegyek és árvák gyámolítására.

Faxit deus.

Egy már nem ifju marosi pap.

A moldva-oláhországi missió köréből.

Plojest, 1879. aug. 1.

Pitesten a templomot, paplakot kijavíttatván, hogy egy meghívandó lelkész-tanító díjlevelét kiállíttassam július 27-

én megjelentem Pitesten, vendégül vivén magammal a bukaresti papot t. Gyárfás Albert szolgatársamat. Itt megvizsgáltuk a parochialis épületeket s örömmel tapasztaltuk, hogy pitesti egyházközségünk előljárósága nem kimélt fáradságot és áldozatot, hogy egyházát azon helyzetbe hozza, hogy végre valahára annak papihivatala egy jóra való lelkész által betölthető legyen. Fájdalom, azonban a céltól, dacára az elismeréseméltó igyekezetnek, még mindig távol állunk. Én, különösen pedig Gyárfás aa (hatalmasan buzdító egyházi beszédével) mindent elkövettünk, hogy a hiveket — addig is míg félév múlva a ház-, egy év múlva pedig a szőlő-haszonbér fölszabadul — áldozatra serkentsük s a papi-díjlevelet azonnal kiállíthassuk. Jó igyekezetünk megtörtött a hivek csekély számán és szegénységén. Alig van ugyanis Pitesten hat adóképes ref. család (a többiek jobbára iparos segédek) s ez is legtöbbet 120 frankot ajánlhat (nagy örömegefeszítéssel) a lelkész évi fizetésének pótlására.

Igy levén a dolog, azt hiszem nem lesz más mód, mint meghajolni a hivek azon akarata és óhajta előtt, hogy a pitesti egyház papihivatala mindaddig ne töltessék be, míg a szőlő haszonbéré, (mely 3 évre bérlőnél hagyatott a végre, hogy abból a szőlőt és a szőlőben levő épületet kijavíttassa és jókarba helyezze) és a volt paplak félévi haszonbéré, (melyet az egyház előljárósága előre fölvetett, hogy abból a parochialis épületek kijavítására és kiszélesítésére szükséges kiadásokat pótolja) föl nem szabadul, mert pitesti hiveink oly kevesen vannak és oly szegények, hogy a fennebbi haszonbér elköltése által a díjlevelén üttött hézagot ki nem pótolhatják.

Azon édes reményben ringattam magam, hogy a pitesti egyház papi díjlevelét az első évre a hivek áldozatkészségével és segítségével a fennebbi haszonbér nélkül is kiállíttathatom, a tapasztalás azonban hamar megtanított ennek lehetetlenségére. A mostani viszonyok között az első évre 250 frt, missiói segély 120 frank, a hivek ajánlatából, 18½ arany a második félévi házbérből s a tandíj és a stóla képezhetnék alapját a pitesti egyház díjlevelének.

Azt hiszem hasztalan kísérlenők meg ily díjlevellel a pitesti lelkész-tanítói állomás köröztetését, ha azonban nőtelen lelkésztársaim közül akad ember, ki elég egyszerűtettel és lelkesedéssel bir arra nézve, hogy Pitesten a fennebbi fizetéssel az első évet jobb jövő reményében átkinlódja, forduljon hozzám és én a meghívásához szükséges intézkedéseket meg teszem, úgy az igazgató-tanácsnál, mint a pitesti egyházközségnél. Ha azonban Pitest még egy év alatt nem látható el lelkész-tanítóval, ennek is meg lesz a maga jóoldala is, nevezetesen addig — miután a hivek valami kis egyházi adót ez idő alatt is fizetni fognak s a második félévi házbér is kezeik között marad — az egyház pénztára gyarapodni fog s a mi még fontosabb, plojesti egyházközségünk anyagi ügyei is jobb karba helyezhetők, nevezetesen a Pitestről a missiói pénztárba visszamaradt 250 frtból a missiói alap azon helyzetben lesz, hogy a plojesti egyház pinceszéjének feltöltésére s romladozásnak indult parochialis épü-

leteinek kijavítására ez egyházközségünket is segíyezheti s bajától ezt is megszabadíthatja.

Egyébiránt a pitesti egyház egy év leforgása alatt hatalmas lépést tett jövőjének megalapítása felé; mert míg egy év előtt szeretetlenség és egyenetlenkedés gátolták az egyház előmenetelét, addig ma a legszebb béke és a legnagyobb egyetértés uralkodik a hivek között, s az egyház parochialis épületei is jó karba helyeztetek.

Vasárnap reggel istentiszteletet tartottunk s urvacso-rát osztottunk. Az egyházi beszéd tárgyát a megújított istenháza képezte, melyről bukaresti lelkész társam tartott egy jól kidolgozott és emelkedett hangú egyházi beszédet. Ezután megvizsgáltuk a kiszélesített új papilakot, a kijavított iskolát és a papi díjlevél tárgyában értekezünk az egyház előjáróival s mintán mindent jó rendben találtunk, örülve azon, hogy a parochialis épületek szépen helyreállítottak és hogy a papihivatal betöltése csak időkérdésévé vált, mert a nagyobb akadályok elhárítottak, teljes megelégedéssel távoztunk vissza Bukurest felé.

Most a pitesti egyház üresen áll, mert volt tanítója 200 frank havi fizetéssel gazdatisztá lett. A lutheri a. f. lelkésze azonban szívesen teljesít távollétomban bármely egyházi szolgálatot.

Láng Károly,
ev. ref. missionarius.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

Az „Egyházi és isk. Szemle” folyó évi 27-ik számában, vezércikket hoz: „Az indítványozott kölcsönös tűzkár-biztosítás érdekében” — „feleletül: Révai Pálnak,” az „Erd. prot. Közlöny” idej. 21. és 22-ik számaiban: „Alapszabály tervezete az erdélyi ev. ref. egyházkerület kölcsönös tűzkár-biztosításának” cím alatt megjelent közleményére.

Kapóra jött Sándor János paptársamnak az „Erdélyi prot. Közlöny” 22-ik számában, a kérdéses „alapszabály-tervezet” fölött tett ezen nyilatkozatom „*őszintén beismerem és megvallom, hogy én nagyon keveset foglalkoztam a tűzkár-biztosító intézetek úgy elvi, mint gyakorlati oldalának tüzetesebb megfigyelésével.*” E nyilatkozatomból ma sem vonok vissza edy betűt sem; mert illendőbbnek tartom e lapok t. olvasói előtt szerényen bevallani erőtlenségemet, mint nagyhangon kérdezni: „*mi fogatkozás vagyon még bennem?*” — „nem lévén egyebem, a mivel köztetek dicsekedhetném: mint az én erőtlenségem!”

Nem is reflectáltam volna S. J. paptársamnak ezen észrevételére, ha nem ferdítve mutatja be a Szemle tisztelt olvasó közönsége előtt; de így kényszerítve vagyok rá, s azért idézem e helyen — sine ira et studio — S. J. paptársamnak fennebb jelzett nyilatkozatomra tett észrevételét, a Szemle 21-ik számából, szóról-szóra: „*Ennek következtében történt, hogy Révai Pál — ki addig saját beismerése szerint »nagyon keveset foglalkozott a tűzkár-biztosító intézetek úgy elvi, mint gyakorlati oldalának megfigyelésével,« stb.*”

Ha most a t. olvasó veszi magának a fáradságot és összehasonlítja az általam tett nyilatkozatot S. J. paptársamnak erre vonatkozó észrevételében történt idézetével: úgy fogja találni, hogy S. J. paptársam szavaim idézetét megtoldotta az „*addig*” és megrövidítette: a „*tüzetesebb*” szókkal. A mely író így idéz valakinek műve, vagy hírlapi cikkéből, azt az idézetet: *ferdítésnek* hívják irodalmi nyelven. Én sem mondhatom egyébként; pedig vajmi fájón esik e vádat azzal szemben állitnom föl, ki velem együtt hirdeti — legbensőbb meggyőződéssel: „*A Jézus Krisztus tegnap és ma ugyanaz volt, mindörökké is ugyanaz leszen!*”

S. J. paptársamnak mi szüksége sem volt a „*tüzetesebb*” szóra, de annál több az „*addig*”-ra; mert amazzal nem, de ezzel meglehet tánczoltatni R. P-t, s úgy lehet bemutatni őt a Szemle olvasó közönségének, mint „a ki *addig*” azt sem tudta: miféle fán termik a tűzkár-biztosító intézetek elvi és gyakorlati kérdésének jelentősége? Van-e valami befolyása a társadalmi élet és ebben az egyesek vagy testületekre? Csak a „*tüzetesebb*” szó kihagyása és az „*addig*”-nak becsempészése által lehetett R. P. blamirozni, mint olyant, „ki *addig*” a tűzkár-biztosítással nem foglalkozott; de most olyan dologra adta fejét, a mit ismerni elmulasztott!

S. J. paptársamnak ezen észrevételével nem foglalkozom tovább; mert úgy hiszem, hogy az „*addig*” és „*tüzetesebb*” szókban foglalt betűk: *őt* ölték meg.

„Mint hogy tehát — mondja tovább S. J. paptársam — a miket ott elmond (R. P.) nem tekinthető(k) többé „egyéni véleményi nyilvánításának” — mint cikke zárszávaiban jelzi — hanem egy tekintélyes egyházmegye közgyűlésében történt megállapodás indoklásának; minthogy továbbá nagyenyedi egyházmegyénk — melynek folyó (junius) hó 10-én tartott közgyűlésén vétetett a biztosítás kérdése újabban tárgyalás alá — erre nézve az erdővidéki tt. egyházmegyével épen ellenkező álláspontot foglal el, mint egyházmegyém egyik igénytelen tagja, felhiva érzem magamat Révai Pál cikkére némi megjegyzéseket tenni.”

Állok elibe és sietek kijelenteni: miszerint nem tudtam, hogy „lészen sirás, rivás, jajgatás és fogaknak csikorgatása” a miatt; mert „n.-enyedi egyházmegyénk az erdővidéki tt. egyházmegyével épen ellenkező álláspontot foglal el!” „Oh, irgalom atyja ne hagyj el!” „Trója ledől s Róma rabigába görbed!”

Várj csak Páris! elraboltad Helenánkat, de esküszöm a „Peleus” menyegzőjére és „Júno” kék szemére: lakolni fogsz! — Azaz, úgy indokoltad az erdővidéki tt. egyházmegye közgyűlésén n.-enyedi egyházmegyénk „alapszabály-tervezetét,” hogy „egyéni véleményed egy tekintélyes egyházmegye közgyűlésében történt megállapodás indoklásának tekinthető!” „Videant consules!” S. J. paptársamnak, idézett sorai közül — sine ira et studio — kiolvasható hátgondolataiban lappangó aggodalom erdővidéki egyházmegyénk „álláspontja” felől, sajátságos világot vet S. J. paptársamra, ki R. P.-nak szemére dobja, hogy „sine ira et studio” nem tud olvasni!!

Legyen nyugodt t. paptársam! Az erdővidéki ev. ref. egyházmegyének azért; mert e kérdésben az én egyéni véleményem, közgyűlésileg történt megállapodása indoklásul elfogadtatott — még pedig: „egyező akarattal” — azért van értelmes, önérzetes papi, gondnoki és egyházmegyei képviselőikara, s épen azért, mert ilyen: nem engedte soha egyetlenegy ember által vezetetni magát, hanem volt rá elég lelki ereje — és fog lenni jövőre is — hogy befolyásolatlan és teljes függetlenséggel — sine ira et studio — tudjon nyilatkozni valamely kérdésben. Azon pedig nincs semmi megbotránkozni való, hogy „nagyenyedi egyházmegyénk, az erdővidéki tt. egyházmegyével épen ellenkező álláspontot foglal el;” mert ez megtörtént a múltban, így áll a jelen — s lehet még a jövőben is, anélkül, hogy e miatt »felhíva érezné magát« (S. J. paptársam kivételével, valaki) *Révai Pál cikkére némi megjegyzéseket tenni.*»

Végül, legyen meggyőződve t. paptársam, hogy a mily bizonyos, miszerint a n.-enyedi tt. egyházmegyét sem ön, sem senki más nem vezette soha és nem vezetné egymaga személyében: ép oly igaz és bizonyos, hogy én sem vezetem erdővidéki egyházmegyénket — még ez egyetlen kérdésben sem — annál kevésbbé tűzök jövőre is hasonló czélt magam elibe; de igenis, valahányszor valami kérdésben az én erőtlenségem is képvisel valami értéket, s ezt egyházmegyém tölem kívánja: örömet hozom áldozatul — még az önéhez hasonló támadások világos tudatával is! — tudván: „hogy az erőtleneknekben dicsőíti meg az Ur az ő hatalmát, erejét.”

„R. P. alaposan akar hozzá szólni a dologhoz — mond S. J. paptársam — mert a javaslatot két szempontból veszi bírálata alá.”

Csak azért szólok alaposan; „mert” két szempontból veszem bírálata alá? Egy tisztán „alapszabálytervezeti” javaslat megbirálásánál, a bírálóra nézve, nem multhatatlanul s csakis ez a „két szempont” szükséges, honnan az „alapszabálytervezet” mezeje belátható? Nem a kérdésre kell-e feleletet adni először: „minő elvi álláspontot foglal el a javaslat?” és másodszor „hogyan értékesíthető ezen elvi álláspont a gyakorlati kivitelnél?” Én legalább ezeket tartom olyan szilárd alapnak, a melyre „alaposan” lehet építeni, hogy pedig alaposan építettem-e, vagy csak „akartam?” azt megítélte már az ön által is „tekintélyes”-nek elismert erdővidéki egyházmegye; minthogy azonban a nagyenyedi ev. ref. egyházmegye június hó 10-iki megállapodása

részben *paralízis*, a kérdés további eldöntését: ha vajjon „alaposan” vagy „alaptalanul” szoltam-e a dologhoz: bízuk az erdélyi ev. ref. egyházkerület ft. közgyűlésének e tárgyban hozandó végérvényes határozatára, hátha ez „kegyelmesen” részemre dönti el a kérdést? Azért bízom pedig ide; mert önnek — t. paptársam! — előnyt akarok adni, hogy ott is bebizonyíthassa, miszerint én csak akartam; de nem szoltam alaposan a kérdésben levő javaslathoz. Igaz, hogy egy keserű dolog itt is van, s ez az: hogy az egyházkerületi ft. közgyűlésen nem lehet többé arról beszélni, még „sine ira et studio” sem, hogy „ki” mondta, „kinek”

indokolására jött x—y egyházmegye ez, vagy amaz „*díls-pontra*,” hanem igenis arról: „mit” indokolt, s ennek alapján, „minő” álláspontot foglalt el a kérdéselt javaslatban? Ez az a keserű labdac, a mit önnek, ott, le kell nyelni.

Köszönettel tartozom S. J. paptársomnak ama elismerésért, mely szerint mondja, észrevételeiben „Itt előre bocsátva a javaslat valószínű indokait, terjedelmesen kivonatolva az alapszabálytervezet egész tartalmát”. stb.

S. J. paptársamnak ezen szíves beismerésében, nem kevesebb van mondva, minthogy: R. P. alaposon szoltott a kérdéshez; mert az alapszabálytervezet »egész tartalmát«, annak „valószínű” indokaival együtt „terjedelmesen kivonatolta”.

A bölcsészet, történelem és költészet tárgyalásánál, az ezekben foglalt dolgok felett mondott véleményeink indokai, ha birják a „valószínűség” kellékét („criterium”-át) — azoknak „egész tartalma” fölött — minő logikával lehet ezt alaptalannak declarálni? Hogy pedig az alapszabálytervezet mellett, a nagyenyedi tt. egyházmegyének, azt elfogadásra ajánló indoklás „valodi ókai” nem mellékeltek s így kezembem meg sem fordult, és szorítkoznom kellett pusztán az alapszabálytervezetből *elvonásra*; ezért csak nem hibáztat t. paptársam engemet? Nem hibáztathat; mert „a szívek és vesék titkainak” csak egy vizsgáló- és „tudója” van: Isten. Ezért nem lehettek az alapszabálytervezetből, az elvi álláspontra elvont indokaim „valódiak”, s lettek valószínűek, annak „egész” tartalmára.

„S végül nevetséges képtelenség színében tünteti fel az ajánlt kezelési módot ezen gúnyoros okoskodással — ily modorban folytatja, illusztrálja tovább is, mi által eléggé kitünteti, hogy ezt a pontot a javaslat különösen megsebezhető achilles-sarkának nézi.”

Mit tüntettem nevetséges képtelenség színében és gúnyoros okoskodással föl? A „módot”, mely a *kezelésre* vonatkozik. Igaza van önnek t. paptársam! Ott támadtam meg az „alapszabály tervezetet, ahol Paris, a Peleus fia sarkát. Igaza van önnek, hogy ez a pont a javaslat legsérthetőbb része; mert „a főt. püspök ur személyétől lefelé az utolsó lévitáig; a papi rendet; a tanodák, egyházmegyék püspöki vizsgálat alatti egyházközsegek főgondnokaitól, le az utolsó presbiterig: a világi rendet „az erdélyi ev. ref. egyházkerület kölcsönös titkárbiztosító-intézetének” kezelő személyzetévé teszi” — 10 % perczent „borravalót” ígervén a nt. esperes uraknak.

A ki, az elfogadásra ajánlott „alapszabálytervezetből,” ezt — „sine ira et studio” — ki nem tudja olvasni: annak lelki ereje „nevetséges képtelenség” volna; de mert én is kiolvastam, Ön is tudja és látja jól — ha „sine ira et studio” olvasott volna cikkemből nem nézte volna „nevetséges képtelenségnek gúnyoros okoskodásomat”, hanem egyszerűen a javaslat: *valodi achilles sarkának*, hogy pedig e sorokkal szemben, a Paris szerepére válalkoztam: bocsássa meg nekem a „felleggyűjtő-Zeus”, az ő leánya „Nemesis” ostorát pedig fordítsa el rólam!

Sajnálom, de ki kell jelenteni S. J. paptársam provokálása folytán: hogy a ki ily fedetlen sarokkal megy az

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 32. számához.

döbe, melynek fáját is, erdejét is látja s azok szépségében úgy elmerül: vigyázzon az apró tövisekre is, melyek néha, láthatatlanok lévén, igen érzékenyen talpunkba, vagy plánó: „achilles sarkunkba“ törnek.

Révay Pál.

(Folytatása következik.)

A n.-enyedi egyházmegyéből

N.-Enyed, júl. 29. 1879.

Feleletül: Nt. Elekes György, esperes urnak.)*

Mottó: „Nem az ellenség illetett engem szidalommal, mert elszenvedném, nem az én gyűlölőm emelte fel magát ellenem, elrejtettem volna magamat az előtt, hanem az én barátom, mivel én gyönyörűségesen tanácskoztam vala.“ Zsolt. 55.

A n.-enyedi „Szemle“ 29. és az „Erd. prot. Közlöny“ 29, 30-ik számaiban Elekes György gyulafehérvári ref. egyházmegyei esperes a „Gyulafehérvári papválasztás kérdéséhez“ cím alatt egy cikket bocsátott közre.

Megvallom, nagyon elszomorított az a hang, melylyel Elekes György a gyulafehérvári papválasztás kérdéséhez szól, általában szól különösen rólam, az ő barátjáról, „kik régi időkől fogva együtt gyönyörűségesen tanácskoztunk vala“. Megvallom, soha sem tettem volna fel Elekes Györgyről, mint a szeretett vallásának hirdetőjéről, mint egy egyházmegye papi fővitalnokáról, hogy midőn ügynek védelmére kél, ennyire megtudja tagadni a szeretetet egy régi becsülője, barátja, hivatal szerint atyafiával szemben; ennyire megtudjon feledkezni önmagáról, tisztos állásáról, a kölcsönös méltányosságról és igazságról.

Én sem az enyedi Szemlében, sem más lapban a gyulafehérvári papválaszra vonatkozólag soha egy betűt sem irtam, sem arra, hogy írjon, senkit fel nem kértem; s még arról sem volt előleges tudomásom, hogy kérdésre vonatkozólag fog-e írni valaki, sőt még most sem tudnám megnevezni a Szemlében e famosus kérdésre vonatkozó felszólamlások mindenikének íróját. Ezt én Elekes Györgynek e folyó évi jun. 29-én Veress Kálmán barátom jelenlétében az Oberth-féle gyógyszerár előtt határozottan ki is jelentettem. Ezen határozott kijelentésem daczára is cikkében elejétől végig azt sejteti Elekes György, hogy a Szemle f. évi 25-ik számában megjelent „Papválasztásaink“ című cikk az én tollamból folyt s ezen feltevés alapján engem úgy tüntet fel, mint a ki elég szerénytelen vagyok saját érdekemben hirtápisilag felszólalni s hozzá saját ügyemben interpellatiót intézni. Elvártam volna Elekes Györgytől, hogy komoly kijelentésemnek hitelt adjon, a tisztesség is azt hozta volna magával egy paptársával szemben. Biztosítom Elekes Györgyöt, hogyha az én kijelentésemhez hasonló komolysággal jelent ki valamit előttem, lovagias kötelememnek ösmerem

vala szavainak hitelt adni. Ennyi lovagiassággal véleményem szerint mindig kellene, hogy viseltessünk egymás iránt. Na hanem mindenki cselekszik úgy, a mint jónak látja, vagy a mint cselekedni egyéni hajlamai és a viszonyok által kényszerítve van. Ugy látszik, Elekes György szemei előtt azon cél lebegett, hogy engem a közönség előtt a lehető legrosszabb színben tüntessen fel, megalázzon, beszennyezzen, talán mindenkorra lehetetlenné tegyen, s hogy eme czéljához annál inkább közeledhessék, úgy látszik szükségesnek tartotta rólam még azt is feltenni, minek ellenkezőjéről nyilatkoztam után tiszta tudomása volt. Ugy látszik nagyon érzette a felelősség súlyát, mely a gyulafehérvári papválasztási ügyekből folyólag őt terheli, s megnyugvást abban reméltett találni, ha engem, ki talán az Elekes család Fehérvárra vonatkozó czéljainak, míg félre nem löktem, talán némileg útjában állottam, összetör, porig aláz. Elég az, hogy Elekes György, ki iránt megvallom sok rokonszenvet éreztem, az „én barátom, kik régi idők óta együtt gyönyörűségesen tanácskoztunk vala“, a nélkül, hogy logkisebb okot szolgáltatott volna — nekem ront, a nyilvánosság előtt a vádlottak padjára hurczol, szid és szennyezni törekszik oly képpen, olyan hangon és olyan indulattal, melyet én Elekes Györgytől soha nem vártam, fel nem tehettem, nem hittem, még akkor sem, ha ellenségemnek vagy gyűlölőmnek tarthattam volna. Ez ellen a támadás ellen védekezniem kell. Nem jó szívvél teszem, de nem lehet elkerülnöm.

* * *

A Szemle Elekes urat felhívta a „papválasztásaink“ című cikkben, hogy feleljen komolyan, elfogulatlanul, ha rendén levőnek találja-e azt, hogy az elnökleto alatti candidáló bizottság Elekes Viktor kedvéért nem jelölte Szilágyi Farkast, ki már jelölve volt és ki próba-szónoklatát meg is tartotta? Ezen kérdésre Elekes György a helyett, hogy feleljen tárgyilagosan, illendőnek tartja Elekes Viktort, saját unoka öcscsét, felmagasztalni, azon elvél fogva, melyet ő maga hangoztat, hogy „propria laus sordet.“ Bele vonja a vitába néhai Elekes Károlyt is, kinck érdemeiből a Szemle soha sem igyekezett semmit is levonni, kit én mint statusunk egyik tisztos papi főhivatalnokát nagyra becsültem és tisztoltam. Megdicsér mindenkit, a kik a folyamodók közül jelöltettek és nem jelöltettek. Ellenben engem és egyedül csak engem kissebbit, gyanusít minden tőle kitelhető módon. Teszi pedig ezt a mint mondja »a legnyugodtabb kedélylyel.«

Hogy Elekes György rólam semmit sem tart, arról nem tehetek. Egyéni nézete, úgy lehet, meggyőződése is, ám legyen boldog vele, nincs ellene semmi kifogásom. Ám magasztalja egekig az én rovásomra Elekes Viktor urat, saját unoka öcscsét, ha illendőnek találja és kedve telik benne, eme kedvtelésében sem háborgatom. Sőt magam is örömmel elismerem, hogy dr. Elekes Viktor egy jó reményű fiatal ember. Ezen nézetemnek nem is vonakodtam kifejezést adni mindenütt és mindenkor, hol és mikor jelenlétomban Elekes Viktor neve fölemlített. Van azonban Elekes György ur

*) A viszonyos méltányosság tekintetéből közöljük e nagyon is hosszúra nyújtott védekezést, csak is két felettébb sértő s oly gyanúsító passzust hagyva ki belőle, mely ok nélkül mérgecsítetté volna a személyeskedő vitát.

czikkében sok olyan dolog, mit szó nélkül hagyom nem lehet.

Azt mondja Elekes György ur, hogy rólam *„a fama sok mindent beszél, lehet, hogy igaz, lehet, hogy nem igaz, hanem annyit hallott, hogy ha Gyulafehérvárrt nem prédikáltam volna, pártom talán lehetett volna, így pedig a hivek s a candidáló bizottság világi tagjai legkisebb vágyat sem éreztek körülöttem tömörülni.»* Lehet igaza Elekes Györgynek abban, hogy rosszul prédikáltam. Rég tudom én, hogy mi ketten Elekes Györggyel valami kiváló szónokok nem vagyunk. Lehet, hogy nem volt semmi pártom. Én nem tudom. Én próbám után sem nem beszéltem egy gyulafehérvári calvinista emberrel, sem levelet nem írtam oda senkinek, sem nem kaptam onnan senkitől egy betű értesítést sem, tehát nem tudhatom, volt-e pártom vagy nem? Egyedül Elekes György az, ki nekem néha a fehérvári dolgokról egyet-mást beszélt, mikor szíves volt hozzám betérni s mikor mi, mint „barátok együtt még gyönyörűségesen tanacskoztunk vala.“ Elekes György mondotta nekem saját hivatalos szobámban, próbám után, *„hogy bizony Szilágyi Farkasnak és Molnár Albertnek is van Fehérvárrt pártja.»* Azt is tudom, hogy próbám után másodszor is jelöltettem, még pedig *egyhangúlag.* Azt sem felejtettem el, hogy a *harmadszori jelölés után,* midőn először találkoztam Elekes Györggyel Enyeden a *„Két hattyú“* vendéglő előtt s értesített a kellemetlen hírről, hogy t. i. a jelöltek sorából kimaradtam, ezen kihagyás eszközölőjéül br. Kemény István urat említette, a nélkül, hogy kérdeztem volna, (pedig br. Kemény István nem hallotta próba-beszédemet.)*

*) Tudvalevőleg br. Kemény István ur a gyulafehérvári ref. egyházmegye főcurátora és mind a három jelölés alkalmával jelen volt a kijelölő bizottság üléseiben.

Tagadja el mindezeket Elekes György, ha férfias önérzete megengedi.

Már én nem tudom, mikor beszélt igazat Elekes György nem jelöltetésem okáról, akkor-e, mikor velem beszélt, vagy akkor, mikor cikkét megírta, de annyi bizonyos, hogy ez ügyről kétféleképen beszélt, s így egyik alkalommal nem beszélt, nem beszélhette a valóságot. Én esperes ur! valami egyébben keresem nem jelöltetésemnek okát. Ugyanis ön 1879. december 9-én Gyulafehérvárrt a Prekop-féle vendéglő előtt jónak látta azt beszélni rólam, hogy *én 4000 frtot ígértem fehérváriaknak kifizetni azon esetre, ha engemet választanak papnak.* Hogy Elekes György rólam ilyen hírt terjesztett, ha parancsolja, bizonyítani fogom, mely beszédéért én Elekes Györgyöt, a gyulafehérvári egyházmegyesperesét ezennel *rágalmazónak* jelentem ki és tartom mindaddig, míg ellenem a 4000 frt historiát elfogadhatólag be nem bizonyítja.

Vajjon Elekes ur! ez az ön beszéde nem folyt-e be arra, hogy a harmadszori jelölés alkalmával kihagyassam, ne jelöltessem? A dolog nagyon gyanús. Ön a kijelölő bizottság elnöke volt, e mellett esperes, tehát olyan állásban levő egyéniség, kinek szavára sokat szoktak adni az emberek. Annyi bizonyos, hogy annak, hogy a harmadszori jelölés alkalmával kihagyattam, oka aligha próbám gyarlóságában rejlik, annak valami más okai vannak kell hogy legyenek, *„a fama sok mindent beszél.“* Én azt hiszem, hogy egyik ezek közül az a rágalom, melyet Elekes György Fehérvárrt 1878. decz. 9-én nyilvános helyen rólam terjesztetni nem átallott.

(Vége következik.)

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Egyháztörténelmi levéltárca.

II.

A Debreczenbe menekült számkivetett papok folyamodása Apafi Mihály fejedelemhez, Báthori Zsófia által tömlöczbe vettetett négy paptársuk érdekében Kelt Debreczenben, 1674. jul. 24-dikén

Celsissime Princeps Domine Domine nobis Clementissime. Servitiorum nostrorum humillima oblatione praemissa.

Hogy az nagy kegyelmű Isten Nagyságodat fejedelmi méltóságában kegyelmesen boldogítsa, országlását dicsőségessebb tegye, egészséges hosszú élettel szerencséltesse, szívünk szerént kívánjuk!

Kegyelmes urunk fejedelmünk! Az Istennek hajdani, bű látott, s keserűség tüzeiben ugyan megpededett kedves cselédje, az zsidó anyaszentegyház, nyomorúságának s keserűségének örvényiből a Jeremias propheta által ilyen siralomra fakad s azt kiáltja az útonjáróknak: Ne legyen nehéz

ide térnetek s megtekéntanetek, minémű bánattal és keserűséggel illetett engemet az Ur az ő haragjának napján. Azon jó Istennek az szegény magyar hazában az izzasztó üldözéseknek serpenyőiben megfeketedett lelki Siona szintén azon keserves panaszokra fokadhatna ki. Mely siralmas állapotjának élő bizonsági s commentáriusi ez becsületes, Nagyságod méltóságos tekinteti előtt leborult rab praedikátor atyánkfiai, Tiszteles Illyésfalvi András és Kaposi Márton uraimék, az kiket az elmúlt napokban jó emlékezetű Rákóczi György fejedelem urunknak özvegye Báthori Sophia negyed magokkal megfogatván, minden igaz ok nélkül oly megfizetetlen sarcozatot kíván rajtok, melynek megfizetésire elégtelenek. Nagyságodnak azért mint kegyelmes urunknak alázatosan esedeznünk, hogy fejedelmi kegyelmességéből, az Istennek megpusztult házához forró nagy indulatja szerént, találja fel utját és módját szegény atyánkfiaiainak szabadulásoknak. Mely Nagyságod kegyelmességiért mi is az mi jó Istenünket könyörgésünkkel szorgalmaztatni meg nem szűnünk, hogy országában boldogítsa, életit megtartván min-

den ellenségi ellen, kösse az életnek csomójában. Debreczenben, 24. July 1674.

Nagyságodnak mint kegyelmes Urunknak alázatos szolgálói

A Christus Evangeliumáért számkivetésben

Debreczenben nyomorgó

Praedikator Atyafiak közönségesen.

Eredetije egy iven, melynek fele a czimirattal együtt elveszett, az erd. Múzeum kéziratтарыában.

III.

A Debreczenbe menekült számkivetett papok folyamodása Apafi Mihály fejedemhez börtönben sanyargatott paptársaik érdekében. Kelt Debreczenben, 1674. sept. 24.

Illustrissime ac Celsissime Princeps, Domine Domine Nobis Clementissime. Servitiorum nostrorum perpetuam eamque humilimam semper oblationem.

Hogy az nagy kegyelmességű Ur Isten Nagyságodat fényes fejedelmi székhelyben nyomóssá tegye, esztendeihez esztendőket számláljon, egészséges élettel s jó szerencsével boldogítsa, szívünk szerint kívánjuk.

Kegyelmes Urunk, ha az mi jó Istenünk reánk bizta volna, úgy tetszik vala, avagy csak a mi romlott elmékedésünk szerint mi nekünk jobbnak, hogy az Ur Istennek drága vérin szerzett szép öröksége mindenkor virágzó békességes állapotjában tündöklék vala, amaz világoskodó naphoz hasonló ragyogó lámpák soha meg nem sötétülnek vala, hogy az nyájnak juhainak pásztora a szabadon és erejében praedikált Isten beszédinek mezein az nyáját legeltették volna, mint az csillagok az égen úgy világoskodnak vala. De másképpen tetszék az mindeneket bölcsen igazgató Urnak, mást érdemletlek az mi nemzetséges és személy szerint való bűneink: mert akarhova fordítsuk szemeinket ez fatalis periodusát elért és végső romlásával küzdő, földig gyászban borult hazában, úgy látjuk, hogy meghomályosodott annak ragyogó napja, zsákban öltöztenek csillagai, sőt ám vérré változik a sűrű sötétségben annak ragyogó lámpása. Mert mint szintén az sebesen zúgó tengernek zuhogó rettenetes habjai, ám teljességgel elborítja az mélységből feljött nagy bűnnek emberének erőszakotétele az Ur Jezus Christus evangeliumának drága tiszta tején nevedezett szeplőtelen szűz mátkáját. Meddig hallgatsz és veszteglesz, meddig nézed és hallgatod az te drága jegyesednek ily rettenetes marcsongasát? kelj ki, kelj ki immár végre az te szerelmesednek, szeplőtelen drága szemed fénynek megszabadítására, oh pásztoroknak pásztor, Ur Jezus Christus! Elhittük s úgy tudjuk kegyelmes urunk, hogy nyilván vagyunk Nagyságodnál majd minden példa nélkül való, Bohemica persecutiót feljűhaladó, sőt amaz barbara nemzetséget kegyetlenséggel feljűmuló, szerelmes atyánkfiai martýromi vérben haldokló rettenetes persecutiojok, nyomorgatások, az melylyel kénoztatnak, tömlöczöztetnek, elviselhetetlen nappali munkával terheltetvén, éjjelre az bűdös, csúszó mászó férgekkel teljes tömlöczben kezek megcsincsérozottatván excarnificáltak egy néhány nevezetes várakban, mint az magok relatiójából az olmult napokban megórtottuk, melyet in paribus Nagyságod-

nek megküldöttünk¹⁾. Kiment bizonyára kegyelmes Urunk Asverustól az parancsolat, hogy elveszessék az zsidóságot, ezt az árvául maradt, özvegységben feje lehajva ülő magyar Sionban az igaz Evangelicusokat, és az Jesus Christus evangeliumi tiszta tudományán fundáltalott egyetlen egy igaz religiót. Nincsen kire vetnünk szemünket, nincsen az kinék reménkedjenek az szenvedésnek ez martýromi, elméket irtóztató, lelkeket emésztő inségben elfeketült szerelmes Atyánkfiai; mert megutáltanak minket az mi barátink, fejeket csaválják szomszédink: hanem csak egyedül az Nagyságod kegyelmes lábaihoz borulunk Isten után, az mi olopedett szerelmes atyánkfiai képekben, az kik mi általunk esedeznek, hogy ezt az hallatlan, méltóságos füleket irtóztató utálatosságokat, az melyeket nappal és éjjel rajtok elkövetnek az igaz vallásért, tartsa maga ügyinek, ossék meg szegényeken Nagyságod könyörülő szíve. Az magosságos Istennek fiainak, sőt Isteneknek hivattatnak Nagyságtok kegyelmes urunk, (az kit tudjuk szintén úgy tud Nagyságod mint mi); könyörülő az Isten, szánakozó ő, mikoron látja, hogy elment az ő népnek ereje és nincsen segítsége. Mostan, mostan támadjon ki Nagyságod az Ur dicsősége és az Ur Jezus tanuinak igaz ügyek mellett, és természeti kegyelmessége szerint találja fel utját szabadulásoknak; avagy csak munkálkodjon szegényeknek rettenetes igájoknak könnyebbülésiben: mert annyira elepedtenek immár az nagy éhség és dolgozódás miatt, hogy ha szintén fegyver miatt nem is, így is el kell halniok az rút, dohos, csúszó mászó férgekkel teljes tömlöczekben. Melyet ha Nagyságod cselekszik, hídjé bizonynyal, hogy minden háboruságiban az élőknek csomójában köti az Ur az Nagyságod életit: mi is az mi sok szomorúságokban elepedett szerelmes atyánkfiaival együtt az Nagyságod fényes országlásáért az mi jó Istenünk előtt alázatos könyörgésünk által megjeleni el nem mulatjuk, kívánván, hogy az nagy kegyelmű Isten Nagyságodat kegyelmes Asszonyunkkal, szerelmes fejedelmi magzatjával, jó egészségben sok esztendőki virágztassa.

Debreczen die 24 Septembris 1674.

Ejusdem Celsissimae ac Principalis Dignitatis Vestrae

Devotissimam ac addictissimam clientem

Propter Evangelium Christi in exilium missam
nunc Debreczinam commorantes.

Kivül: Illustrissimo ac Celsissimo Domino Domino Michaeli Apafi, Dei gratia Principi Transylvaniae, partium Regni Hungariae Domino, et Siculorum Comiti etc. summo Ecclesiae afflictissimae nutritio ac Patrono benignissimo etc. Domino Domino Nobis naturaliter clementissimo.

Eredetije az erd. Múzeum kéziratтарыában.

Közi: Szabó Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. augusztus 8.

— A gyulafehérvári ref. egyház kebelében jul. 27-én ment végbe a lelkészválasztás, mely alkalommal dr. Ele-

¹⁾ Ezen mellékelt másolat nincs meg.

kes Viktor jelenleg zilahi főtanodai tanár 135 szavazattal a gyulafehérvári fényes gyülekezet lelkészévé választott meg. Szívből örvendünk ama sok felül megbolygatott papválasztási ügy szerencsés megoldásának, mert Elekes Viktorban nevezett egyházunk oly papot nyert, ki szép tehetségénél és kimagasló műveltségénél fogva hivatta van egyháza kulturmissióját felfogni és hathatósan betölteni. Szerencse kísérje e szép pályáján!

— **Értesítés.** A nagy-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanodánál folyó évben megtartandó papi-szigorlat idejét a főtit. és mlts. püspök ur, 831—1879. sz. a. leiratában, szeptember hó 4-dik és köv. napjaira méltóztatott kitűzni, miről az előállani szándékozók tudomásvétel és ahhoz alkalmazkodás végett értesítettnek. Nagy-Enyed, július 30. 1879. A nagy-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanoda igazgatósága.

— **A magyar tudományosság** aug. 5-én egyszerű, de lélekemelően szép ünnepélyt ült Kolozsvárt. Ugyanis, negyven éve annak, hogy a nagynevű botanicus és hazánk-fia Endlicher egy ausztriai fanemet (az Araliacea Brassaiát) az akkor már e tudomány terén kiváló érdemeket szerzett magyar botanicus Brassai Sámuel nevére nevezett el. E napot kedves alkalom gyanánt ragadták meg a növénytan bel- és külföldi tanárai és tudósai s dr. Kánitz Ágostonnak, a kolozsvári egyetem növénytan tanárának és Janka Viktor-nak kezdeményezésére az ősz magyar tudóst egy, fényképezett arcképeket tartalmazó diszes albummal lepték meg. Az albumot 80 bel- és külföldi fűvész arcképe díszíti.

— **Ismét egy újabb füzetes vállalat** 3 első füzetet küldetett be hozzánk. Ez P. Szathmári Károly: Művelődés történetének újabb, képekkel díszített kiadása. A Tettey-czég kiadásában igen diszes kiállításban megjelenő füzetek ára egyenként 30 kr.

— **„Képes Családi Lapok“** czimű képes folyóirat 20-ik száma küldetett be hozzánk. Ily képes folyóiratok tekintetében eddig mi magyarok is a külföldre voltunk utalva. Nem csak házagpotló volta ajánlja azonban e vállalatot, hanem az is, hogy míg a gondos szerkesztés nagyobb igényeket is kielégít, addig a diszes képek (köztük olaj-nyomatu mű mellékletek) bármely családi olvasó asztal díszévé teszik e közlőnyt. Előfizetési ára: egy füzet 30 kr. Budapestre, Mehner Vilmoshoz küldendő.

— **Tudósítás** a helv. hitv. nagy-körösi főgymngsiumról az 1878—9 tanévben. Szerkesztette Ádám Gerzson, igazgató. A tanuló ifjuság létszáma 258. A tanári személyzet áll 10 rendes, s 5 melléktanárból. A tanintézet fenntartására s az ifjuságnak anyagi tekintetben is gondozására és segélyezésére 17,770 frt 60 kr volt előirányozva. A tanárok nagy része irodalmilag is munkás volt.

— **A »Magyar lexicon«** 32. és 33. füzetét Somogyi Ede szerkesztésében megjelent. Az első melléklete: néhány ismertebb tengeri nyul faj, a másodiké népviseletek.

A főtit. püspök ur a következő körösvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek.

638.—1879. Szilágy-Szolnoki egyházmegyénkben a récsei kántor-tanítói állomás. Javadalma: minden egész bérfizetőtől a) kinek 20 kal. búzája terem 1 kal., b) kinek nem terem annyi, 1 véka búza, c) a kinek pedig búzája nem terem. 1 véka szemes törökbúza. Minden szőlős gazdától 1 veder bor; a kiknek erdejök van, azok mindenikétől 1 szekér fa, a kiknek nincs erdejök 40 kr fa-pénz. Van jelenleg 25 egész bérfizető, 9 félbérfizető, szalmás bért fizet 2, a többi vékást; fát fizet természetben 5, a többi fa-pénzt; bort természetben fele, fele pedig pénzt, vedrét 28 krral; temetésért 20 kr, ha templomozással történik 40 kr. Can. portio: 6 boglyás kaszáló, 6 hold jó minőségű szántó, 1 hold legelő, 2 n. véka főrű kenderföld. Tandij: kezdőktől: 20 kr és félvéka csős törökbúza, előhaladottabbaktól 40 kr és egy véka csős-törökbúza, jelenleg van 10—15 iskolaköteles. Tisztességes lakás 400 ö. ö. kerttel. Pályázati határnap augusztus vége.

638.—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben az érckörösi kántor-tanítói állomás. Javadalma: 12 köblös kétszeres búza; 50 frt, fa és napszám illetmény; 9 köblös föld adóját a tanító fizeti; 24 tankötelestől 24 o. é. frt és 24 véka búza, az ismétlő iskolások ennek felét fizetik; temetésért 50 kr. Egy lakszoba, konyha, kamara és kert. Pályázati határnap aug. vége.

872.—1879. Szilágy-Szolnoki egyházmegyénkben az ákosí orgonista kántor-tanítói állomás. Javadalma: 120 véka elegybúza; 80 o. é. frt „fa- és garas-pénz“ czim alatt; három fordulóban 1—1 hold, minden évben használhatólag pedig egy negyed hold első oszt. szántó; kaszálóluga 4 holdnál nagyobb temető. Temetésért gyászbeszédrel 50 kr, énekel 40 kr, búcsusztató- és énekekkel 2 frt. Mintegy 60 tanuló mindenikétől 1 frt, egy csirke és 2 véka törökbúza; mintegy 30 ismétlő mindenikétől 1 o. é. frt. Ha a választandó kántor-tanító a közmegelegedést kiérdemli számíthat még 8 és fél hold első oszt. szántó haszonélvezetére is. Pályázati határnap aug. vége. Folyamodványok erre, valamint a két előbbire is, t. Szabó Pál esperes aához Diósadra küldendők.

855.—1879. Marosi egyházmegyénkben a rigmányi levitai állomás. Javadalma: 141 o. é. frt. Pályázati határnap aug. vége. Folyamodványok t. Vályi Pál esperes aához N.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

876.—1879. Deési egyházmegyénkben a hidalmási lelkési állomás. Javadalma: 374 o. é. frt készpénz; a tagosított can. portio- és kephől ugy 274 o. é. forint; tehát összesen 648 o. é. frt. Tisztességes lakás, konyha és 4 hold kert. Kántor nem levén a lelkésznek kell énekelni tudni. Pályázati határnap aug. vége. Folyamodványok t. Nagy Lajos esperes aához Dobokába (u. p. Választ) küldendők.

Kolozsvárt, 1879. aug. 2.

A szerkesztő postája.

T. Elekes György esperes urnak. A cikket vettük. Tárgy-halmaz miatt csak a jövő számban adhatjuk.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czímzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Reclám és vezércikk. K. — A kolozsvári
ev. főtanoda előljáróságának tantervjavaslata, az erd.ev. ref. egyh.-
kerületi gymnasiumok számára. (Folytatás.) — Vidéki élet:
Válasz a feleletre. Sándor Jánosnak. — A nagyenyedi egyház-
megyéből. Feleletül: Nt. Elekes György esperes urnak. (Folyt) — Rövid
válasz a „Szemle“ 30-ik számában közlám intézet szerkesztői üze-
netre. Elekes György, gyulafehérvári ev. ref. egyh. megyei esperes. —
Tárca: Egyháztörténelmi levéltárca. — Különfélék. — Körözvé-
nyek. —

Reclám és vezércikk. *)

V.

Az erdélyi ev. ref. egyház kormányzata élére már az
1709-iki s illetőleg az 1713-ki szervezettel a főconsisto-
rium állittatván, *törvény szerint* ez volt hivatva egész az
1827-ik évi új szervezésig a kormányzatra. Hogy
azon, ismételjük, mert az egyház törvényhozó hatal-
mának függetlenségére és az egyháznak az államhoz
való viszonyára jellemzésül szolgál: *teljesen önhatál-
múlag végrehajtott szervezet* felette tág kereté-
nél fogva, nem oda czélt, hogy az egyházat
nehány „Beamter“ kormányozza, azt bizonyítgatni is
felesleges. Hogy pedig tényleg kik és miként kor-
mányoztak, arról az egyházkerületi levéltárunkban
őrzött akkori jegyzőkönyvek lapjai tanuskodnak. Pél-
daképen felhozunk néhány évet, hónapot és napot,
melyeken főconsistorium tartatott u. m. 1709-ben
október 6-án. 1714-ben január 28-án és szept. 11-
én. 1715-ben május 5-én, 11-én és 19-én, szept.
24-én. 1717-ben január 13-án. 1718-ban márcz.
6-án és július 31-én. 1721-ben július 5-én. 1722-
ben febr. 22-én. 1723-ban június 20-án. 1724-ben ja-
nuár 23-án, febr. 14-én és 20-án. 1728-ban máj. 2-
án. 1729-ben jan. 20-án és jul. 10-én. 1733-ban szept.
13-án. 1741-ben decz. 3-án. 1742-ben márcz. 3-
án, 11-én, 23 és 27-én, június 17-én, 24 és 29-
én, augusztus 3-án, szept. 9, 16, 29 és 31-ikén.
1743-ban január 28-án, febr. 27-én, márcz. 17-én,
június 24-én, aug. 25-én, szept. 1, 7, 15-én, va-
lamint 21, 22, 24 és 29-én, október 6, 7 és 13-
án, nov. 30-án és decz. 6, 8 és 15-én. 1744-ben
január 11-én és 19-én, febr. 2-án, 9-én és 25-én,
márcz. 1, 7, 8, 16, 22, 23 és 24-én, május 10,
17 és 31-én, június 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12-én

szept. 20, 21 és 22-én, október 21, 22-én, nov.
30-án, decz. 6, 8, 13, 15-én. 1745-ben febr. 24-
én és 28-án, márcz. 10, 21, 25 és 26-án, május
16, 28, 30-án, június 20 és 28-án, szept. 19, 21,
23 és 24-én, decz. 9-én. 1746-ban január 8-án,
márcz. 19, 20, 25 és 27-én, május 1, 8, 10, 15,
19 és 22-én, június 9, 12, 13, 16, 19 és 26-án,
július 3-án, szept. 19-én és 25-én, 1747-ben
január 22-én febr. 6, 13, 19 és 25-én, márcz.
12-én, április 24-én és 30-án, oktob. 10-én. 1748-
ban febr. 18-án, szept. 8-án, 1751-ben június 27-
én, szept. 5, 19, 26, 29-én, oktob. 3 és 10-én.
1752-ben márcz. 12-én, június 11-én, aug. 27-én,
szept. 3-án, 10-én, 17-én, 29-én és oktob. 1-én.
1753-ban január 31-én és febr. 4-én. És ez így
tart az egész század alatt, minden évben, hol több,
hol kevesebb főconsistorialis gyűlés tartását tün-
tetvén fel jegyzőkönyveink, annak tanuságául, hogy
egyházkormányzatunk élén tényleg is a főconsisto-
rium állott. Ez azonban egyedül magában még nem
zárná ki a K. A. úr állításának igazságát, a miért
azt is ki kell mutatnunk, hogy főconsistoriumnak
nevezett testület, nem a mint állítva van, csak ne-
hány „Beamterből“ alakult, hanem választott fő-
gondnokok elnöklete alatt, ha bár nem is mindig
nagy számban, de a szervezetben meghatározott al-
kotó elemekből állott. Ugyanis a főcuratori méltóság
és azzal kapcsolatban a főconsistoriumban az elnök-
leti jog nem az állami hivatallal járt, hanem *vá-
lasztás* útján ruháztatott a vallásunkban levő kitű-
nőbb főurakra. Az 1709-ik évi jkv. 41-ik lapjának
tanusága szerint az azon év okt. havában tartott fő-
consistoriumban *Wesselényi István* kifejezetlen, mint
választott főcurator elnökölt. S hogy mellőzzük itt
az egyes főcuratori választásoknak felsorolását, iga-
zolásul csak az 1748-ik évről szóló III. jkv. 311-
ik lapjáról írjuk le a következő szavakat Gr. Beth-
len Ádám főcurator elhalálozván, valamint ezelőtt
néhány hónapokkal *br. Naláczy* is elhalálozott, *gr.
Teleki Sándor* pedig magát abstrahálván, csak egy
főcurator maradt (t. i. *br. Bánffy Zsigmond*), a
ki előadja, hogy gondoskodni kell főcuratorok vá-
lasztásáról; a mire „*unanimi omnium consensu vá-*

*) Ezen befejező közlemény czikkiró távolléte miatt késett. Lásd lapunk 26.
26. 27. 28. számait. Szerk.

lasztatik főcuratornak mlgs br. Lázár János uram ő nga, ki magát modeste excusálván tandem rogatus suscepit". Nem különben 1833-ból, az ezen évben augusztus 28-án Kolozsvárt gr. Rhédey Ádám választott főgondnoknak elnöklete alatt tartott népes főconsistorium üléséről szóló jkv. 311 száma alól a következő szavakat: „*megtétetvén a választás a generalis főcuratorságra, ezen hivatalra gr. Bethlen János atyánkfia szózatok többségével megválasztatott*“, a ki mint ilyen azután elnökkölt is az 1833. évi okt. 6-án, 20-án és decz. 8 és 29-én tartott főconsistorialis üléseken. Az egyik legszomorubb emlékü ezernyolczszázharminczas években, *Katona Zsigmond* legidősebb főgondnok betegeskedvén, midőn azért a főconsistorialis ülések gr. Rhédey Ádám másik főcurator elnöklete alatt rendszeren megtartattak, *Sebes Antal* gubernialialis consiliarius megpróbálta ugyan, állami hivatala alapján, az elnökség jogát magának vindicálni, de a reformatus status őt elnökül nemcsak el nem fogadta, hanem a legerélyesebb és törvényekkel indokolt repraesentatit terjesztett föl a felséghez (1833 év novemb. 14-ről 440 főcon. sz. a.), a melyben egyéb tárgyak mellett az elnökségre nézve írva van, hogy „*Quod praesidium attinet: supremum hocce Consistorium . sessiones suas sub Praesidio Comitum Adami Rhédei, unanimi totius status Reformatorum voto in sessione Consistoriali die 5-a octobris anni 1827 celebrata, in alterum generalem Status Curatorem, et perconsequens ordinarium Praesidem electi celebraverit, et Antonium Sebes consiliarium Gubernialem, vi officii sui Praesidii munus sibiimet deferri praetendentem, pro Praeside haud acceptaverit . quod officium Praesidis, cum officio Consiliariatus Gubernialis reutiquam conjunctum, imo libero status Reformatorum suffragio subiaceat . . nullaque occurrunt vestigia, quod positivo aliquo conclusio, a principio electionis, fundamentalibus nostris legibus innixo, Majores nostri recessissent*“ Nem igaz, tehát K. A. urnak az az állítása, sem a mult, sem a folyó századból, hogy a ref. vallásu négy legfőbb állami hivatalnoknak kellett lenni egyzersmind az egyház főconsistorainak is.

A mi pedig a főconsistorialis üléseken megjelent tagokat illeti, a példaképen előbb megjelölt gyűléseken, hogy a főcuratorokon és a magistratust viselőkn kívül gyakran számosabban vettek részt az illetékes tagok közül, arról tanuskodnak a jegyzőkönyveknek következő kitételei: p. o. „*Exmo Domino Comite de Bethlen, Illustrissimo item D. D. C. Alexandro Teleki, br. Sig. Bánffy, br. Josepho Nalacy de Nalác, supremis curatoribus aliisque proceribus*“, praesentibus; míg más helyen a főcuratorok megnevezése után: „*Proceribus autem quam plurimis praesentibus*“ „*aliisque proceribus convenientibus*“ „*plurimis proceribus praesentibus*“ s ismét más helytt:

„*a püspöknek, tanároknak és más egyháziaknak is jelenlétében népes gyűlés*“ stb. Sőt tovább menve, a főconsistorialis gyűlések tartása helyére nézve sem áll épen úgy a dolog, mint azt Dósa s utánna K. A. ur is állítja; mert habár a guberniumnak Szeben székelése miatt a gyűléseknek nagyobb része Szebenben tartatott, találkozunk gyűlésekkel, p. o. Kolozsvárt (1722 febr. 22 és 1723 junius 20. 1746 jan. 8 a püspöki háznál, 1748. szept. 8), továbbá: *N.-Enyeden* (1748 april 24—30.) és *Bonczidán* (1748 febr. 18. Bánffy Farkas udvarában) *Gyalakután* (1758. sept. 10.) stb. Távol áll tőlünk ugyan ezen korról dicséneket írni; de az elnyomtatásnak, még oly nehéz viszonyai között is midőn pl. az 1752-ik év sept. 3-án tartott gyűlésben arról kellett tanácskozni, hogy miként lehetne valamely katholikns ember útján a kormány üldözésekről és jogtiprásokról felvilágosítani a felséget, mert protestans egyént a kormány oda nem bocsátott; hogy az a főconsistorium és az annak élén hitünket vallott főcuratorok, nem bureauból s a kormány kívánatai szerint kormányoztak; hanem a meenyire lehetett egyházi alkotmányunk őrei s alaptörvényeink eltörlésének akadályozói voltak: azt mi utódok, a kik olvasunk küzdelmeikről, inkább elismeréssel kell hogy említsük, mintsem az egész kormányzási rendszert, nem igaz adatok és helytelen föltevések alapján, csak azért lerántuk, hogy abból, mint K. A. ur tette erdélyi ref. egyházunknak az állammal szemben a magyarországiakénál hátrányosabb állására vont consequentiának alapot adni lehessen

A mi végezetül egyházi törvényhozásunkat illeti, annak függetlensége ellen nem képezhet bizonyítékot az 1833 évi önhatalmulag végrehajtott szervezetnek rövid ideig fennállása után történt visszavonása és a régi szervezethez való visszatérés. Hosszu története ennek az ellenséges államkormány durva erőszakának kényszerítő hatalmában culminál. Az erőszak nem törvény. S hogy milyen „*alázatosan és ellenmondás nélkül*“ hátrált meg a kormányhatalom előtt a ref. status, azt nem elég odavetni, hanem megolvasni a fennebb is idézett 1833. évi 440 számú memorandumot és annak mellékleteit, akkor egészen más színben fog feltűnni annak a meghátrálásnak „*alázatossága*“, mint a hogy azt K. A. ur feltűntette. Volt bizony nekünk, habár K. A. ur tagadja, 1791-ből is a kormányrendeletek ellen biztosító alaptörvényünk, a mint ezt már e lapok 28-ik számában feltűntettük; de a hol és a meddig az erőszak ül a hatalom polczán, ott, és addig a törvénytisztelet és megtartás háttérbe szorul. Fájdalom! ezt a magyar állam politikai és alkotmányos életében is nem egyszer voltunk kénytelenek tapasztalni.]

Mindezekből kitűnik, hogy nekünk erdélyrészi reformatusoknak a politikai unio nem adott az államtól függetlenebb állást, mint a minőt számunk-

ra régi alaptörvényeink biztosítottak, a mely törvényes állást, nem mint K. A. ur állítja 7 évest; hanem mint több századost, bizonyítani tudunk s annak bármintó intenciókból származó, bárhonnan jövő megtámadások ellen védelmére kelni mindenkor szent kötelességünknek ismerjük. K.

A kolozsvári ev. ref. főtanoda előljáróságának tantervjavaslata az erd. ev. ref. egyházkerületi gymnasiumok számára.

(Folytatás)

4. Hellén nyelv s irodalom.

A hellén nyelv és irodalom tanításának célja az V. VI. osztályban az attikai szójárás alaktanának teljes ismerete és ennek alapján egy könnyebb irányú műnek értése, egybekötve a mondattan legszükségesebb és leglényegesebb részeinek tudásával.

A VII. VIII. osztályban a hellén szellem és irodalom ismeretére nézve a rövidre szabott idő korlátaihoz mért terjedelemben ugyanazon módszer követése mellett ugyanazon cél megközelítendő, mely a római irodalom tanítása elé a felgymnasiumban tűzetett.

Kivántatik az érettségi vizsgálatra álló ifjútól a felgymnasiumban olvastatható szerzők: Aisopos, Xenophon, Homéros, Hérodotos Démosthenés, Platón, Sophoklés műveik feldolgozott részeinek tartalmi és alaki értése; a felsorolt szerzők közül, a négy első műveiből, egyes nem olvasott részeknek is kevés után gondolás mellett helyes fordítása.

V. osztály. Hetenként 6 óra.

A teljes alaktan a „*με*” végű, valamint a rendhagyó igék kivételével.

Az olvastatásnál a szók időmértékére és hangsúlyára kellő figyelem fordítandó.

Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

VI. osztály. Hetenként 5 óra.

Az alaktan befejezése; a mondattan lényegesebb részeinek ismerete az olvasmány alapján.

Olvasmány: Xenophon műveiből szemelvények; Aisopos meséi.

Kéthetenként felváltva egy házi és egy iskolai írásbeli dolgozat.

VII. osztály Hetenként 4 óra.

Az ión nyelvjárás ismertetése; a mondattan behatóbb tárgyalása az olvasmányok alapján.

Olvasmány: Homéros Odyssea-ja, Hérodotos történelmi művei.

Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat; magán olvasmányul a fennirt szerzők műveiből egyes nem olvasott részek.

VIII. osztály. Hetenként 4 óra.

Homéros Iliás-a, a homéroszi kérdés rövid ismertetésének előre bocsátásával; Démosthenés, Platón, Sophoklés műveiből összefüggő darabok. A mondattan ismétlése az olvasmányok alapján.

Írásbeli dolgozatok, valamint magán olvasmányok, mint a VII. osztályban.

5. Német nyelv és irodalom.

A német nyelv és irodalom tanulásának célja gymnasiumainkban képesség szerzése a német irodalmi műveknek kellő készséggel való olvasására, a német nyelv szó és írásbeli használatára nézve pedig oly fokú előhaladottság, hogy a társalgási nyelvben is az ifjak a maguk erején nehézség nélkül tovább haladhassanak.

III. osztály. Hetenként 6 óra.

Olvasás a helyes kiejtés tekintetbe vételével; alaktan szóköti alapon, szó- és írásbeli gyakorlatokkal, még pedig a nem-szocskák, nevek ragozása, melléknévek fokozása, előljárók, valamint a segédigék használata; a gyenge igeragozás cselekvő és szenvedő alakja. Hetenként 1 órán iskolai írásbeli dolgozat.

IV. osztály. Hetenként 4 óra.

Az alaktan befejezése: könnyű olvasmány és beszédgyakorlatok, kisebb mesék s költemények emlézése; írásbeli dolgozatok, mint a III. osztályban.

V. osztály. Hetenként 3 óra.

A mondattan lényegesebb szabályai kiváló tekintettel a szó-fűzés és szórendre, kapcsolatosan az olvasmánnyal. Kötetlen és kötött irányú klasszikus szemelvények olvasása; egyes szebb darabok emlézése. Két hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

VI. osztály. Hetenként 3 óra.

A nyelvtani ismeretek folytonos ébren tartása mellett nagyobb prózai és költői darabok olvasása, az egyidejűleg tárgyalandó magyar nyelvi és irodalmi tananyag tekintetbe vételével. Emlézés és írásbeli dolgozatok, mint a megelőző osztályban.

VII. osztály. Hetenként 1 óra.

A német irodalom vázlatos ismerete Klopstokig, olvasmányok kíséretében.

VIII. osztály. Hetenként 2 óra.

Az újabb német irodalom főbb mozzanatai kiváló tekintettel Lessing Göthe és Schiller irodalmi szereplésükre; említett szerzők műveinek olvasása és méltatása.

6. Történelem.

A történelem tanításának célja az algymnasiumban előkészítés a történelem rendszeres előadásának felfogására; a hazai történelem főbb eseményeinek a kiváló történelmi egyének körüli csoportosítás útján szemléleti áttekintése, a kapcsolatos világeseemények korszaki folyására tekintettel, a nagy tettek és nagy jellemek élénk festése által a növekedések hazafias lelkesedését fölébresztetni.

A négy felsőbb osztályban az egyetemes és hazai történelemnek pragmatikai alapon való ismerete, különös figyelemmel a művelődés főtényezőiül szereplő népek állami, társadalmi s műveltségi mozzanataira, a korszakot alkotó eszmék leszármaztató ismertetésére; hazánk politikai, társadalmi, műveltségi viszonyainak beható méltatása, az alkotmány fejlődésének s lényegének tudása.

IV. osztály. Hetenként 2 óra.

A nemzeti történelem alapvonalai az eseményeknek

egy korszakos esemény vagy egyén körül csoportosításával, nemzeti életünkre befolyt világesemények érintésével.

V. osztály. Hetenként 4 óra.

A keleti nemzetek és államok alakulása, kormányformái; a nép állami és társadalmi szervezete, vallása, tudományos, művészeti s egyéb törekvéseit, melyekben mások felett kitűnt, vagy a mely jellemzőleg sajátja volt. Ugyan ezek a görög és római történet tanításának is tárgyai, de itt különös figyelmet kell fordítani a görög nemzeti szellem sokféle nyilatkozataira: nevelés, életmód, művészet, irodalom, rege és monda költészet stb. s végül kronológiai rendszerek.

VI. osztály. Hetenként 3 óra.

A római nép történetében az állam-szerkezet, néposztályok, kormányzás, köz- és magánélet viszonyai s az irodalom igényelnek különös figyelmet politikai és hadi történet mellett. Megismertetendő végül, időszámítási rendszerek.

A középkorban az új népek és birodalmak alakulása. Az ó római és a keresztény szellem hatása alatt létrejött állami, társadalmi és műveltségi élet; költészet, képzőművészet fejlődése stb. újvilágrészek felfedezése.

VII. osztály. Hetenként 3 óra.

Az ujkori nemzetek állami és társadalmi mozgalmai, forradalmi, s az ezeket irányzó szellem ismertetése, új találmányok a tudomány és mesterségek mezején.

VIII. osztály. Hetenként 4 óra.

A magyar nemzet politikai története s a magyar nemzet belső alkotmányának fejlődése 1849-ig. Ettől napjainkig statisztikai ismertetése a népességi, alkotmányos, nemzetgazdasági és közműveltségi viszonyoknak.

7. Földrajz.

A földrajzi oktatás célja: a föld természeti minőségeinek és a népek társadalmi és állami állapotainak, földünk csillagászati viszonyainak s a naprendszernek ismerete.

I. osztály. Hetenként 3 óra.

A mennyiségtani földrajz elemeinek ismertetése után az osztrák-magyar birodalom és Európa déli három nagy félszigetének (a balkáni, pirenei és apennini félszigetek) s azokhoz tartozó szigeteknek természeti s politikai ismertetése.

Európa többi részének s a környező szigetek természeti és politikai ismertetése.

II. osztály. Hetenként 4 óra.

Azsia és Afrika s a környező szigetek természeti és politikai ismertetése, tekintettel az európai államok gyarmataira.

Amerika és Ausztrália természeti és politikai ismertetése, tekintettel a fölfedezés történetére és az európai államok birtokaira.

III. osztály. Hetenként 2 óra.

Elemi csillagászat; a mennyiségtani földrajz kiegészítése és természettani földrajz.

Okori földrajz, a görög és római élet virágzó korában.

VIII. osztály. Hetenként 4 óra.)*

*) Második félévi tantárgy; az első félévben 4 órán rendszeres állattan kapcsolatosan az anthropológiával adatik elő.

Mennyiségtani (csillagászati) és természettani földrajz: tűnemények, melyek a földnek az égitestekhez való viszonyai-val vannak összefüggésben. Alapfogalmak. A csillagos ég napimozgása. A csillagok helyzetének meghatározása. Földünk alakja, nagysági viszonyai, forgása tengelye körül, keringése a nap körül, s az ezekből származó tűnemények magyarázata. Földrajzi helyhatározás. (A gömbcsillagászatra nézve lásd ez osztály tantárgyai közt, a gömbháromszögtant.) Föld és hold. Föld, hold és nap. Bolygó-rendszerek. Kopernik rendszere. Kepler törvényei és az általános nehézkedés. Háborítások. A naprendszer állandósága.

Az egyes bolygók, üstökösök, hullócsillagok, a hold és nap természettani viszonyai; időszámítástan; az állócsillagokon észlelhető különbözőféle mozgások, s ezek oka. (Évi parallaxis, fénytévedés, praecessio, kettős és többszörös csillagok.) Ködfoltok. A Laplace-Kant-féle kosmogéniai elmélet.

Őszi és tavaszi alkalmas estéken astrognosztikai kirándulások.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLET.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

(Folytatás.)

„Ugy tetszik nekem — folytatja S. J. paptársam — hogy R. P. legalább a szóban levő indítványra, nincs tisztában azzal: mi az elvi álláspont. Összezavarja a formát a lényeggel, nem látja a fát az erdtől (?). Az elvi álláspont itt ez: „jól felfogott érdekeink parancsolják, hogy egyh. és isk. épületeink eshető tűzkárok ellen biztosítva legyenek.” Eddig s nem tovább ugy-e? Ez a lényeg a javaslatban? Most idézem az „alapszabálytervezetből” általam elvont elvi álláspontot, a tiszta lényegét: „az egyházközség területén is fenhatósága alatt álló egyházközségek és tanodák anyagi javaiban eshető tűzkárok ellen biztosítékot, kárpótlást nyújtani és ezáltal eme testületek anyagi emelkedésének lehetőségét eszközölni.” (Lásd az „Erd. prot. Köz.” 21. számát.)

A t. olvasóra bízom megítélni, ha van-e az „alapszabály tervezetből” elvont elvi álláspontjaink között valami különbség a javaslat valódi lényegére nézve? Ha van valami, az csak abban áll, hogy én majdnem szóról-szóra vettem ki az „alapszabály tervezet”-ből; még S. J. paptársam „breviter et confuse” fejezi ki magát; mivel a javaslatban, nemcsak egyh. és isk. épületek”-ről van szó, hanem a templomok, tornyok, iskolák és tanodák „állandó belső felszerelvényei”-ről is, a miket nálam kifejezett az „anyagi javai” abstractum; de nem önnél — „legalább a szóban levő indítványra” — nem, az „egyh. és isk. épületek”; mert lehet s igaz, hogy amaz épületekben vannak az „állandó belső felszerelvények is”; azonban a tűz eseteknél nem égne el, csak romlást szenvednek — felteszem a mentés alkalmával: eltévednek és soha vissza nem kerülnek; vagy összerombolódnak, használhatatlannak lesznek. Az ezekben szenvedett anyagi kár, ha csak „egyh. és isk. épületeket” biztosítunk: fedezetlen maradna ön abstractioja szerint

s ezért mondtam, hogy az ön elvi álláspontja: „breviter et confuse“ van abstrahálva.

Azonban mintegy érezve, hogy elvi álláspontjára nézve nem mondott eleget, ugyanazon „—“ jelek között így bővíti ki azt: „*Biztosítsuk hát azokat — „az egyh. és isk. épületeinket“ — de magunk keblileg, a kölcsönösség alapján; mert a biztosítási díjfölöslegeket üdvösebb dolog szegény egyházaink javára marasztani, mint rajtunk nyereszkedő részvénytársulatoknak adni.*“

Ugy-e hogy az épen most idézett szavak még mind a fennebb idézett s ön által az „*alapszabály tervezet*“ abstrahált elvi álláspontjában vannak? Hajlandó vagyok hinni, különben nem írta volna folytatólag ugyanazon idéző („—“) jegyek közé.

Tisztelt paptársam! ön zavarta össze a formát a lényeggel. Hogyan? Csak úgy: hogy „*de magunk, keblileg*“ — a mit én sem akartam a Kafferek által! — a *hogyan* és *miként*? kérdések s így: a *mód*, vagy a *forma* és nem a *lényeghez* tartoznak; mert a *lényeg* — az én felfogásom szerint — e kérdésben van benne: *mit*? *Mit kell biztosítani? Mit megtéríteni* „*eshető tűzkárok*“ után? Nemcsak, sőt azon szó is, melyre ön legnagyobb súlyt látszik fektetni: „*kölcsönös*“ — még ez is a módhoz tartozik, ép úgy, mint az én véleményemben: „*a szerződés alapon*“ kifejezés.

„A ki sokat markol: keveset szorít.“ Tartja a közmondás. Ilyen az „*alapszabály tervezetben*“ az ön által jelzett elvi álláspont ezen része: „*a biztosítási díjfölöslegeket üdvösebb dolog szegény egyházaink javára marasztani, mint rajtunk nyereszkedő részvénytársulatoknak adni.*“

Nyereszkedés! Milyen botrányos szó ez ön előtt! Igaz biza. Hová a „*crack*“ be nem csapott; hol a szédelgés „*mattot*“ nem kapott; vagy hogy S. J. paptársam példáját idézzem: mint „a. h. c.“ (értsd: boldog emlékü) „*Victoriá*“ nál történt: a kolozsvári, marosvásárhelyi és sepsi-szt.-györgyi tűzkártérítések miatt a tartalék-tőke ki nem ürült: ott az évi nyereség a részvényesek befektetett részvényei után is nem ingyen, jókora összeget nyernek, sőt a kezelő személyzet is, mely *vagyon*a és *becsületével* — sok embernek: ez *mindene* — felelős és nem valami játék dolgot végez: 5 % perczentnél magosabb „*borravalót*“ kap „*kegyelmesen*!“

Én, „a ki — ön szerint — *addig*“ nagyon keveset foglalkoztam a tűzkárbiztosító intézetek úgy elvi, mint gyakorlati oldalának — szerintem — „*tűzetesebb*“ megfigyelésével annyit mégis *intám* és *tudok*, hogy a jelzett intézeteket, nem [pusztán a „*nyereszkedés*“ hozta létre és tartja fenn ma is solidan — a melyek solidak — hanem az a „*nyereszkedésen*“ felül álló magasabb humanus ember és egyszerűség, mely tűzkárok esetén, aránylag csekély díj-fizetés után, teljes kárpótlást igyekezett nyújtani, a társadalom testületei és egyeseinek anyagi romlásukban.

Az ön felfogása szarint, ha ezen intézetek homlokára csak a „*nyereszkedés*“ bélyege van ütve: az ország legnagyobb birtokosai, országos képviselői, a józan takarékos

élet és fáradhatatlan munka által megkettőztetett *pénz*-*va*-gyon tulajdonosai: mind-mind „*nyereszkedő*“ emberek; meny-nyiben ezeknek részvényei fektették be az első alaptőkét — helyesebben — tartalék-tőkét. Ime, hogy «ön nem látja a fát az erdőtől!»

(Folytatása következik.)

A n.-enyedi egyházmegyéből

N.-Enyed, jul. 29. 1879.

Feleletül: Nt. Elekes György, esperes urnak.

(Folytatás.)

Azt mondja Elekes György ur: „*hogy ezen papválasztási ügyben legkisebb törvényteleniséget sem követett el, mert ha igen, esperesi állásától azonnal elmozdítottatott volna; így pedig az egész fehérvári ügy alatti esperesi eljárását egyetlen dorgáló szóval sem érintik. Ime itt az öntudat megnyugtatása.*“ Sajátságos beszéd Elekes György urtól. Hát nem semmisítette-e meg a mélt. ig. tanács mindazt, mit a múlt őszön az ön elnöklete alatti kijelölő bizottság véghez vitt? Nem hiszem el, hogy ezt a mélt. igazgató-tanács, ki előtt ez ügyre vonatkozó irományok mind ösmeretesekek voltak, kellő ok nélkül tette volna. A mi pedig azon állítását illeti, hogy ez ügybeni eljárását egyetlen dorgáló szóval sem érintik, arra megjegyzem, hogy nem tudom mit tart Elekes ur dorgálásnak. Annyi azonban igaz, hogy „*mikor még együtt tanácskoztunk vala,*“ több illetékes helyről írott levelet olvasott fel előttem Elekes ur, a nélkül, hogy arra felkértem volna, melyeknek tartalmával nagyon is nem volt megelégedve s melyekben voltak olyan megjegyzések Elekes urra vonatkozólag, melyek egy önérzetes emberre nézt bizonyosan felérték egy hatalmas dorgálással.

Dicsékszik nyugodt öntudatával. Sajátságos némely embernek az öntudata. Meglehet, hogy Elekes ur nyugodt öntudattal bír. Szerencsés természet. Annyi bizonyos, hogy kevesen hiszik el, hogy Elekes György urnak mindenkor nyugodt lehessen öntudata.

* *

Elekes György nem bírja felfogni annak okát, hogy az enyedi pap miért igyekszik más papi állomást elnyerni? Erre nincs egyéb megjegyzésem, csak az, hogy azon 18 pap közül, kik az enyedi ev. ref. egyházközségben szolgáltak ebben a században, itt Enyeden csak kettő: Pápai István és Budai János halt el, a többi mind elment valahová. Vajjon ezek mind gyanus emberek voltak-e? Oh Elekes ur, hagyjon fel ön az aféle gyanúsításokkal, ön Elekes ur, kiről igazán „*sok mindent beszél a fáma*“ kiről ott a hegyalján talán *még a kövek* is tudnának beszélni valami elszomorított. Ugy véli Elekes ur, hogy ha én Enyedről távoznám, hiveim rám fizetnének. Meglehet. Mindenesetre olyan kérdés, melyet nem Elekes ur dönt el. Annyit azonban meg kívánok jegyezni, hogy azon 12 év lefolyása alatt, melyeket Enyeden, mint ezen egyház papja éltem át, több rendben volt alkalmam találkozni az enyedi egyház hivelnek nagybecsű bizalmával, jelesen 1867 szept. 8-án, mikor is próba-beszédem meghallgatása után az egyházi kép-

viselőtestület 108 szavazója közül 103 szavazott reám; 1871-ben jul. 9-én, mikor a népes egyházi közgyűlés egyhangulag emelt a n.-enyedi ref. egyházközség első papi állomására; hasonlóképen 1877. aug. 12-én, mikor az enyedi egyházközség képviselő testülete egyházkerületi képviselőre volt adandó a maga szavazatát, a népes választó gyűlés egyhangulag engem tisztelt meg bizalmával. Ezekhez járúl a n.-enyedi ref. egyháztanácsnak e folyó évi jul. 23-án kelt nyilatkozata az ön támadása alkalmából. Ezek, Elekes úr, nekem elégséges bizonyítványok, ezeknek birtokában nem sokat törődöm azzal, hogy ön ott a m.-igeni vártorony tövében minő véleménynyel van felőlem.

(Vége következik.)

Rövid válasz a „Szemle“ 30-ik számában hoz- zám intézett szerkesztői üzenetre.

A „Szemle“ legközelebbi 30-ik számában „szerkesztői üzenetek“ cím alatt hozzám intézett mennydörgős üzenetet, mely árva fejem fölött, minden perczben lesújtással fenyegető villámokat sejtet czikkázni, folyó július hó 29-én olvastam.

Megvallom, jelen sorokkal is adós maradtam volna: ha egy enyedvidéki közelebbiről Hegyalján járt szavabevehető egyén nem ejtette volna el azon szavakat, miszerint: Enyed felől rám nézve csipős szelek fujnak s hogy most igazán saskörmök közé jutottam, megemlítvén még a sasok nevét is; és ha egy másik igen érdemes barátom tegnap nem értesít arról, hogy az enyediek esperesi eljárásom, közpénzek fölötti kezelésembe akarnak beleakadni.

Az elsőre megjegyzésem az: süvöltsenek bár a szelek, czikkázzanak a villámok; én azoktól nem rettegek — alios vidi ego ventos; továbbá: a sziklák királya, a büszke sas sem tud minden ártatlan zsákmányául kinézett állatot megfojtani; habár a terv ex consilio lenne is kifözve.

A mi a másik szállongó hirt illeti: nemtelen fegyver, az igaz; de én nyugodtan, számadásra mindig készen állok.

T. cz. szerkesztőség! én a sajtót nagyhatalomnak tartom s tisztességes kezek között hasznosnak is, de korántsem ismerem el azon jogát, miszerint engemet — nolle velle — írásbeli feleletre szorithasson.

Ha igazoló cikkemben netalán élesebben irtam, mint a „Szemle“ 23 és 25-ik számában czikkező — mit benem bizonyíthat — ott van a sajtó-bíróság, tessék perbe idézni, majd ott bizonyítékaimmal elő fogok állani. Egyszer mindenkorra kinyilatkoztatom azért, hogy — mivel időm sokkal drágább, mintsem hálátlan hírlapi cikkírássra juthatna belőle; természetem pedig nem oly viszketeg, hogy mindenkivel harcra keverednem, élvezet lenne — valameddig a t. cz. szerkesztőség a „Szemle“ 23 és 25-ik számaiban közreadott cikkek írójának nevét*) — minthogy én azon két cikk írója ellen voltam moraliter kényszerítve föllépni — velem tudatni nem kegyeskedik, mindaddig, mint egy néma hallgatók. Csak akkor jöhetek tisztába, hogy kivel van dolgom, és bizonyosan a felelettel adós nem maradok; valamint az általam igen nagyra becsült n.-enyedi ev. ref. egyházközség keblitanácsának is tiszteletteljes válaszat akkor megküldeni, becsületbeli kötelességemnek ismerendem.

A felelettel ugyan most is készen vagyok; de hadd nyugodjék még szekrényem fiókjában. Jó lesz a hajdankor nagy költőjének ily tárgyakra vonatkozó amaz irányelvét: „nonum prematur in annum“ szem előtt tartani.

M.-Igen, július 30. 1879.

Elekes György,
gyulafehérvári ev. ref. egyh.
megyei esperes.

*) Megjegyzem, hogy az említett két cikk írójának egy és ugyanazon személyt tartom.
E. Gy.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Egyháztörténelmi levéltárca.

IV.

A debreczeni négy ref. pap folyamodás. A pafi Mihály fejedelemhez a debreczeni egyház költségén külföldi egyetemen járt s vizsztatértében a tokaji várparancsnok által elfogatott Hosszúfalusi Márton ügyében. Kelt Debreczenben 1675. július 4-dikén.

Illustrissime ac Celsissime Princeps, Domine Domine nobis naturaliter clementissime, gratiosissime. Humillimorum servitiorum nostrorum paratissima commendatione praemissa, hogy az Ur Isten Nagyságodat jó egészségben éltesse és szerencsés boldog országlással szeresse gyámoltalan nemzetünk gyámolítására, szívesen kívánjuk.

Kegyelmes Urunk, ozelett harmadik esztendővel egy

becsületes, szép tudományú, egyenes erkölcsű ifjú Hosszúfalusi Márton, minek utánna ez scholabeli seniorságban ezen scholáknak gondját dicséretesen viselte volna, ez debreczeni alázatos gyülekezetnek istenes collatiójából indult vala tőlünk az felső országi akadémiákban s oda két esztendőket az tudomány mellett eltöltvén, Isten vezérléséből érkezett Eperjesre, honnan az debreczeniekkel alá akarván jőni, az ott való commendans által szép levéllel munialtatott; mely mellett, mikor kereskedő becsületes hallgatóinkkal jöddögelne, Tokajban az mostani commendans által hallgatóink mellől elfogattatott és arestáltatott, most is ártatlan létére ott tartatik. Az tiszteletes debreczeni tanács munkálkodott ugyan benne istenesen, hogy szegény atyánkfíát kiszabadíthassa, de még feltett kívánt végéig el nem érhetette. Méltónak és szükségesnek itélénk, hogy Nagyságodhoz mint kegyelmes urunkhoz confugiálván, ezen dolog végett Nagysá-

godat alázatosan requirálnánk. Minek okáért Nagyságodat mint kegyelmes urunkat alázatosan kérjük, méltóztassék Nagyságod fejedelmi kegyelmességét hozzánk és ez szegény ártatlan arestáltatott atyánkfiahoz nyújtani, szabadítására, az hova az Nagyságod böles tetszése mutatja, irni s embereket bocsátani, és szabadításában kegyelmesen munkálkodni. Mi ugy tudjuk, hogy Carolus Quintus római császár kegyelmes constitutiója ugy tartja, hogy az deák az országokban tanulás okáért szabadosan bujdoshassék, és sohol senkitől meg ne háborittassék. Hova lesznek az oda fel tudományok öregbítéséért most is nyomorgó magyar atyafiak, ha így haza jöveleteknek utja praeludáltatik? Ez halálra dolog mi előttünk s nem kicsiny persecutió. Nagyságod szokott fejedelmi kegyelmessége szerint ezt cselekedvén, Isten is megáldja Nagyságodat, mi is alázatos törekedésünkkel Istenünk előtt Nagyságodért szüntelen megjelenni el nem mulatjuk. His Illustrissimam Celsitudinem Vestram divinae commendantes protectioni, diu feliciter valere desideramus. Ex Debrecino, Anno 1675. 4. Jul.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

Humillimi servitores et subditi

Ecclesiae Debrecinae Ministri

Georgius C. Comaromi.

Valentinus S. Keresztury m. p.

Samuel Köleséry m. p.

Gerardus Kabai.

Eredetije Komáromi Csipkés György kezével írva, az erd. muzeum kéziratárában. Az ivrét irt levél fele, melyen a czim állott, elveszett.

V.

Köleséri Sámuel debreczeni ref. pap folyamodása Apafi Mihály fejedelemhez, külföldön tanuló fia segélyezéséért. Kelt Debreczenben 1682. ápr. 21-dikén.

Tartozásom szerint való alázatos s köteles szolgáltatomnak ajánlása után, hogy Isten Nagyságodat minden dolgaiban ellenségi bosszúságára szereztesse, szívesen kívánom!

Kegyelmes uram! Jóllehet mintegy átalom szokott szemérmességemnek határát átlaghágni: mindazáltal a Nagyságod kegyelmes fejedelmi ígéreti s hozzám való kegyes indulatja bátorít, hogy nehéz neven nem veszi mostani búsításomat. Ha Nagyságodnak sértődésére nem leszen igen országos terhes gondjai és expensái között, emlékezzék meg szegény bujdósó fiamról, ifju Köleséri Sámuelről, ki mostan szorulásban vagyon a belgiumi académiákban; mivel magam is nem vagyok elégséges csekély értékem miatt szükségének betöltésére. Melyet ha Nagyságod kegyelmesen cselekszik fejedelmi ígéreti szerint, éjjeli nappali Isten előtt való könyörgésünkkel (mivel egyébbel nem tudjuk) Nagyságodnak meghálálni el nem mulatjuk. Ezek után ajánlom Nagyságodat a mennyei Urnak kegyes oltalmában, kegyelmes asszonyunkkal s fejedelmi csemetéivel együtt. Datum Debrecini die 21. April. An. 1682.

Kegyelmes Uram Nagyságodnak élete fogytáig alázatos hiva és szolgálja:

Idősbik Köleséri Sámuel,

Debreczeni ecclesiának egyik lelki pásztora.

Kivül: Illustrissimo ac Celsissimo Principi Domino Domino Michaeli Apafi, Dei Gratia Principi Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domino, Siculorum Comiti, Domino meo gratiosissimo ac naturaliter clementissimo.

Eredetije az erd. muzeum kéziratárában.
VI.

Köleséri Sámuel a debreczeni egyházvidék esperestje engedélyt kér Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől egyházkerületi közgyűlés tartására és püspökkválasztásra. Kelt Debreczen 1682. decz. 28-dikán.

Az erős mindenható Isten a Nagyságod fejedelmi székét erősítse meg minden reá törő gonoszakarói ellen és terjessze országglását, lelkünk teljességéből kívánjuk!

Kegyelmes urunk, alázatosan emlékeztetjük Nagyságodat, hogy utólszori Erdélybe való bemenetelekor requiráltuk vala meg a felől, a generalis gyűlés és püspökkválasztás felől mi volna a Nagyságod fejedelmi tetszése. Akkor Nagyságod ugy resolvált: Vá r a k o z z u n k. Mostan lévén egy kis pihenése szegény nemzetünknek, urgeálnak engemet némely becsületes atyafiak, hogy ezalatt a frigy alatt generalis gyűlést indicálnék. De én kegyelmes uram, ebben a tractusban lévő becsületes atyámfiával együtt, a Nagyságod hire és annuentiája nélkül semmit cselekedni nem akarok. Mostan is azért alázatosan kérjük Nagyságodat, méltóztassék erről a dologról való tetszését mentől hamarébb kegyelmes levele által megjelenteni, sőt arról is tudósítani, micsoda hely volna illendőbb és bátorságosabb. Nagyságodat a búsításról alázatosan követjük, de mivel Isten után Nagyságod a mi igaz vallásunknak gyámoltója, egyébbel folyamodni nem tudunk s nem is akarunk. Ezek után ajánljuk Nagyságodat Isten kegyelmes oltalmában, magunkat pedig a Nagyságod fejedelmi gratiájában. Datum Debrecini, die 28. Decembris A. 1682.

Illustrissimae Celsitudinis Tuae humillimi servitores

Samuel Köleséri

Tracus Debrecinensis Senior, ceterique Reverendi D. Fratres ejusdem Societatis.

Kivül: Celsissimo Principi Domino, Domino Michaeli Apafi Dei gratiae principi Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domino et Siculorum Comiti, Domino naturaliter nobis clementissimo.

Eredetije az erd. muzeum kéziratárában.

Közli Szabó Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. augusztus 15.

— Lapunk olvasói előtt trdva van már, hogy a convent f. 6. sept. 10-re Debreczenbe össze hiva van; miután azonban Molnár Aladár az iskolaügy rendezésére vonatkozó törvényjavaslatát nemcsak elkészítette, hanem azt sajtó alá is adván, már néhány nap mulva a conventi tagok számára, értesülésünk szerint, megküldetni fog, a conventinagy bizottság tagjai annak előzetes tárgyalásáraszeptember 8-ra Debreczenben megjelenni fölhivatlak.

— Megjelent: A magyar királyság földrajza. Ipariskolák és a népiskola felsőbb osztályai számára. Irta Kis Sándor, a kolozsvári polgári, ipar- és kereskedelmi iskolákban a földrajz tanára. Kiadta a kolozsvári ipariskolák felügyelő bizottsága. Kapható a szerzőnél Kolozsvárt, polgári iskolaépület. — Ára egy példánynak

fűzve 40 kr. A bizottság véleménye szerint, a mely átvizsgálta, sikerült szerzőnek a tartalom hibátlansága mellett az újabb földrajzi tanmódot észfejtő és gyönyörködtető összehasonlításai által teljesen megvalósítania. Igéretét bírnuk egy e téren kitűnő szakférfiúnak, hogy lapunkban ismertetni fogja. Addig is ajánljuk e kiváló tankönyvet a tanodák igazgatóinak és a néptanítók figyelmébe.

— **Beküldetett:** Német irodalmi olvasmányok kézikönyve. Készítette Kun Pál. Kiadja a sárospataki „Irodalmi kör“ a főiskola költségén. Sárospatak, a ref. főiskola betűivel 1879. Ára az 516 lapra terjedő műnek fűzve 2 frt 67 kr. Az olvasmányok 28 szerző műveiből vannak kiválogatva, de legtöbb szemelvény vétetett Lessing, Goethe és Schiller műveiből, mert — szerző meggyőződése szerint — Lessing prózája, Goethe sokoldalúsága és Schiller nemes idealismusa, a fiatal ember itéletére, kedélyére, képzelmére nemcsak a legjótékonyabb hatással van, hanem arra is legcélszerűbb, hogy a modern német irodalom tanulmányozásának alapjául szolgáljon. A nagy gonddal szerkesztett olvasókönyvet melegen ajánljuk a gymnasium s általában a középiskolai tanferfiak figyelmébe. Gondoskodtunk az egyh. kerületi tanügyi előadó útján arról, hogy e tankönyv hivatalos úton szaktanárok által részletesen ismertetve legyen.

— **Magyar könyvészet 1860—1875-ig.** Petrik Géza budapesti könyvkereskedő és antiquarius összeállította az 1860 és 1875 között megjelent magyar könyvek, folyóiratok és lapok jegyzékét s azt, egy tudományos szakmutatóval ellátva, már a jövő hónapban sajtó alá adja. Mintán azonban irodalmi viszonyaink olyanok, hogy számos szerző munkáját saját költségén nyomtatja ki s ezek egyrésze nem került könyvárusi forgalomba, fölkeri mindezen szerzőket, hogy fentebbi időszakban megjelent műveik pontos címét a lapok számával, évszámmal és árral együtt, szíveskedjenek vele f. hó végéig közölni, hogy a mennyiben egyik vagy másik mű kéziratában még nem fordult elő, azt belevehesse. — Ezen munka valóban rég érzett hiányt fog pótolni s az irodalom érdekében kívánatos volna, ha a z illető szerzők ezen kérelemnek megfelelnek.

A főtiszt. püspök ur a következő körözüvényeket bocsátotta ki:

Tudásúl.

904—1879. Vallás és közoktatásügyi m. k. miniszter ő nmlga 18.644 sz. a. tudatja, hogy Kovács Ferencz, m.-pécskai tanítónak az aradi áll. t. képezdétől 1878. jun. 25-ről nyert t. oklevele másolatban adatván ki, az eredeti semmisenk nyilvánított.

867—1879. Vallás és közoktatásügyi m. k. miniszter ő nmlga 17.309 sz. alatt tudatja továbbá, hogy Koch Antal salyói r. cath. tanító, tanítói pályájától végleg eltiltatott.

Köröztetnek.

883—1879. N.-enyedi egyházmegyénkben a fele nyedi kántor-tanítói állomás. Javadalma: 40 véka

elegy és 60 véka törökbuza szombati vám; 3 öl kemény tűzifa; 62 frt; három fordulón szántó úgy 36 frt évi jövedelemmel; 3 szekér szénát termő rét; 12 frt a tandijból; a legatum kamatjába 2 frt 10 kr; temetésért 20 kr. Tisztességes lakás, gazdasági épületekkel s kerttel. Pályázati határnap: szept. 15-ike. Folyamodványok t. Hegedüs Lajos esperes aához Gerendre (u. p. Ar. Gyéres) küldendők.

897—1879. Küüllői egyházmegyénkben a b.-szentmiklósi lelkészi állomás. Javadalma: a hallgatóktól: 16 s fél kal. és 7 véka búza, 80 véka szemes törökbuza, 53 s fél veder must. A gr. Bethlen-féle udvartól 12 frt 60 kr, 10 veder bor, 15 véka búza, 7 véka törökbuza, 2 szekér szénát termő rét, egy hold törökbuza-föld haszonélvezete. A br. Bruckenthal-féle udvartól 40 veder bor; 50 kal. 25 kérés búza; 4 szekér széna, 4 hosszu öl tűzifa; 4 drb bárány; 40 font sajt; 1 hold törökbuza- és 1 véka kender vetésre való föld haszonélvezete. Can. portio: 1170 □ öl I-ső oszt., 1 hold 52 □ öl II-od és 1 hold 900 □ öl III-ad oszt. szántó. Tisztességes lakás, gazdasági épületekkel és gyümölcsössel.

897—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a sövényfalvi tanítói állomás. Javadalma: 217 frt.

897—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a n.-teremii tanítói állomás. Javadalma: 162 frt. 56 s fél kr. Pályázati határnap mind a háromra szept. 15-ike. Folyamodványok e három utóbbira t. Benedek Ferencz esperes aához Haranglábra (u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

893—1879. Udvarhelyi egyházmegyénkben a parajdi kántortanítói állomás. Javadalma: 70 kal. rozs, 70 kal. zab, 24 véka rozs vagy törökbuza és 40 véka zab; 50 szekér kemény tűzifa; 30 font sajt; minden tankötelestől 50 kr; temetésért 50 kr; bérfizetéstől 20 kr; 75 frt ospora; 862 □ öl első, 2 hold 574 □ öl másodoszt. szántó; 861 □ öl II-od, 5 hold 449 □ öl III-od oszt. kaszáló haazonélvezete. Pályázati határnap szept. 15-ike. Folyamodványok t. Solymosi István esperes aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

914—1879. Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a n.-petrii lelkészi állomás. Javadalma: minden ágytól 2 kal. búza, 1 kal. zab, fél szekér fa; 10 kr borpénz, a kiknek boruk terem, mindenik ágytól 1 s fél veder must; az özvegy asszonyoktól 3-3 sing vászon; minden gazdától egy szekér fa; az egyházközség mindenik fordulón elvet 10 véka búzát, valamint kendermagot is, a lelkész adván a magzt; a buzatermést a hivek aratják és hordják be, a lelkésztől egyszer ételt kapván. Minden birtokostól 3 kal. búza; 2 kal. zab, 2 öl fa; keretzelésért egy tyuk és 1 kenyér; esketésért helybelitől 1 frt, idegentől 2 frt; temetésért 1 frt 5 kr. Jelenleg van 21 kepefizető. Végül 6 tenyeres napszám a lelkész ételén. Pályázati határnap szept. vége. Folyamodványok t. Szakács István esperes aához Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, 1879 aug. 11-én.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden küldeménnyel czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Testvéri üdvözlés a Dávid Ferencz ünnepé-
re. Hegedüs István. — A kolozsvári ev. főtanoda előjáróságának
tantervjavaslatja, az erd. ev. ref. egyh.-kerületi gymnasiumok szá-
mára. (Vége.) — Molnár Aladár javaslatából. — Vidéki élet:
— A nagyenyedi egyházmegyéből. Feleletül: Nt. Elekes György es-
peres urnak. (Vége.) Az „Egyház és Isk. Szemle“ mindennek
alaposan utána járó szerkesztőjének. Dr. Kolozsvári Sándor. — Kü-
lönfélék.

Testvéri üdvözlés

a Dávid Ferencz ünnepére.

„A Jézus Istene részvételt van minden fájdalom iránt, viasztal mindég, megbocsát sokszor és egének felicitását igéri azoknak, kik szenvednek: „Boldogok, a kik sirnak, mert megvigasztaltatnak.“ SÁMI Lászlónak, e philosoph lelkű és nemes szívű gondolkodónak Dávid Ferencz emlékére irt üdvözléséből e gondolat fejezi ki leghivebben azon hangulatot, melyet lelkemben is felkeltett a Székely-Kereszturon megható vallásos buzgalommal és örven-
dező lelkesedéssel megülendő ünnepély. Egy sokat szenvedett, terjedésében a türelmetlenség irtó fegyverével meggátolt, fejlődésében untalan zaklatott, a küzdelmek hevében szívós egyetértése által tiszteletreméltó helyet kiérdemelt, a lelkiismeret szabadság hőisévé avatott egyház üli meg a börtönben kiszorított Dávid Ferencz halála három százados emléké. A mult sötét képére vet világot a jelen felvilágosodás napja; a mult rideg korlátait, a szűkkeltség exclusiv gondolkodásának békóit törli szét a megbocsátó, a végtelen szeretet forrásából áhitattal merítő emberszeretethez olvadt keresztyéni indulat, a testvériességtől áthatott vallásos szív. Nem az jut eszünkbe: mi jogunk volt a küzdelemre: meggátolni a protestantismus haladását azon lejtőn, melyen megindult a még gondolat-szegény meg nem férfiasodott elme a sekélyes, dissolváló az erőtlén individualismusba elvesző és így a hatalmas római egyház által pozdorjaként szétverhető rationalismus felé. Az erős külforma a még a szabad vizsgálódás által zavarba ejtett belső hit által nehezen lett volna úgy szétszakítható, hogy ezzel szembe maga

is ne essék új hitalak szigorú szolgálatába. Ez fejezi ki a Calvin egyházának történelmileg jogosított álláspontját. Hogy egyesítő erővel birt, azt részben köszönheté annak, hogy a felszabadított lelkiismeret törvényhozójává avatta föl magát; bírálójává tevő a lelkiismeretet a kultusznak, a hitelveknek, de codexnek ismerte el a szent könyvet, melylyel kezében SÁMI szép gondolata szerint, Luther „a traditio és auctoritas két legfélelmesebb, leghatalmasabb representansának: a császár és pápának azt mondotta: „ha ezer szent Ágoston, ezer concilium van is ellenem, ezzel a könyvvel szemben semmit érnek.“ Hogy a reformált egyház a collectiv erőnek nagyobb mértékével birt, bizonyítja a történelem, hogy a szabadság kisebb mértékét engedé meg, igazolja a 16. század; hogy a fejlődés szűkebb ösvényét vágta, indokolja a legyőzendő hatalom által elfoglalt és nagy erővel megvédett csatatér, melyen a lelkiismeret szabadságát vitta; hogy az e korszak által szintén vortanuk vérével táplált és megszentelt hagyomány erősebb fegyelmet gyakorolt a gondolkodásra: az menthető, igazolható teljes mértékben. De nem e jog fejtegetése, igazolása az, mi uralkodik e percekben lelkünkön, uralkodik az ihlet erejével. Nem azt kérdjük, hogy mi volt jogunk, hanem azt ismerjük el, hogy mi volt a testvér unitarius egyház joga; annak örülünk, hogy a lelkiismeret szabadság ünnepét ülhetik szabadon, lelkesedéssel. A hit buzgóság ünnepé, a mi ünnepünk is.

Midőn a vallásszabadság e drága földjén a legremitőbb vallásüldözésnek az emberiség emlékezetében örökre átkozott napján: Bertalan napján, ünnepe az unitarius egyház: a mi szívünk is hatalmasan földobog. Olyan e pillanat, midőn a lélekben az emberiség küzdelme fenséges emlékeinek összehalmozódott összege varázserővel olvad bele egyetlen emlékekbe, csodás mértékben gyújt egyetlen reményt, ellenállhatatlanul egyesít egy szeretetben. És mi ez emlék? A lelkiismeret szabadság közösen harcolt küzdelmének emléke. És mi e remény? A vallásos szívek nagy harmoniájának reménye. És mi e szeretet? Az, melyre Jézus megtanított, melyről megismeri tanítványait. Nem a keresztutakat egybekötő

nagy útvonal. Ez út az, melyet a keresztyénség alapítója megjelölt, mely az emberiség szellemi egységének, testvéries közösségének, a végtelen tökéletesedés útja.

Oly emléknapon, milyen a Dávid Ferencz emlékünnepe, az összekötő vonalat érintjük. A hagyományok ereje eltérít sokban egymástól; de a szellem ubiquitása mindenhatóereje, bárhol is leszünk, a térben és időben, egyesít, ha az Idvezítő nevében gyűlünk egybe. Csak az legyen előttünk, hogy azon fenséges elveket ne compromittálja se a vallási türelmetlenség se a meddő közöny. Az unitarius egyház a közönytől távol áll. Ezt bizonyítja azon, az az egyház kicsiny és szegény voltához képest meghatározó alapítvány, melyet a lelkes főpásztor Ferencz József felhívására a hívek Dávid Ferencz emlékére alapítanak a kultura érdekében, melyben létük garanciáját találták a múltban és keresik a jövőben. Mi reformáltak távol vagyunk a türelmetlenségtől, de félhetünk a közönytől. Jézus nem azért hajtá le fejét a keresztfára, hogy kiomlott vére egy martírral többet csináljon, hanem azért, hogy a moralban a tökéletesedés útját megnyissa a szívéből kiömlő vérral. És ha Sári László hite szerint a történelem az eretnek által feltett előzményekből azt a végkövetkezményt fogja levonni, hogy a „keresztyénség beolvad az emberiségbe“, ne feledjük mi reformáltak azon szent kötelességünket, hogy törekvésünk oda-hatni, miszerint az emberiség a keresztyénségbe olvadjon be a nélkül, hogy a végtelen fejlődés útjáról letérjen, hogy a tökély, az eszmény utáni szomjat a dogmatizmus zavaros vizével igyekezzék eloltani és türelmetlen legyen azért, hogy soha el nem olthatja ez olthatatlan szomjat. A nagy emlékünnepe a közösen kivívott elvek iránti hűséget és ragaszkodást vesse be az unitarius atyafiak lelkébe; e hűség és ragaszkodás; ha külön táborban is, egyesített erővel vivandó nemes harcra képesít. A hagyomány szent ereklét ne szórjuk szét, a múlt küzdelmeiben megrongyolt lobogókat ne tapodjuk sárba; de célt tüzzünk ki, oly magasat, hogy azt az emberiség elfogadja; utat vágjunk oly széleset, hogy rajta az emberiség haladhasson. Még egyszer fogadjuk az unitarius szentegyház testvéri jobbunkat!

Hegedüs István.

A kolozsvári ev. ref. főtanoda előljáróságának tantervjavaslatja az erd. ev. ref. egyházkerületi gymnasiumok számára.*)

8. Mennyiségtan.

A mennyiségtani tantételek és számítási műveletek alapos ismerete mellett: kellő jártasság mindazon mennyi-

*)Megjegyzés. Bár a lapunk által mindig gondosan tekintetbe vett arányosság rovására befejezzük jelen számunkban a tantervet, hogy a sepsi-szent-györgyi tanári értekezlet tagjai az egész tantervet ismerhessék és megillető tekintetben részesíteni szíveskedjenek. Nem lesz érdektelen e dolgozat a convent tagjai előtt sem.

ségtani feladatok megfejtésében, melyek a közéletben és az illető tudomány-körök alsóbb fokú tanításánál szükségesek.

I. osztály. Hetenként 4 óra.

a. Számtan (arithmetica). A tizedes számrendszer ismertetése folytán: a tizedes törtek alapos ismertetése; a négy alpművelet egészek és tizedestörtekkel; számítási előnyök és rövidítések; közönséges tört alakok átváltoztatása tizedesekre, és viszont. A méter rendszer ismertetése.

b. Mértan (geometria). Test, felület, vonal, pont, fogalma. Egyenes, görbe vonal. Sík, görbe felület. Kör fogalma, szerkesztése. Más görbék, s ezek szerkesztése (kerületek, ovál: csigavonal.) Egyenes vonal. Vízirányos, tető irányos, s ezek gyakorlati meghatározása. Párhuzamos egyenesek. Az egyenes vonal mérése. Méter mértékrendszer. Szög és nevei, mértéke és mérése. Párhuzamosok elmélete. Egyenes vonalú síkidomok: háromszög és szerkesztése. Négyyszög és nevei, sokszögek, szabályos sokszögek. A terület-mérés legegyszerűbb esetei.

II. osztály. Hetenként 3 óra.

a. Számtan. A közönséges törtek alapos ismertetése. A négy alpművelet közönséges törtekkel. Az egyenes és fordított mértani arányosság értelmezése. A mértani egyszerű arányok és aránylatok elmélete. Egyszerű hármasszabály és arra tartozó számítások.

b. Mértan. Test, lap, csúcs, él, szöglet (testszög). Hasáb, gúla, szabályos testek. Gömb, y. testek. Kup, henger, gömb. Köbmértékek. A legegyszerűbb térfogat számítások. Egyszerűbb testek hálózatainak elkészítése.

III. osztály. Hetenként 3 óra.

a. Számtan. Az egyszerű arányok és aránylatok rövid ismertetése után: az összetett arányok és aránylatok elmélete. Összetett hármasszabály, az arra tartozó számításokkal, kamat, tőke, idő és $\%$ -léc számítások s azoknak képletei; kamat és tőke összetét és elkülönítés; kamat leszámítás (váltó leszámítás); fizetési határidő kiszámítás; arányos osztás; egyszerű és összetett társasági szabály; vegyítési szabály; láncz-szabály; a fontosabb külföldi pénznemek ismertetése és átszámítása.

b. Mértan. Rendszeres mértan. Pont, vonal, a vonalak osztályozása alakjuk tekintetéből; a görbék osztályozása; az egyenesek viszonyított iránya; egyenesek egymáshoz való állása; egyenesek mérése és hoszmértékekkel a négy alpművelet; a szögek osztályozása és mérése; szögméretekkkel a négy alpművelet; a csúcs és társszögek tulajdonai; a párhuzamos egyenesek metszésénél keletkező szögpárok tulajdonai (a párhuzamosság tana); a háromszögek osztályozása, oldal és szög tekintetéből; kül és bel szögek mértéke; hason- egyenlő háromszögek alakítása és a hason- egyenlőség eseteinek ismertetése; a háromszögek s főleg az egyenszárú háromszög tulajdonai; függőleges emelés és bocsátás; egyenes vonal és özőgfelezése. A négyszögek osztályozása; a négyszögek közös tulajdonai; a párhuzányok osztályozása, közös és különös tulajdonaik: párhuzányok alakítása, kerületök, szögek és területök kiszámítása, s ez alapon a háromszög területének is meghatározása.

Röviden: vonal, szög, három és négyszögtan.

IV. osztály. Hetenként 3 óra.

a. Számtan. A viszonyított vagy ellentétes mennyiségek értelmezése és jelölése, a négy alpművelet ily nemű egész és törtszámokkal. A betű számtan értelmezése; a négy alpművelet; kéttágu algebrai képletnek másodfokú hatványozása, s ily hatványokból gyökfejtés. Az algebrai hatványozás és gyökfejtés szabályának alkalmazása nyilvános számokra. Első fokú egyenletek, egy ismeretlennel.

b. Mértan. A megelőző évi tananyag rövid ismételése után a szabályos és szabálytalan sokszögek alakítása; kerületök szögek és területök kiszámítása. A kör (mint szabályos sokszög) kerületének és területének meghatározása. A központba, kerületbe és kerületen kívül hegyellő szögek mértékének meghatározása, Test-mértan: az egyenes lapu egyszerűbb mértani testek felületének és térfogatának kiszámítása.

V. osztály. Hetenként 3 óra.

a. Számtan. A megelőző évi tananyag rövid ismételése után: egyszerű és összetett számtani és mértani arányok és aránylatok elmélete. A számok oszthatósága s ebből folyó tételek. Algebr. törtek kimerítő ismertetése s azokkal való műveletek. Láncztörtek. Hatványozás és gyökfejtés folytatása; A mérszerütlen és képzeleti mennyiségek fogalma. Első fokú egyenletek több ismeretlennel.

b. Mértan. A három szögek hasonlóságának esetei egyenes oldalú hasonló sík alakok alakítása; s területök viszonyának meghatározása. Az átlós kicsinyített mérték ismertetése és használata, hasonló területek mérésénél. Testmértan: az egyenes oldalú mértani testek területe és tértfogata kiszámításának kiegészítése.

VI. osztály. Hetenként 3 óra.

A megelőző évi tananyag rövid ismételése és kibővítése után: a hatvány és gyökmenyiségekkel való számtani műveletek, a mérszerütlen törtek mérszerősítése. A logaritmok fogalmi; a Briggs-féle logaritmi táblák használata. Elsőrangú, határozatlan és másodrangú tiszta és vegyes egyenletek. Számtani és mértani sorok.

b. Mértan. A testmértan befejezése: a görbefulületű mértani, felület és tértfogatának kiszámításával. Síkháromszögtan a ferdeszögű háromszögek feloldásáig bezárólag.

VII. osztály. Hetenként 4 óra.

a. Számtan. A sorok alkalmazása kamatos kamat járat. számításra; az egyenletek ismételése, kitevői (exponenciális) és másod fokúra vihető felismerő egyenletek.

b. Mértan. A síkháromszögtan ismételése, alkalmazva a testmértani feladatok feloldására is. Mértan a térben. Gömbháromszögtan.

VIII. osztály. Hetenként 2 óra.

a. Számtan. Kapcsolástan és annak alkalmazása, kéttáguak tétele, a valószínűség-számítás elemei.

b. Mértan. Elemzómértan a síkon. Pont, vonal, kör-kerülék. Befejezésül: a mennyiségtan gymnasiumi anyagának alapos áttekintése,

9. Természetan.

Cél: anyagszerzés előismeret nyújtás szemléltetés i

alapon s mindennek felett agondolkodás fegyelmezése, hogy a növendékek szokják meg a tünemények lefolyásában a lényeges és nem lényeges közötti különbséget észre venni. A VII. és VIII. osztályban a kísérleti természetan ismerete elemi mennyiségtani alapon.

IV. osztály. Hetenként 4 óra.

A víz mint feloszlató szer; bemutatva közönségesebb szilárd testekkel; kristály készítés és a kristály képződés feltételei; az oszlatok elegyedéséből származott vegyek; a szükségesebb vegyszerek bemutatása; a hőtanból: a meleg forrásai s terjedése, vezetés és sugárzás által; a meleg hatásai: a testek kitágulása; halmaz állapot megváltozása, destillatio, sublimatio, pára s gőzképződés; a gőzerő, alkalmazása; légköri tünemények. Melegítés által a már bemutatott vegyszerek és folyadékokból más légneket kell előállítani, észrevétele a sav és alj természetű testek közötti különbséget; sav és alj természetű légnek, ugyancsak sav és alj természetű folyadékok elegyedéséből származott vegyek bemutatása; az oxigen, nitrogen, és hydrogen előállítása, megismertetése; a levegő összetétele; a közönségesebb fémek oxidatioja levegőre, vízre téves a már ismert vegyszerek hatásának bemutatása fémeken.

Higtestek nyugvástánából: a folyadékokra kívülről gyakorolt nyomásnak egyenletes elterjedése, közlekedő edények; a folyadékok fenék, oldal és fölfelé gyakorolt nyomása; Arkhimédész törvénye; uszás; sűrűség-mérők; mozgástánából egy pár vízi erőmű.

Légnemű testek mechanikájából: Légnyomás és mérése légsúlymérővel; a légnyomáson alapuló készülékek bemutatása; léggömb.

A delejességből Természetes és mesterséges delej; alaptünemények; a föld delejessége s ennek nyilvánulásai; delejesítés, delejtű, iránytű.

Villanyosság: Alaptünemények; villanyvezetés; villanyutatók; a kétféle villanyosság; villanygépek; villanytartó; villanygyűjtők; légköri villanyosság. Galvanismus: galvan elemek és lánczok; a villanyáram különféle hatásai, galvanoplastika; villanydelejesség; telegraph; villanyos induktio.

VII. osztály. Hetenként 3 óra.

A természetan fogalmának és módszerének kifejtése. Az anyag és test fogalma. A testek általános tulajdonságai. Általános erőműtan. Erő mozgás, erély, munka fogalma. Az anyagvonzás különböző nemei. Az erőműtan alaptételei, felosztása.

Hőtan; a szilárd és higtestek, nyugvástana; hígtestek mozgástana; hangtan.

VIII. osztály. Hetenként 3 óra.

Fénytan; delejesség; villanyosság; galvanismus.

10. Vegytan.

A vegytan rendszeres oktatásának célja: az előkészítő tanfolyamban már (4-ik gymn. osztályban) megismert, itt azonban a szükségképp felújítandó és újakkal kiegészítendő vegytüneményeket osztályozni s azoknak törvényeit és összefüggéseit kimutatni, hogy az ifjak, e tudományág írá-

nya s fontossága felől tájékoztatva, a vegytani irodalom népszerű termékeit haszonnal s érdeklél olvashassák és az életműtan (physiologia) egyszerűbb tételeit nehézség nélkül megérthessék.

VI. osztály. Hetenként 3 óra.

A szervetlen vegyék vegytani anyagának felosztásában az elemek vegytani tulajdonságaik szerinti csoportosítását véve alapul, minden csoportból csak a tipikus elemek, azoknak nevezetesebb vegyei, a vegytan alaptörvényei s a minőleges elemzés alapvonalainak kísérletekkel való megvilágítása és magyarázata.

A szerves vegytanból: a homolog, heterolog sorok, isomeria és polymeria ismertetése után a legnevezetesebb szénhydrogenek, alkoholok és származékaik; szénhydrátok. A légyentartalmúak közül: az aminok, amidok; végül az alkaloidák, cyan-vegyületek; indigó és protéin-anyagok.

11. Vegytan.

A természetrajzi oktatás célja a 3 alsó osztályban az érdekesebb állat-, növény- ásványcsoportoknak szemléltetésen és összehasonlításon alapuló ismerete, legfőbb tekintettel a hazaiakra, nevezetesen azokra, melyek az intézet vidékén előjőnek, melyek hasznosságuk vagy ártalmas voltuk miatt fontossággal bírnak, a mesterségben, gazdaságban, kereskedésben nevezetes tényezők, végre a melyek valamely földrész típusának jellemzésére, vagy a tanuló képzelmeire aesthetikai hatással vannak. Kirándulások alkalmával és a gyűjtemény tárban tartandó gyakorlatokon megismerttetendők azon eljárási módok és eszközök, melyekkel a növények a vidék terményeiből tanulmányos gyűjteményeket állíthatnak össze.

A két felső osztályban célja az oktatásnak a rendszeres ásványtan s a geologia elemeinek ismerete; az állati és növényi anatomia meg physiologia legáltalánosabb adatainak ismerete alapján az újabb rendszertan: elvek megértése, hogy a gymnasiumot végzett ifjú a tudományos természetrajz irodalmi termékeit haszonnal olvasni s a közönségesebb állatokat, növényeket ásványokat meghatározni képes legyen.

I. osztály. Hetenként 3 óra.

A téli félévben. Gerinces állatok; av egyes rendek képviselőjéül választott typicus alakok tárgyalásánál súlyt kell tenni a végtagok szerkezetére, a fogazatra, az illető egyén ellenségeire, életviszonyai és tartózkodás helye között létező összefüggésekre, vagyis egészen elemi módon rá kell mutatni a létért való küzdelmekre. A tüzetesen tárgyalt typicus egyének közül rövid jellemzéssel csoportosítandók a rokonfajok.

Ismétlés alkalmával a fajok közötti hasonlóságok és különbségek kiderítettése folytán tisztába hozandó a nemek és családok fogalma, majd a rokon családok közös jellegeinek elvonatása útján megállapítandók a rendek és végre az emlősök, madarak, csuszók (reptilia), kétélűek (amphibia) és halak jellemző sajátása vagyis osztályai viszont közös tulajdonságaik is, melyeknél fogva együtt véve a gerinces állatok körét vagyis törzsét teszik.

A nyári félévben. Izelt lábuak (arthropoda); rovarok, pókok, százlábuak és rákok a fennebb jelzett módon Kirándulások a vidék különböző helyeire a végett, hogy a növények az egész környék természetvi viszonyaiival lehetőleg megismerkedjenek. Ezen alkalmak arra is felhasználandók, hogy a növények a növénytanhoz közvetlen szemléltetés útján némi előismeretet szerezzenek a növények előfordulásáról, a feltűnőbb talajviszonyokról, egyes növények főbb szerveiről, a rovaroknak a növényzethez való viszonyairól. A rovarok tárgyalásánál súly teendő a metamorphosisokra.

II. osztály. Hetenként 3 óra.

A téli félévben. Puhányok, férgek. A tüskébőrűek, virágállatok (coelenterata) és ázalagok néhány képviselője.

Az emberi test szervrendszereinek makroszkopikus, rövid áttekintése. Befejezésül, visszapillantva az I. és II. osztályban tanítottakra, az összes állatkörök s főbb osztályainak rövid jellemzése, tekintettel földrajzi elterjedésükre.

Közlendő s gyakorlandó az állatok gyűjtésének, kitömésének, szárazon vagy szeszen eltartásának módja.

A nyári félévben. Növényi organographia szemleltetileg legalább 25 természetvi példányon bemutatva. Utmutatás a növény-gyűjtéshez kirándulás alkalmával. Linné Károly rendszere.

III. osztály. Hetenként 3 óra.

A téli félévben. Ásványtan, különös tekintettel a haza és vidék ásványaira. Az alaki és természetvi tulajdonságok érzékeltetése mindig tanulmányos mintadarabokon történjék. A jegczrendszerek törzsidomainak mintákon való szemléltetése és leírása.

Néhány typicus sziklafaj leírása, előfordulása. A levegő s viz physikai szerepe a sziklák s a földfelület megváltoztatásában.

A nyári félévben. Növényorganographia folytatolag, az ó- és új világ exoticus florájának legjelesebb képviselőinek leírásával kibővíve. A virágtalanok közül: édes gyökérű páfrány, mezei zsurló, korpafű (lycopodium); mohok, zuzmók, moszatok, gombák. A virágos növények külső tagoltsága általában véve: gyökér, szár, levél, virág és gyümölcs, kapcsolatosan a növényi metamorphosis legfőbb eseteivel. Növénygyűjtés. A gyűjtött anyagnak természetvi nemek, családok, rendek és osztályok szerinti rendszeres feldolgozása. Egy természetvi rendszer morphologiai alapon megérthető főelveinek felfejtése.

VII. osztály. Hetenként 4 óra.

A téli félévben. Ásványtan. Az ásványok alaki, természet- s vegytani tulajdonságai; lángkísérletek forraszcsovel; nedves kísérletek; az ásványképződés előfordulása, valamint az elváltozás körülményei. Az ásványok leírása egy vegyes rendszer alapján; végre az egyszerűbb összetételű ásványok meghatározása s ennek módszere. A földtan elemei.

A nyári félévben. Rendszeres növénytan anatomiai és physiologiai alapon. A növények földrajzi elterjedése.

VIII. osztály. Hetenként 4 óra.

A téli félévben. Rendszeres állattan anatómiai és phisiológiai alapon, ide értve az embert is. Az állatok földrajzi elterjedésének főbb vonásai.

12. Bölcsészet.

A propaedeutikai oktatás célja a lélek alapteltségeinek, azok ténykedéseinek s kifejlődésük törvényeinek, valamint a helyes gondolkodás törvényeinek és általános alakjainak alapos ismerete által a fejlődő ifjú keblében a tudatos önképzés vágyát felébreszteni s képesíteni, hogy helyesen gondolkodni s gondolatait úgy beszédben, mint írásban szabadosan kifejezni tudja s ezáltal egyfelől a tudományos tovább képezettségére, másfelől a bölcselmi tudományok sikeres hallgatására és művelésére alkalmas legyen.

VII. osztály. Hetenként 2 óra.

Tapasztalati lélektan.

VIII. osztály. Hetenként 2 óra.

Gondolkodástan.

13. Rajz.

A rajztanítás célja az alakvilág megértése; a szép, az összhang, a rend és tisztaság iránti érzék fölkeltése, az izlés fejlesztése, a lehető legnagyobb készség a testek szabad felfogásában és ábrázolásában, még pedig a távnyezleti elvek alapján, valamint a disztiményeknek stilszerű megértésében való ügyesség, kivált az antik klasszikus disztimények helyes felfogásában jártasság; ezenkívül gyakorlottabbaknak és önként vállalkozóknak az emberi arcz rajzolása minták és főszerűalakok után.

A mértani rajzból csak annyi tanítandó, hogy a tanuló a szakrajzot, ha szüksége lenne rá, sikerrel kezdhesse meg. Mértani szakrajznak a gymnasiumban, mint kötelező tárgynak nincs helye.

I. osztály. Hetenként 2 óra.

Táblára rajzolándók a vonaldisztimények egyenes és görbe vonalokból (csillagalakok, padló-minták, rozettek, mozaik, maeanderek stb.); edény-, levél- és gyümölcsalakok előkészített táblák után. A táblán félig kidolgozott edények szimmetrikus egészekbe pótlándók ki.

Mindezen gyakorlatok árnyékolás nélkül végeztetnek, legfennebb az oldalakon húzandó néhány árnyék-vonal, hogy az alak a síkból kiemelkedjék.

II. osztály. Hetenként 2 óra.

Gyakorlati bevezetés az árnyékolásba faalakokon megmagyarázva és minták után keresztülvive.

Disztimények és edények másolása nagyobb mérvben szembe állított gipsz-minták után, kezdetben csupán körvonaloza

III. osztály. Hetenként 2 óra.

Perspektivai képek keletkezésének magyarázata átlátzó képlap és kijelölt iránysugarakkal ellátott minta segítségével.

Elemi árnyéktan, fényforrások, önárnyék, verőárnyék, egyenes és visszavetített fény.

A már ismeretes perspektivai és árnyéklattani alapelvek alkalmazása faalak-csoportozatok lerajzolásánál.

Disztiményminták rajzolása, gipsz és árnyékolt stilszerű, főleg római és görög minták után.

Mértani rajz.

a) Az eszközök kezelése.

b) Gyakorlás egyenes és körvonalok húzásában különböző vastagsághoz pontozva és megszakgatva.

c) Merőleges és párhuzamos vonalak szerkesztése, egyenesek felosztása.

d) Megadott szögek áthelyezése, a szögek osztása.

e) Három-, négy- és sokszögek szerkesztése.

f) Körvonalok osztása, sokszög szerkesztése valamely körben.

g) Mértékek.

h) Maeanderek, párkányok, házpadlók és mozaik stb. szerkesztése.

IV. osztály. Hetenként 2 óra.

Szabadkézi rajz. Disztimények rajzolásának folytatása gipszminták után. Oktatás a disztimények stilszerűen.

Az emberi arcz és fej arányai. Főtanulmány minták, gyakorlottaknak gipsz alakok után.

Mértani rajz. Görbe vonalak: ellipsis, parabola, hyperbola, ezen 3 görbe szemléltetése kupszeleteken.

Osigavonalak.

Építészeti ívek, néhány goth mérték.

Rövid magyarázata a pont-, vonal-, sík és test vetületének e célra szerkesztett készüléken szemléltetve.

Egyszerű testek vetületei.

Egyszerű átmetszetek rajzolása, ajtók, ablakok és házak alaprajzainak és homlokzatainak másolása és fölvétele.

14. Ének.

I. osztály. Hetenként 2 óra.

II. osztály. Hetenként 2 óra.

III. osztály. Hetenként 2 óra.

IV. osztály. Hetenként 1 óra.

15. Írás.

I. osztály. Hetenként 2 óra.

II. osztály. Hetenként 2 óra.

16. Torna.

I—IV osztály. Hetenként 2 óra.

V—VIII osztály. Hetenként 1 óra.

Óraterv.

Tantárgyak	o s z t á l y								Összesen
	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I	
Vallás	1	1	2	2	2	2	2	2	14
Magyarnyelv s irodalom	2	2	3	3	3	3	3	3	22
Latinnyelv s irodalom	4	4	5	5	5	5	6	6	40
Görögnyelv s irodalom	4	4	5	6	—	—	—	—	19
Németnyelv s irodalom	1	1	3	3	4	6	—	—	18
Történelem	4	3	3	4	3	—	—	—	17
Földrajz (csillagászat) a VIII-ban	4	—	—	—	—	2	4	3	13
Mennyiségtan s mértan	2	4	3	3	3	3	3	4	25
Természettan	3	3	—	—	4	—	—	—	10
Vegytan	—	—	3	—	—	—	—	—	3
Természetrész	4	4	—	—	—	3	3	3	17
Bölcsészet	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	önként vállalt	ko	zók	nak	2	2	2	2	8
Ének	—	—	—	—	1	2	2	2	7
Írás	önként vállalt	ko	zók	nak	—	—	2	2	4
Torna	1	1	1	2	2	2	2	2	13
Az órák száma osztályonként s összesen	28	29	28	28	29	30	29	29	230

Molnár Aladár javaslatából.

Harmadik rész.

Középtanodák.

Első fejezet.

Általános határozatok.

118. §. Középtanodai intézetek:

a) fiuk számára a gymnasiumok, és a reáliskolák;

b) leányok számára a női középiskolák (u. n. felsőbb leányiskolák).

Ily nyilvános középiskolákat a jelen szabályzat értelmében állíthatnak fel s tarthatnak fenn: az egyházközségek, egyhalmegyek, egyhkerületek és az egyetemes egyház.

Ujjonnan létesítendő intézetek, azok anyagi erejének, szervezetének és tanrendszerének felterjesztése és a helyiségek kimutatása mellett, az illető felsőbbbségek útján bejelentendők az illető egyházkerületnek s illetőleg az egyhkerület által az országos egyháztanácsnak, ki azt az államkormányának jelenti be.

Uj tanintézet az egyházkerületnek s illetőleg legfőbb fokozat az országos egyházi tanácsnak engedélyével létesíthető. Ez engedély azonban csak azon esetben tagadható meg, ha alapos okokkal indokolható, hogy a felállítandó intézet a jelen szabályzat követelményeinek nem felel meg.

Az egyhkerülethez és az országos egyházi tanácshoz főleg kivánt bejelentés, legalább 8 honappal az intézet megnyitása előtt s mindenestre oly időben teendő meg, hogy ezen egyházi főhatóságok, az ügy alapos megvizsgálása folytán határozhassanak az engedély megadása fölött.

119. §. Az iskolai épületek egészséges helyen épültek, szárazak s a tanulók létszámához mérten elegendő számú tágas, világos és kellően szellőztethető tanítási, rajzoló és tornázó termekkel legyenek ellátva.

Az ezentúl építendő tantermekben minden tanulóra legkevesebbé: 4 méter 11 c. m. (13 láb) magasság mellett az alsó osztályokban 0.999 □ m. (10 láb); a felsőbbekben 1.199 □ m. (12 láb); a rajzoló termekben pedig 2.997—3.197 □ m. (30—32 □ láb) hely számítandó.

A már létező tantermek is, a mennyire lehet, e szerint alakítandók át.

120. §. Minden középiskolában a tanulók számára egy könyvgyűjtemény, a tanárok számára egy szakkönyvtár és az intézet minősége által igényelt állat- növény- és ásványtani, földrajzi, természettani és vegytani tárgyak szakkönyvgyűjteménye, továbbá rajz- és gypszminta gyűjtemény s kellőleg felszerelt tornaterem állítandó.

E könyvtárak és gyűjtemények gyarapítására évenként bizonyos összeg fordítandó. Ezen összegnek legkevesebbjét a körülmények szerint az egyházkerület, illetőleg országos egyháztanács állapíthatja meg.

121. §. A ref. felekezeti nyilvános gymnasiumok és reáliskolák, valamint a női középiskolák első sorban a ref. vallású tanulók kiképzésére tartatnak ugyan fenn, mindemellett azokba bármely vallású és nyelvű tanulók a ref. vallásuakkal mindenben egyenlő feltételek alatt felveendők és csak azon esetben utasíthatók vissza, ha az illető osztály-

ban a törvényes létszám már betelt, vagy ha, miattuk bizonyos előre kitűzött határidőn belül jelentkező ref. vallású tanulók szorulnának ki az intézetből.

E szabály körén belül, a felvételi kellékeknek megfelelő bármely tanuló rendes tanulóul a jelentkezés sorrendjében beveendő, kivévn ha az ragályos bajban szenved.

Második fejezet.

Gymnasiumok és reáliskolák.

122. §. A gymnasiumok a görög és a római irodalom s műveltség felhasználásával kiválóan az egyetemre s azzal egyirányú főiskolákra; a reáliskolák pedig kiválóan egyetemre, s technikai és gazdasági felsőbb iskolákra előkészítő tanintézetek.

123. §. Mind a gymnasium, mind a reálisko,a nyolcz évi tanfolyamot s ebben egy-egy évig tartó 8 osztályt foglal magában,

A már jelenleg létező iktézetekre nézve, az egyházkerület meghallgatásával az országos egyházi tanács megengedheti, hogy ott, hol a jelen szabályzat értelmében nem bírnak 8 osztályu tanintézetet tartani fenn, de helyhez kötött jelentékeny alapítványok vannak: kivételesen a jelen szabályzat értelmében szervezett 4, vagy 6 osztályu középiskolákat tartsanak fenn.

124. §. Minden gymnasiumban és reáliskolában rendszerint csak rendes tanárok alkalmazandók. Tanerők hiányában azonban kivételesen és ideiglenesen helyettes tanárok is alkalmazhatók, oly feltétellel, hogy a tanszakukra képesítő tanári vizsgálatot két év alatt letegyék, különben állomásukon továbbra meg nem hagyhatók.

A rendes tanárok száma (az igazgatón kívül) bármely intézetnél az abban fenálló osztályok számánál kisebb nem lehet.

125. §. Rendes tanároknál csak oly feddhetlen erkölcsű egyének alkalmazhatók, kik valamelyik hazai egyetemen vagy legalább oly nyilvános főtanodánál, melyen a jelen szabályzatnak megfelelő bölcsészeti- természettudományi tanfolyam és középtanodai tanárképezde van, az illetékes vizsgáló bizottság előtt, ugy az általános műveltségre tartozó tárgyakból, mint tanszakukból, és a szükséges didacticai ismeretekből a képesítő vizsgálatot letették és az illető tanszakban középiskolára tanári oklevelet nyertek.

A kik azonban ezen szabályzat életbeléptetése előtt, legalább 5 évig szolgáltak mint rendes tanárok felekezetiünkhöz tartozó valamely nyilvános középtanodán, ha egyszerűs mind előjáróságuk bizonyítása szerint hivatásuknak, képzettségüket tekintve is, kellően megfelelnek, a képesítő vizsgálat alól felmentvők. A többiek két év lefolyása alatt tartoznak képesítő vizsgálatot tenni.

126. §. A tanárképesítés módját és reform. főiskolánál működő vizsgáló bizottságok szervezetét: időről-időre az országos egyházi tanács állapítja meg, külön szabályrendelettel.

Elégtelen kézzettség miatt kétszer visszatartott egyének többé vizsgálatra nem bocsáthatók.

127. §. Külföldön nyert tanári oklevelek érvénye felett esetről-esetre az országos egyházi tanács határoz.

128. §. A rendes tanárok élethosszig választatnak és csupán erkölcsi kihágás, súlyos kötelességmulasztás, vagy polgári büntény miatt mozdíthatók el. Büntény esetén a polgári bíróság ítélete bevárando, de már a vizsgálat megindítása után hivatalától felfüggeszthető.

Egyéb ügyekben, rendes fegyelmi vizsgálat befejeztével az egyházkerületi tanács s másod fokon az országos egyházi tanács ítél.

Az elmozdító ítéletek mindenestre föllebbezendők az országos egyházi tanácshoz.

129. §. Ideiglenes vagy helyettes, avagy segédtanároknak csak ideiglenesen és meghatározott időre (rendszerint legfőlebb 2 évre) alkalmazhatók oly feddhetlen életű egyének, kik ha még nem tették is le a képesítő vizsgálatot, de akadémiai tanfolyamot végeztek s kimutatják, hogy abban különösen arra a szakra készültek, melynek tanítására vállalkoznak, vagy pedig az illető szakbeli képzettségüket és egyszersmind kellő általános műveltségüket irodalmi munkásságukkal igazolják.

Rendkívüli és indokolt esetekben a püspök engedheti meg, hogy az ideiglenes alkalmazás 2 évnél tovább tartson.

130. §. Az egy tanintézetben alkalmazott tanárok létszáma, a szépirás, testgyakorlás, rajzolás és a nem kötelezett tantárgyak külön tanítóin, valamint a más felekezetűek vallástanítóin kívül (azonban reáliskolánál a rajztanárral együtt), az igazgatóval:

a) 8 osztályu teljes gymnasiumban, vagy reáliskolában legalább	12
b) 6 osztályunál legalább	8
c) 4 osztályunál legalább	6

oly tanár, ki kizárólag azon intézetben van alkalmazva

131. §. Az igazgató 14, a többi tanárok pedig 20, a rajztanár 24 heti óránál többre nem kötelezhető; — heti 24 (a rajztanár 28) óránál pedig többet nem szabad egy tanárnak is tanítani.

Ha 14, illetőleg 20, vagy 25 heti óránál többet tanítanak, ezért méltányos külön díjban részesítendő.

A tanárok más intézetben vagy magán órákon, csak az iskola felsőbbségének engedélyével taníthatnak, de oly módon, hogy ezáltal a saját tanintézetükben adott óráikkal együtt ne haladja túl összes tanítási óraszámuk a főlebb megállapított maximalis óraszámot.

132. §. A tanárok fizetését az iskola fentartó testület állapítja meg, az országos egyházi tanács jóváhagyásával, a helyi körülmények szerint és oly módon, hogy azok tisztességesen és erejüket s idejüket hivatásuknak szentelve élhessenek meg és az általuk teljesített szolgálatért méltányosan díjaztassanak.

E fizetés azonban tisztességes lakáson vagy megfelelő lakbérrel felül, a rendes tanároknál sehol sem lehet kevesebb 1200 forintnál.

Bárhon öt évi szolgálat elmúltával a 6-ik évtől kezdve, a fizetésnek azon 1200 frtnyi része évenként 3%-al emelkedik 10 éven keresztül, vagyis a 15-ik szolgálati év betöltéséig.

A hitfelekezet bármely nyilvános tanintézetén töltött szolgálati évek kölcsönösen számíthatók.

Ha az államkormány, vagy más vallásfelekezet, a saját intézeteiben alkalmazott tanároknak felekezetünk tanintézeteiben töltött szolgálati éveit is beszámítja, a kölcsönösségnél fogva a ref. középiskolákba jövő tanároknak az állami, illetőleg más ily intézeteken töltött szolgálati évei is beszámíthatók.

Az igazgató legalább évi 200 frt igazgatói díjat kap.

A tandíj az iskola pénztárába fizetendő be, és a tanárok között nem osztható fel.

133. §. A középiskolai tanároknak rendes nyudij s özvegyeiknek és árváiknak rendes segélyezés biztosított.

E nyugdíjazást s az özvegyek és árvák segélyezését az országos egyházi tanács külön szabállyal rendezi.

134. §. Kötelezett tantárgyak:

1. a gymnasiumban:

- hit- és erkölcsstan,
- magyar nyelv s irodalom,
- görög nyelv s irodalom,
- latin nyelv s irodalom,
- német nyelv s irodalom,
- hazai és egyetemes történet, tekintettel a művelődésre,
- bölcsészeti előtan (logica és embertan, a lélektan

is beleértve): a felső osztályokban,

h) rajzolás,

i) földrajz: hazai és általános, mindeniknél főszólyt a természetvi földrajzra helyezve,

k) természetrajz,

l) vegytan,

m) természettan,

n) mennyiségtan,

o) mértan,

p) szépirás,

q) testgyakorlás,

Nem köteles tantárgyul, de rendszeren taníttatik: ének.

2. Reáliskolában

a) hit- és erkölcsstan,

b) magyar nyelv és irodalom,

c) német nyelv és irodalom,

d) francia nyelv és irodalom,

e) hazai- és egyetemes történet, különös tekintettel a művelődésre,

f) bölcsészeti előtan (mint a gymnasiumban),

g) földrajz, (mint a gymnasiumban, csakhogy itt a mennyiségtani földrajz is hozzájő.)

h) természetrajz és geologia,

i) vegytan,

k) természettan,

l) mennyiségtan,

m) mértan és ábrázoló mértan,

n) rajzolás,

o) szépirás,

p) testgyakorlás.

Rendkívüli tantárgyul, de rendszeren taníttatik az ének.

235. §. Rendkívüli tantárgyról taníthatók még, de szintén az igazgató felügyelete alatt s rendes tanterv sze-

rint: a hazában honos élő nyelvek, továbbá olasz, angol, s a gymnasiumban a francia nyelv, gyorsírás, reáliskolában még vegyelemzés és mintázás.

Az igazgatóság felügyel reá, hogy a tanulók önként választott rendkívüli tárgyakkal magukat túl ne terheljék.

A rendkívüli tantárgyak a rendes tanórákon kívül, de szintén az intézetben taníttatnak.

A rendkívüli tárgyakat a növendékek önként és szabadon választják, de a mire egyszer az év elején beiratkoztak, az reájuk nézve a tanév végéig ép oly kötelezővé vált, mint a rendes tantárgyak s tanulásától időközben csak igen indokolt esetekben menthetők fel a tanári szék által.

Ellenben a tanári kar ha azt tapasztalja, hogy valamelyik tanuló akár tehetségéhez, akár testi erejéhez képest a választott rendkívüli tantárggyal annyira túl van terhelve, hogy e miatt a rendes tantárgyakat nem képes kellően megtanulni: akkor neki az illető rendkívüli tárgyak tanulását is tilthatja.

136. §. A kötelezett tantárgyak minden növendékre nézve kivétel nélkül kötelezők.

Azonban testi fogyatkozás miatt felmenthetők a testgyakorlás és a gymnasiumban a rajzolás tanulása alól.

137. §. A tanórák heti száma a tanulókra nézve a testgyakorlásokon és a rendkívüli tantárgyakon kívül, az alsó 4 osztályban legfőlebb 26, a felső négy osztályban legfőlebb 28; és a rendkívüli tantárgyak idejével együtt nem engedhető a tanulóknak az alsó 4 osztályban 29, a felső 4 osztályban 31 óránál több.

138. §. A testgyakorlat akként szervezendő, hogy mindegyik növendék hetenként négyszer legalább egy-egy óráig részesüljön korához és testi erejéhez mért gyakorlatokban.

A hatodik osztálytól kezdve a testgyakorlatban különös gond fordítandó a katonai gyakorlatokra.

A hol az államkormány e célra elegendő segítséget nyújt, a gyalogsági katonai gyakorlatok és a czéllövés is rendszeresen tanítandó a 7-ik osztálytól kezdve.

Ily esetben e katonai gyakorlatok alól csak az ezekre testileg nem alkalmas tanulók mentetnek fel.

Ezen tanulókkal a testgyakorlat kétszer, a katonai gyakorlat egyszer tartandó.

E katonai gyakorlatok erre az államkormány által képesül elismert egyén oktatása s vezetése alatt tartatnak, de szintén a tanintézet igazgatóságának közvetlen felügyelete alatt.

A tanulóknak a katonai gyakorlatokból nyert osztályzatuk iskolai bizonyítványukba kitétetik.

139. §. A tanítás szakrendszer szerint történik, alkalmazható lévén különösen az alsó osztályokban a legközelebbi szakok csoportosítása.

140. §. Az egyes tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő czélt és megszerzendő ismeretek mérvét, időről-időre az országos egyházi tanács határozza meg.

A tantervet a kebelébenei gymnasiumok és reáliskolák számára az egykerület állapítja meg, a tanintézetek igazgatóinak és tanári testületeinek előleges meghallgatásával. Szintén az intézkedik az illető tanártestület meghall-

gatásával, a tantervnek a helyi körülményekhez alkalmaztatása s ezek szerint módosítása iránt.

141. §. Használható tankönyveket és taneszközöket az országos egyházi tanács jelöli ki s a kielöltek sorából a használandókat az illető intézetek tanártestületei választják.

Az egyes tanártestületek, valamint egyes tanárok is ajánlhatnak indokolt fölterjesztéssel az országos egyházi tanácsnak tankönyveket alfogadásra.

142. §. Egy-egy osztályban rendszerint nem lehet több tanuló, mint az alsó 4 osztályban 40, a felső 4 osztályban 50.

A hol a növendékek száma ezt három egymásután következő éven át túlhaladla ott párhuzamos osztályok állítandók és a tanerők létszáma és a 131. §. értelmében a szerint szaporítandó.

Azonban egy tanintézetben egy-egy osztályban összesen 3 párhuzamos osztálynál több nem állítható.

143. §. A tandíjat az egykerület jóváhagyásával az iskolát fenntartó testület állapítja meg.

Szegénységüket kimutató tanulóknak a tandíj elengedtetik.

144. §. A szorgalom idő egy tanévben a közbeeső ünnepeket beleszámítva, de minden egyéb szünnapon kívül legkevesebb teljes 9 hónapi időt foglal magában.

A szünidőket a helyi és vidékbeli viszonyok szerint az iskolaszék meghallgatásával az egykerület állapítja meg.

145. §. A legalsó osztályba csak oly növendékek vétetnek fel, kik 9-ik életévüket betöltötték és felvételi vizsgálaton igazolják, hogy van oly mérvű képzettségük, minőt az elemi iskola alsó négy évi tanfolyamában kellett megszerezniök.

A felvételi vizsgálat részleteit és módját az egykerületek a rendtartási szabályzatban állapítják meg.

146. §. Felvételi vizsgálatot tartoznak letenni azon tanulók is, kik gymnasiumból vagy polgári iskolából reáliskolába, ugyszintén kik reáliskolából vagy polgári iskolából gymnasiumba akarnak átmenni.

Szintén felvételi vizsgálat alá vethetők azon tanulók, kik oly nyilvános gymnasiumból vagy reáliskolából jönnek, melyen akár a tanterv, akár az egyes osztályokban tanított tárgyak, avagy a tanított ismeretek mérve eltér azon intézet tantervétől, melybe a növendék felvétetni óhajt.

A felvételi vizsgálatot azon tanintézet tanártestülete tartja, melybe a tanuló fel akar vétetni s ugyanezen tanártestület határoz a felvétel felett is.

Ezen felvételi vizsgálatokért díj nem fizettetik.

147. §. Más gymnasiumból vagy reáliskolából jövő növendékek csak akkor vétethetnek fel a következő osztályba, ha az általuk elhagyott tanintézet bizonyítványával igazolják, hogy a közvetlenül előzőtt osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább is azon tárgyakat, melyek kötelezett tárgyak abban az intézetben is, hová felvétetni óhajtanak.

Egyik tanintézetből a másikba átlépés rendesen csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló csak a változtatás okainak igazolása mellett és csak azon esetben vehető fel, ha e változtatás valóban szükségessé vál bizonyul.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny” 34. számához.

148. §. A más iskolából tanácslólag elutasított tanuló csak az iskolai szék engedélyével vehető fel.

A más iskolából kizárt tanuló pedig a kizáratása okainak kimutatása mellett, csak a tanári kar és az iskolaszék ajánlatára a püspök engedélyével vehető fel.

Az iskolaszék illetőleg a püspök elhatározásáig azonban ideiglenesen befogadható.

149. §. Az intézetbe beírt tanulók mindnyájan rendes tanulók s csak ezek vehetnek részt a nyilvános oktatásban.

150. §. Magántanulók, kik magánuton, vagy magán intézetben készültek s előmenetelükről rendes bizonyítványt kívánnak nyerni, az e célra a rendtartásban megállapított időben s az igazgatónál való előleges bejelentés mellett tehetnek vizsgálatot.

Az ily magántanulók rendszerint évenként csak egy osztályból és egy vizsgálatot tehetnek.

Egy év alatt több osztályból csak a tanári széknek és az iskolai széknek ajánlatára a püspök engedélyével tehetnek vizsgálatot azon esetben, ha kimutatják, hogy az elvégzett osztályok tantárgyainak megtanulására elegendő időt fordítottak s hogy életkoruknál és fejlettségükönél fogva is az illető osztályokban tanítani kellett ismereteket eléggé elsajátíthatták. Ez esetben is minden osztályból külön vizsgálat teendő le és legfőleg két osztályból vizsgálhatók egyszerre, de aképen, hogy az illetőnek mindkét osztály tananyagából való kellő tanultsága kitűnjék.

A magánvizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek a készített írásbeli dolgozatokkal és a vizsgálattevőnek minden erre vonatkozó igazolványaival felterjesztendő az iskolaszékhez s ezáltal az egyházkerület tanügyi bizottságához. Ez utóbbi azokat átvizsgálván, felőlők jelentést tesz a püspöknek.

151. §. Osztályok összevonását, azaz egy év alatt több, de legfőleg két osztálynak elvégzését csak kivételesen, a tanári széknek és az iskolaszéknek indokolt ajánlására engedheti meg a püspök azon esetben, ha az illetőnek a legutóbb végzett osztályról szóló bizonyítványa jó; életkora a rendesnél előhaladottabb s úgy testi ereje, mint értelmi fejlettsége lehetővé teszi egy év alatt két osztály elvégzését.

Az engedélyt megnyert tanuló a rendtartási szabályok szerint mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz.

152. §. A középiskolának is nem csupán ismereteket tanító, de egyszersmind erkölcsileg nevelőintézetnek kellőnnie: kiváló gond fordítandó a tanulók jellemének s erkölcsiségének kiképzésére is.

Ugyanez okból szigorúan fel kell ügyelni a növendékeknek az iskolán kívüli magukviselésére és tartózkodási helyére is.

153. §. Minden osztályban évenként a tanév végével nyilvános vizsgálatok tartandók, melyeken minden tanuló köteles megjelenni.

A ki e vizsgálaton betegség vagy hasonló el nem hátrithatott ok miatt meg nem jelenhetett az, — ha különben a tanórákat rendesen látogatta, — elmaradását kellően igazolván, a következő tanév megnyilta előtt az igazgató által kitűzött időben magánvizsgálatot tehet s így a következő osztályba léphet be.

154. §. A 8-dik osztályt végzett tanulók a rendes évi vizsgálatokon felül egy zár vagy ugynevezett érettségi vizsgálatot tesznek, annak igazolására, hogy az egész középiskolai tanfolyamon keresztül megszerezték a főtanodai tanuláshoz szükséges lényegesebb ismereteket és szellemi érettséget.

E vizsgálatok a püspöknek vagy megbízottjának elnökelete alatt és az országos egyházi tanács egy szakértő megbízottjának részvételével tartatnak.

A bizonyítványokat az elnök és az országos egyházi tanács megbízottjai is aláírják.

Az érettségi vizsgálatok írásbeliek és szóbeliek.

Az érettségi vizsgálat az elvégzett egész középiskolai tanfolyam mely tantárgyaira és minő mértékben terjedjen ki s minő módon eszközöltessek? az országos egyházi tanács állapítja meg, külön e célra kiadott szabályrendeletben.

155. §. A rendtartási és fegyelmi szabályokat a kebelebeli gymnasiumokra és reáliskolákra nézve, az egyházkerület állapítja meg, a jelen szabályzat értelmében.

A tanulók iránt való fegyelmi elbánásban a testi büntetés nem alkalmazható.

156. §. Az egyetemes egyház által fentartott intézetekre nézve, mindazon teendők, melyek a jelen szabályzatban az egyházkerületekre ruháztatnak, az országos egyházi tanácsot illetik.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLET.

A n.-enyedi egyházmegyéből

N.-Enyed, júl. 29. 1879.

Feleletül: Nt. Elekes György, esperes urnak.

(Vége.)

Használja Elekes György azt a „fizetés” szót. Erről a szóról eszébe juthatna, hogy talán már illendő lenne, hogy *Elekes ur fizesse be a n.-enyedi egyházközség részére azt a bizonyos összeget, a mely M.-Igenben és vidékén 1870-ben a „torony-alap” javára gyűlt.* Könnyen gyanússá válhatik a hosszas késelelem, különösen ha Elekes úr a késelelmező, kiről mint pénzkezelőről „sok mindent beszél a fuma”.

Azt mondja Elekes György, hogy engem Szászvároson és Tordoson sem candidáltak, miért nem tetszett akkor jagatnom, miért az elkeseredés épen a gyulaféhevári papi állomásánól? Én kedves esperes úr nem jagattam akkor, mikor nem jelöltek Szászvárosra és Tordosra és nem jaj-

gattam, akkor sem, mikor a *harmadszori* jelölés alkalmával nem vétettem fel a jelöltek sorába Gyulafehérvárt. Soha se hittem, hogy Elekes urnak annyira kevés tisztességérzete legyen, hogy ne állja efféle dolgot hozni fel velem szemben. Szászvárost 1871-ben igaz, hogy nem jelöltettem, nagyon jól tudja Elekes György okát, miért ?? De legalább akkor jelöltetett az enyedi első pap Incze János (ki meg is választott) és így nem történt meg az a szokatlan dolog, mint Gyulafehérvárt, hogy az enyedi lelkészek közül egyik se jelöltassék. De hiszen Szászvárosra Elekes György urat sem jelölték, ugyanakkor, mikor engemet nem. Nagyon jól emlékszem, mert akkor még együtt, „mint barátok, gyönyörűségeken tanácskoztunk vala” nagyon jól emlékszem, hogy vette Elekes György ur ezt a mellőzést s kit nevezett meg, mint nem jelöltetése okozóját s minő jelzőkkel illette az illetőt. Ő akkor igazán jajgatott, mert azt remélte, hogy a szászvárosi papi jövedelemből majd kifizetheti keletkezett adósságait. Tordosra sem jelöltettem az igaz 1877-ben. Nem akarom ezuttal azt a tordosi historiát tárgyalni, csak annyit jegyzek meg, hogy maga Elekes György mondotta ezen eljárásról, mikor mi együtt, „mint barátok, még gyönyörűségeken tanácskoztunk vala”, hogy az „szemérmetlen eljárás volt.” Gyulafehérvárt sem jelöltek a harmadszori jelölés alkalmával. Ott első jelölés alkalmával jelöltettem, még pedig *egyhangulag*. Azután próba-szónoklatot is tartottam, már olyant, a milyen tölem telt, elég az, hogy *próba-szónoklatom megtartása után jelöltettem, a másodszeri jelölés alkalmával is szintén egyhangulag*. Akkor még nem jutott eszükbe a candidáló bizottság világi tagjainak, hogy körülöttem ne tömörüljenek. A harmadszori jelölés alkalmával már igaz, hogy nem jelöltettem. Ennek a sajátos eljárásnak valami specialis okának kell lennie. „A fáma sok mindent beszél” Elég az, hogy ezt az eljárást sok ember nevezi „szemérmetlen eljárásnak” és hozza összeköttetésbe az Elekes György nevével. Annyi bizonyos, hogy hetegeselek az állapotok abban a statusban, melyben a törvénynek lelkét így meg lehet ölni. Na, hanem azt tanítja a jezsuita moral: „a cél szentesíti az eszközöket.”

Beszél Elekes György* valami* tordosi nem sikerült alkuról. Erre vonatkozólag ő alkalmasint beszélni fog nyíltabban, hogy az illetőnek alkalmat szolgáltasson a maga gazolására. Lovagias ember azt teszi. Erre Elekes úr a „Szemle” szerkesztője által fel lett hiva már *két rendben*. *A nyílt beszédre ezennel én is felhívom a nagyérdemű esperes urat*, „mert az álcázkodás tisztességes emberhez nem illő.” Felhívom pedig azért, hogy ha e megbélyegező vád igaznak bizonyul, görnyedjen az illető annak súlya miatt; vagy védekezésség ellene s esetleg a vádlóra a rágalmazás bályegét törvényesen is rásüthesse.

Használja Elekes György a „vásár” szót. Ezt úgy látszik reám érti. Azt sejteti, hogy én a gyulafehérvári papi állomást meg akartam vásárolni. Felhívom Elekes Györgyöt, hogy beszéljen nyíltan, ezt érti-e? hogy érdeme szerint bánhassak el vele.

Elekes György még eddigelő az első, ki nevemen szenyfoltot igyekszik ejteni. Esperes uram! sok mindent vesztettem életemben, sok fátum sujtott, egyet azonban mindig szerencsés voltam megtarthatni és birhatni is s ez: jellemem szeplőtlensége. Ez ellen nyújtja ön most durva kezét, hozzám akar dörzsölni, hogy beszenyezzen. Becsülje meg magát az esperes úr, mikor tisztességes ember jellemét akarja érinteni. Tőlem legyen Elekes Victor ur pap Gyulafehérvárt, senkinek előhaladását nem szoktam irigyleni, de vigyázzon Elekes György, jellememet ne merje érinteni, mert bizony mondom, meg fogja keserülni.

Különben, ha a vásárt akarja reám bizonyítani, szolgáltatók én Elekes urnak egy adatot, hátha ilyeneket kaphat még többeket is, ha utánna jár. Im az adat! E folyó évi jun. 23-án Gyulafehérvárról egy két krajczáros nyílt levelet kaptam, mely így szól: „*Főtisztelendő, ur kérem, megírni, hogy avar a pénzzel, a mit nekem adtak hogy a főtisztelendő, urat válasszam papnak mit csíndják ha, már az urat nem engedik hozzánk vissza küldjem vagy megtartsam. Fehérvár 1879 jun. 21. alázatos szolgája*

Dájai Imre.”

Ez adat ellenem esperes ur. Hanem van ennek a dolognak egy kis folytatása is. Rögtön irtam Gyulafehérvárra többeknek, hogy meg tudjam, létezik-e Gyulafehérvárt Dájai Imre nevű ember, hogy a kérdéses pénz dolgát intézzük el együtt személyesen. Kaptam is levelet mindenkitől, kiknek ez ügyben irtam. Mindenki arról értesít s közöttük a gyulafehérvári rendőrbiztos Bergyán Miklós úr is, hogy Dájai Imre nevű ember Gyulafehérvárt nem létezik, nem is létezett. Én nem tudom, ki írta ezt a levelet. Meglehet maga Elekes György írta, mert neki tudomása van, hogy én 4000 frtot ígértem a fohérváriaknak, ha papnak választanak; meglehet az a Beke Ferencz, a ki tisz. Vores Sándor urról próba-szónoklata megtartása után a „M. Polgár”-ban olyan gyönyörű (!) levelet írt. Ez szintén álnév. Ugy látszik, ott Fehérvárt egy banda alakult, mely czélul tűzte ki magának a tisztességes emberek beszenyezését. Ilyen dolgok történnek ott, hol Elekes György vezeti a papválasztást. Ajánlom Elekes Györgynek, hogy ha ellenem bizonyítványokat akar szerezni, folyamodjék a Dájai Imrék társulatához.

„Meglehet, hogy sértett önérzetem talán élesebben tört ki, mint kellett volna”, de az Elekes úr támadásához méltóan kellett felelnem.

Szilágyi Farkas,
n.-enyedi ev. ref. lelkész.

Az „Egyház és Iskolai Szemle” mindennek alaposan utána járó szerkesztőjének.)*

„Dr. Kolozsvári Sándor urnak tudomásul” felirat alatt, az enyedi „Egyh. és isk. Szemle” 33-ik számának,

*] Elvárjuk az „Egyház és Iskolai Szemle” jeles szerkesztőjétől, hogy méltóztatik tudomásul venni e sorokat.

„Belföld“ rovatában, az enyedi fingált magasságban képze-
dő s onnan tudomást osztogató szerkesztő ur, egy kolozs-
vári hostáti cikket közöl, a melynek tárgya — meggyőző-
désem szerint — a „Szemle“-ben már tisztázva lett, de
azért, vagy a mint a közmondás tartja: „csak azért is“
mert az ügynek mistificatioja neki tetszik: újból ír és is-
mételve állít, az ő magasságához mért csekély személyemről
olyan dolgokat, a melyekre nézve, részemről legalább, még
egy utolsó szót szólni szükségesnek tartom. A tárgy rö-
viden a következő:

A „Szemle“ f. é. 29-ik számában, az igazgató taná-
csi tudósítás rovata alatt, a pénztári számadásoknak tár-
gyalása alkalmából tudósításképen azt írta *hogy én az
enyedi tanoda jóságainak a múlt év tavaszán történt ha-
szonbérbe adása alkalmával, hivatalos küldés folytán tett
enyedi utam költségeire 100 frt, írva egyszáz forintot,
előlegeztettem a közpénztár által magamnak s most eny-
nyit a főtanoda a közpénztár részére tényleg meg kell
hogy térítsen.*

Ezen tudósításról távollétem miatt csak később érte-
sülhetvén: a Szemle 32-ik számához egy „Helyreigazítás“
számára kértem tért, a melyben kijelentettem, hogy e tu-
dósítás nem felel meg a tárgyilagosságnak s így *vagy
a tudósító, vagy pedig az egyházkerületi titkár* tévedése
kell hogy fennforogjon, mert én a kérdéses utra *a készpénz
kiadásaiman* kívül (a mely kiadások összegét emlékezet
után akkor, némi tévedéssel tettem 20 frtra, mintán az ide
mellékelt hivatalos okmány szerint 21 frtot tett) *semmi díjt
vagy honorariumot sem nem előlegeztem, sem utólag fel
nem számítottam.* Sőt nemcsak hogy ezen tiszta és hatá-
rozott nyilatkozatot tettem, hanem egyuttal jeleztem azt is,
hogy gondolatom szerint miben kereshető a tévedés oka.
A helyreigazítást közreadó Szemle tudósítója alatt azt je-
gyezte meg, hogy az ő tudósítása hű és okmányszerű. Te-
hát azt hinné az ember, hogy határozott nyilatkozatom után
megszűnt tudósító ur a gyanúsítással és megjegyzésével
hallgatólag a másik alternatívára utalt, a mely kezelési té-
vedés úgy is nemsokára hivatalosan ki lesz igazítható. Csa-
lódttam, mert a Szemle legutóbbi 33-ik számában tudósító
már a szerkesztő személyében hurcolja az ügyet s vele
alaptalanul csekély személyemet a közönség elé, mondván,
hogy az általam beküldött helyreigazítás „*következtében a
kérdéses ügynek bővebben is utánna jártunk* (már t. i.
a „Szemle“ szerkesztője és tudósítója) és *minden kétséget
kizárólag meggyőződünk arról, hogy lapunk 29-ik szá-
mában azon ügyre vonatkozó igazgató tanácsi tudósítás,
annyira hű és hiteles, hogy arra nézve tévedésnek még
csak árnyéka sem foroghat fenn.*“ Ezen újabb és az előb-
bieket ismétlő állításból két dolog emelkedik ki, a melyek
egymáshoz az ok és okozat viszonyában állanak.

Az első az, hogy a Szemle tisztességes urai ezen
ügynek **„bővebben is utánna jártak.** Ha ez igaz:
akkor egyházkerületi pénztári számadásos ügyeknek nem-
csak azon ügyetlen (a számvevő Szabó Ádám urtól nyert
felvilágosítás szerint, csakugyan téves s ő okmányában ki is
igazított) ügyiratát látták; hanem minden bizonynyal, mint

e tárgyra tartozót, megtekintették, az én, annak idején be-
adott, jelentésemet, ezzel kapcsolatban költségeim felszá-
mítását, ennek a számvevőség által történt átvizsgálását az
igazgatótanács ⁴⁶⁴/₁₈₇₈ sz. a. utalványát a pénztárnokhoz inté-
zett rendeletet, *a melyek mind nem 100 írva száz, ha-
nem csakis 21, írva huszonegy frtról szólnak, sőt hogy
semmi előlegezés sem történt, hanem a haszonbéri árve-
rés után, ezen utólagos költségek utólagosan a pénztárból is nem
100, hanem 21 frttal fizetettek ki, erről bizonyítson he-
lyettem*”/. alatt az alábbi pénztárnoki hivatalos bizonyítvány.

A másik fődolog a mely kiemelkedik az: hogy mind-
ezen *bővebb utánjárás után is fenntartják állításukat,*
hogy részemre 100 frt fizetett voltna ki! Hogy minő ál-
lítás ez? kérdezzék meg önök saját lelkiismeretüket, a mely
ugylátszik nem nagyon tartóztatja vissza az urakat ott a tudomást
osztogatás magasan képzelt honában, hogy mások nevét s
becsületét ok nélkül malitiose meghurcolják.

Végül a mi a Szemle szerkesztőjének, az enyedi ta-
noda hirhedt számadásos perének, delegationalis költségeit
illeti, azért kérdéseivel ne forduljon hozzám, mert én a ta-
nodának nem vagyok s nem voltam sem fel-, sem alperes
fele. Nem követeltem s nem követelek a tanodától semmit.
Ha a közpénztárnak van e czimen követelése, azért az igaz-
gatótanács, a melynek én az idő szerint csak egyik igény-
telen, de a munkától soha vissza nem vonuló tagja vagyok,
megfelel ott, a hol és a mikor szükséges; azért annak fi-
zetése tárgyában ne nekem osztogasson tanácsot; hanem a
qui est causa causae: est etiam causa causati, okosko-
dásnál fogva inkább annak, a kire ezen tanács méltán reá
férne.

Dr. Kolozsvári Sándor.

Kivonat.

Az erd. ref. egyházkerület pénztárnoka által vezetett beadvá-
nyi jegyzőkönyvének 1878. évi folyama 80-ik tétel száma alól, a
nincs következők „*Igazgató tanács fahív, hogy ig. tan. dr. Kolozsvári
Sándor urnak, mint az ig. tanács biztosának, az enyedi főtanoda jo-
szágai haszonbérbe adásánál felmerült költségei fedezésére nyugta mel-
lett adják ki 21 osztr. értékű forintot, azt de mint nevezett tanoda ál-
tal megítélendő összeget tegyék a bevándorlók közé.*“

Valamint nevezett egyházkerület pénztári 1878 évi naplója 5-
ik lap 64 tétel száma alól, a mint következik „*Kolozsvári Sándor ig.
tanácsos urnak n.-enyedi utja költségei fedezésére 464—1878. sz. utal-
ványra nyugta stb. kiadott április 17-én 21 frt.*“

Mely kivonat, hogy az eredeti jegyző könyv és pénztári nap-
ló idézett tételei alól általam iratott ki, hivatalosan bizonyítom.

Kolozvártt, 1879. aug. 18-án.

Deák József,
e. ker. pénztárnok.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. augusztus 22.

— Koszorozott pályamű. A Dávid Eerencz emlék-
ünnepélyre beérkezett pályamunkákról igen beható és alapos
jelentést írt Váradi Károly, mint bíráló bizottság jegyzője.
A pályadíjat, mint a „Ker. Magvető“-ből értesülünk Murá-
nyi Farkas Sándor belügyi miniszteri számtiszt nyer-

te el a 6. számú pályaművel, melyet minden eszmének megvolt keresztfája (Eötvös) jelige alatt nyújtott be. A vers melyet volt szerencsénk elolvasni, emelkedett költői hangon van írva. Az ünnepélyen Váradi Károly polgári-iskolai tanár fogja elszavalni.

A Kún Pál által szerkesztett miskolci értesítőből örömmel látjuk, hogy a tanoda számára új épület építési költségeire, jótékony adakozás útján 8785 frt 44 kr. gyűlt be. A létszám összesített 461-et. Az eltanított tananyag vázlata szintén kimutatva. Kun Pál igazgató az iskola régibb és újabb történeléből egy pár felette érdekes adatot állít egybe. lapunk szűktere — fájdafom — nem engedi a bővebb ismertetést.

— **Értesítő.** A székelvudvarhelyi kollegium értesítőjéből, melyet Szakács Mózes paedagogarcha szerkesztett, látjuk, hogy a tanulók létszáma volt a tanév bezártakor 282. A tanulók teljes névsora, bizonyítványaik általános osztályzata; az eltanított tananyag teljes kimutatása közöltek Helytelennek tartjuk e tanodában az önszorgalmi tanulás oly módon történt rendszeresítését, hogy érdem fokozatot is adnak. Az önszorgalom e tüntető kimutatása éppen nem fejleszti a szerény munkásság iránti érzéket. A társas étkezés becses intézménye is be volt hozva; a felügyelet módjáról nem tétetik említés.

— A „Keresztény Magvető“ július- augusztus havi füzetje megjelent nagyon gazdag és változatos tartalommal. E füzet élén Sámí László ír emelkedett vallás bölcészett álláspontokról lapidaris stílusban írott cikket Dávid Ferencz halála három század o's, ünnepélyére; ezután folytatólag Derzsi Károly ismerteti a „római és görög írók élete és iratai különös tekintettel a vallásos gondolkodásukra“ czlmű alapos tanulmányával dolgozott cikkében M. Aur. Antoninus vallás-bölcseleti gondolatait igen helyesen választott ki vonatban. Ez után következnek a kolozsvári főtanodáról, a tordai, középtanodáról és a székelv-kereszturi középtanodáról az illető intézetek igazgatói (Kovács János, Pálfi Károly és Sándor János) által szerkesztett értesítők. Ez értesítőkből látjuk, hogy a kolozsvári főtanoda népessége volt a lefolyt tanévben 251. 17-tel több mint az az előtti tanévben, kitűnő volt 20%, mi igen örvendetes eredmény, ha kellő szigorral méretett ez osztályzat. Az érettségi vizsgálatot sikerrel tette le 23 rendes tanuló. A könyvtár szaporodott 200 drbbal. Az angolhoni hitrokonok több lapot küldöttek. Az önképző kör tevékenyen működött. A papnővendékeknek külön önképzőkörük volt. Jutalom ösztön-díjalapok egyre gyarapodóban. A tordai középtanodába, melynek két alsó osztálya polgári iskolává alakítottatott át, 169 tanuló járt. Több nemes adakozásból jutalmak osztattak ki. A székelv-kereszturi középtanoda népessége 178 volt. A füzet többi cikkei: a kepeügy, Csegezi Lászlótól; az országos tanszermuzeum, Bn-től; a a brit és külföldi unitárius társulat évi közgyűlését ismerteti Kovács János. Az irodalmi értesítőben Derzsi József ismerteti,

Kovács Albert Egyház jogtanát, melyet lapunk is méltatott; igen élesen igazítja helyre Kovács Albert egy pár tulzott állítását, mely egy egyházjogtan körébe sehogysem illik be, a mennyiben dogmai eltérésre vonatkozik; ezután levelezés, a Brassai ünnep megleghangu leírása; különféle és végül jelentés a Dávid F. emlékére írott pálya munkákról.

— A debreczeni ref főgymnasium értesítőjét Békési Gyula igazgató szerkeszté, mely az alkalmazott tantervet, a tananyag vázlatát, a tanoda egy évi történetét, a tanulók összes névsorát, az előmenetel igen szemlélhető kimutatását tartalmazza. A gymnasium 8 osztályába 722 nőnővendék iratta be magát; 14 tanár működött. A kitűnő tanulók száma volt az összeslétszám 15-85 százaléka.

— A nemzeti könyvtár 28. 29. 30. füzetei megjelentek. Ezek Kazinczy Ferencz köteményeit, Mikes török-országi levelei és Vikovics Mihály műveinek folytatását tartalmazzák. E hasznos vállalatot ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— Dávid Ferencz alapítvány. Ferencz József unitarius püspök által kezdeményezett David Ferencz alapítványra a célba vett 10000 forint teljesen begyűlt, sőt 583 frt 7 krral több. Mi is osztjuk a főpásztor azon meggyőződését, melyet az adakozók neveit tartalmazó aranykönyv befejezésül szolgáló sorokban ír, hogy „az egy fényes lapot fog képezni“ az unitarius egyháztörténet könyvében.

— A zilahi m. k. állami tanító-képezde nyolczadik értesítőjét, melyet Faluvégi Albert igazgató szerkesztett egy cikk nyitja meg Triff Gábor tollából a tanító anyagi helyzetének képzettségével óhajtatott összhangba hozásáról. A képezdei tanulók létszáma 43 volt volt; a gyakorló iskolába 42 tanuló járt.

— Beküldetett. Magyar nyelv gyakorló népiskolák számára; írta Horváth József aradi néptanító, mely helyesen választott gyakorlati példákkal igyekszik a nyelvtanítás lehető okszerűvé tenni. Ára 30 kr.

— Molnár Aladárnak. a conventi bizottság megbízásából készített javaslata nyomtatásban megjelent. A négy nyomtatott ivre terjedő munka címe: „A köznevelés és közoktatás szervezetének szabályzata a magyar reformált egyházban.“ A menyire futólágosan átnézhetjük biztosan állíthatjuk, hogy az összes közmívelődési intézetekre nézve oly magos mértéket állít föl, hogy a közoktatási kormány hasonló irányú javaslatainál illetve az országos törvényeknél nem áll hátoább. A „Proot. egyh. és isk.lap.“ megkezdí az egész javaslat közlését. Mi ez alkalommal a közép tanodákról szóló Harmadik rész I. 2. fejezetét közöljük azon reményben, hogy ezzel az ép mostan a gymnasiumok reorganisatiojával foglalkozó tanárértekezlet tagjainak hasznos szolgálatot teszünk. Egyébaránt a javaslatnak minden nevelési ektatási ügyre kiterjedő voltát bizonyítja annak alábbi tartalma: Első rész. Népnevelési és oktatási intézetek. Első fejezet. Általános határozatok. Második fejezet. Kisded-óvodák. Harmadik fejezet. Elemi és felső népiskolák. A. Elemi népiskolák. B. Felsőnépiskolák C. A népiskolai tanítókról. D. A népiskolai hatóságok. Negyedik fejezet. Tanító-, tanítónő- és kisdedóvó-képezdek. Második rész. Kereszttyén felebaráti nevelőintézetek. Harmadik rész. Középtanodák. Első fejezet. Általános határozatok. Második fejezet. Gymnasiumok és reáliskolák. Harmadik fejezet. Női középiskolák. Negyedik fejezet. A közép-tanodák igazgatása és hatóságai. Negyedik rész. Főiskolák, Indokolás.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az állami főfelügyelet kérdéséhez I. — A kath. szentszékek felfogása némely vegyes házasságra vonatkozólag. Jen-
nei Victor — Molnár Aladár javaslatának indokolása. — Az erdélyi
reform. fő- és közép-tanodák tanárainak S.-Szt.-Györgyön tartott
értekezlete. r. t. — VIDÉKI ELET: Válasz a feleletre. Sándor Já-
nosnak. (Folyt.) — Különfélek.

Az állami főfelügyelet kérdéséhez.

I.

Alig tudok rá esetet, hogy nem épen világra
ható esemény — minő p. o. egy nagy monarchia
külügyminiszterének váratlan visszalépése — oly
nagy port vert volna föl, mint azok a szerencsétlen
„Pontozatok“, melyeket a vallás és közoktatásügyi
miniszter a három protestans egyház fejeivel, előle-
ges megbeszélés czéljából közölt, s melyek egy, az
iskolai ügyekben gyakorlandó állami főfelügyelet irán-
ti törvény készítéséhez csak anyagúl voltak szolgál-
landók. Nagy és csaknem egyhangú kiáltás emelke-
dett a protestans egyházi és iskolai körökből; a Ki-
rályhágón innen és túl. Pest és Debreczen, Kolozs-
vár és Patak, lutheranus és kalvinista, példátlan egy-
értelműséggel hirdette, s ez egyszer még Teutsch
superintendens is egyetértett Török Pállal és br.
Prónayval, hogy „Hannibal ante portas“ s méltó az
aggodalom „grave ne redirect saeculum Pyrhæ“, vagy
is: Thun és a patens újra feltámadt, a protestans
egyház jogainak elkobzása czéloztatik ismét s nehéz
harcra kell fegyverkezünk a törvénytelen erőszak
ellen.

A miben annyi okos és derék ember egyetért,
gondolám, abban csak igazságnak kell lenni s újra
neki ültem, hogy alaposabban megvizsgáljam a dol-
got, nem tévedtem-e én végzetesen? Mert előre kell
bocsátanom, hogy én a Pontozatokban, egyben-más-
ban ugyan tulhajtást és tévedést, de valami nagy
merényletet nem láttam; s ámbár tartom magamat
is olyan jó protestansnak s alkotmányos érületű ma-
gyar embernek, mint bárki más annak idején szó-
val, írásban és tettel bizonyítottam, hogy egyházam
jogaiért lelkesedni, küzdeni és szenvedni is tudok:

mindamellett sem tudtam igazoltnak látni azt az
egyet verő nagy zajt, melylyel hitfeleim általában, a
Pontozatokra a pereátot elkiáltották.

Szivesen engedvén meggyőzetni magamat a saját
gyöngye elmémvel egyszerre föl nem ismert igazság-
ról s ismétlem — annyi okos és derék ember egye-
ző véleményében az igazság egy igen valószínű kri-
teriumát ismerve föl és tisztelve, — fáradságot vet-
tem magamnak nemcsak újra és figyelemmel olvas-
ni mind a Pontozatokat, mind a mi ellenök monda-
tott, iratott és határozottatott, szóval az ügy összes
actáit; hanem illetékes helyeken még annak is utána
járni, a mi a Pontozatok keletkeztetésére, épen eb-
ben a formában létrejöttére s a hozzá kötött továb-
bi intenciókra nézve megtudható volt, hogy tisztába
jöhessenek egyfelől a forma és a tartalom, másfelől az
eredet és a végczél iránt, — a mi mind szükséges
az ügy józan, elfogulatlan és sikeres megbírálásához.

A miniszter, a ki az 1797. XXVI-ban elvileg
kimondott főfelügyeleti jogot ő Felsége nevében ed-
dig is gyakorolta a protestans közép- és felsőisko-
lák fölött (a népiskolákról újabb materialis (1868.
XXXVIII) és formális (1876. XXVIII) törvények
részletesen intézkednek), a kinek épen e felügyelet
gyakorlása körében mind jogakademiáink, mind gym-
nasiumaink fölött nem egy kellemetlen összeütközé-
se és csaknem folytonos surlódása volt iskolai ható-
ságainkkal, kerületeink és superintendenseinkkel, egy
reggel így szólhatott magában:

„A törvény kimondja a felügyeleti jogot, de
nem körvonalozza sem azt, mikre terjed ki s az is-
kolai élet mely mozzanatai vonandók körébe, sem azt,
mikép gyakorlandó s mely közegek által. Innen az
összeütközések. Én bona fide élek törvényadta jogom-
mal; az egyházkerületek tagadják jogosultságomat,
legalább annak általam igénybe vett szélesb körét.
Melyikünknek van igaza? Mindenikünk azt hiszi,
neki. De alkotmányos miniszter vagyok, a ki több
hatalmat nem kívánok, mint a mennyi jogot a tör-
vény ad, de azt mint kötelességet az utolsóig tel-
jesíteni is akarom. Hogy ezt tehessem és se tör-
vényt sértést, se mulasztást ne kövessék el, ezeket a

contentiosus kérdéseket tisztába kell hozni. Mikép? Rendeletekkel a protestans egyház nem kormányozható. A mit az 179% törvényhozás elmulasztott részletezni, ismét csak törvényhozás útján pótolható."

"Parlamenti kormányzatu alkotmányos országban a törvényhozás útja szorosan ki van szabva, arról nincs letérés. A felelős (fel- és lefelé egyaránt felelős) miniszter az általa szükségesnek és hasznosnak vélt törvényjavaslatot elkészíti, bemutatja a királynak s kinyeri ő felsége beleegyezését arra, hogy azt a törvényhozás másik factora elé terjeszthesse. A törvényhozás alsó és felső házában a törvényjavaslat letárgyalatik — s föltéve, hogy nem vetetik vissza — talán módosittatik, elfogadtatik. A király, a ki beleegyezését előre megadta hozzá a miniszternek, most a törvényjavaslatot „egészben és részeiben helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallja" s szembesíti. Ezzel a törvény meg van hozva."

"Más tényezők, mint a törvényhozás említett factorai: a kormány, a király, az országgyűlés, abba bele nem folyhatnak. Nem volna alkotmányos miniszter, a ki a törvényjavaslat fölött, mely már ő Felsége helybehagyását megnyerte, mással mint a törvényhozással magával tranzigálna, akkor már késő — a törvényhozás egyik factora már nyilatkozván -- fűtől-fától, Páltól-Pétertől, Bálinttól és Bertalantól kérdezni jó lesz-e így?"

"Ámde gyakran mégis jó volna előre tudni: jó lesz-e így? Egy szem, mégha oly magasból néz is, mint a miniszteré, vagy talán épen azért, nem lát meg mindent. Azok, a kik valamely dologban benne élnek, sok olyant tudnak, látnak, éreznek, a mit madár-távlatból nem lehet észrevenni. Mielőtt azért törvényjavaslatot készítenék, jó lesz ezt a dolgot magokkal az érdekeltekkel barátságosan megbeszélni: mit szólnak hozzá, hogy is lehetne legjobban megcsinálni?"

Nem tudom, csakugyan így gondolkozott-e a miniszter? de a tények arra mutatnak, hogy eszemenete csakugyan ilyen forma lehetett. Annyi tény, hogy mielőtt a főfelügyelet ügyében meghozandó törvénynek, avagy csak vázlatát is papírra vetette volna, barátságos értekezletre magához kéréte a protestans egyháznak nagyobb részint Budapesten tartózkodó világi fejeit (főgondnokait), hogy velők a felügyelet kérdéseit nagyjában s előlegesen megbeszélhesse. Hogy ezuttal csak a világi főkre szorított s nem hívta meg a superintendenseket is, kik illető székhelyeiken távol élnek ugyan, de mint az egyházi s iskolai közigazgatás állandó és közvetlen közegei annál tájékozottabbak a szóban forgó ügyben s annak minden részleteiben: az ezuttal egy végzetes hibának bizonyult. Nem annyira azért, mert az egyház, a világi urak értekezletében a rólunk „nélkülünk" odiumát vélhette látni s a világi

urak magok, alkotmányos érzületöknél fogva, épen ez odiumot nem akarhaták magokra venni; hanem főleg azért, mert sem a miniszter részéről nem terjesztetvén semmi írott munkalat (ha csak vázlat is) elé, mely a megbeszélésnek substratumúl szolgálhattott volna, sem a meghívottak az egyházi és iskolai élet minden mozzanatát, csinját-binját nem ismervén: a tárgyalás oly általánosságok körül foroghatott s csak oly ruganyos elvek terén maradhatott, minő p. o. az, hogy a felügyeletnek csak annyira szabad terjeszkednie, hogy biztosítsa az állam érdekeit, de ne sértse az önkormányzatot stb. S végre is a világi urak azt mondák: így az értekezés célhoz nem vezethet; a miniszter tegye írásba, legalább vázlatilag, pontozatilag, hogyan gondolja ő a főfelügyeletet; s ha lesz is substratum készen, hívja meg őket újra annak megbeszélésére, de ne csak őket, hanem a superintendenseket is, a kik jobban be vannak avatva az igazgatás kérdéseibe.

Igen is: a főgondnokok értekezlete kívánta a Pontozatok formulázását és a superintendensek meghívását, hasonló magánjellegű, barátságos és előleges értekezletre. S midőn a miniszter mind a két kívánságot teljesítette: lett nagy láрма, hogy a miniszter — mint Thun — pontozatokkal akar intézkedni és hogy a mit akar, arra nézve nem a nyilatkozásra egyedül jogosult egyháztól magától, hanem csak „bizalmi férfiakként szereplő főgondnokoktól és superintendensektől kér véleményyt."

Hogy a miniszternek, kezdettől fogva, törvényhozás volt a célja, s a pontozatok csak a hozandó törvény anyaga, vázlata: az iránt semmi kétség nem lehet. Rendeleti úton, Pontozatok alakjában terjeszteni jogait: eszébe nem juthatott; ismételve meg is mondta, s mind a két értekezlet tagjai, főgondnokok és superintendensek azt jól tudták s tudhatja tőlük az egész egyház. E részben minden netaláni aggodalom, vagy gyanúsítás, merőben alaptalan. A Thunnal, patensével, bizalmi férfiával, abszolút és erőszakos eljárásával való bármily távoli összehasonlítás is, izgatási kortesfogásnak beválhatik, de komoly férfiakhoz, kik a szók értelmével nem akarnak játszani, nem illik.

Épen azért megfoghatlan, hogy midőn ilyes szavak a második értekezleten, egy-két superintendens részéről hangoztattak, a főgondnok urak nem világosították föl a pontozatok eredetére nézve az illetőket.

Ha végzetes hibának mondtam a miniszter részéről, hogy a superintendenseket mindjárt először tanácsba nem hívta, szintoly végzetes és még sokkal nagyobb hibának kell tartanom a második értekezletről, hogy a Pontozatok részletes tárgyalásá-

ba bele nem ment. Mik a Pontozatok? A miniszter saját, vázlatosan papírra vetett nézetei a főfelügyelet köréről és módjáról. A miniszter egy ember, a ki nézeteiben egyoldalú lehet s állásánál fogva, ha nem kizárólag, akkor mindenesetre tulnyomólag, az állam érdekeit és szempontjait látja előtérben; innen természetes, hogy élenkebb érzéssel bírván az állam souverainitása, mint az egyház autonómiája iránt, kényuri s hatalmaskodó hajlamok nélkül is, könnyen túlterjeszkedik azon a határon, meddig az állam mindenkifölötti érdeke követelőleg lép föl, melyen túl azonban az önkormányzati jog tiltakozik s a túllépő már csak boszanthat, szükség nélkül. Épen azért, ha a Pontozatokban ily túllépések foglaltatnak (a mit egy második cikkben szándékozom vizsgálni), az értekezletnek kellett volna figyelmeztetni reá a minisztert, a ki bizonyosan nemcsak szívesen meghallgatta volna, — hiszen mi egyébként hívta meg az urakat? — de valószínűleg engedett volna is érveiknek, legalább egyben-másban; s feltéve, hogy az egyházi urak viszont, az autonomia iránti túlérzékenységből az állami érdekek iránt egészen érzéketlenek nem lettek volna: remélhető is, hogy az arany középút, kölcsönös jó akarattal fel is találtott volna.

Ez a kínálva kínált jó alkalom most már el van szalasztva. Talán nem helyrehozhatlanul. Az egyháznak még most is van alkalma nyilatkozni az ügyben. Egyes egyházkerületek már is nyilatkoztak; a tisztáninenni, nem foglalva el a merev tiltakozás álláspontját, a melyből nagyokat mondani lehet, de gyakorlatiast és okosat nehezen, részletesen belebocsátkozott a Pontozatok tárgyalásába s nézetem szerint igen helyesen tette. A szeptemberben Debrecenben összeülendő konvent szintén hivatott lesz nyilatkozni. Ohajtandó, hogy azt azzal a higgadsággal tegye, mely nem csak az egyházi testületek méltóságát megóvni a legalkalmasabb, de magára az ügyre nézve is a legtöbb gyakorlati eredményt ígérheti.

Mert hogy állunk ma a Pontozatokkal? Ezek eredetileg is csak vázlatul készültek annak, a mit a miniszter a főfelügyeleti jogot illetőleg a törvénybe iktatandónak lenni vélt; és pedig, mivel ennek pontozatokba foglalására épen protestans főgondnokok által kéretett fel, a pontozatokba csakis a protestans iskolák irányában vannak a törvény leendő határozmányai feltüntetve. Ez is nem egy megütközésre adott alkalmat, mondatván, hogy „néhány felekezetek s nemzetiségek” állásmellenes üzenelmeiért, „néhány barát-iskolák tökéletlenségeiért” — az ártatlan protestans egyház szenvedjen-e? Így a Pontozatok; de ha törvényjavaslat készül, általában „az állami főfelügyelet gyakorlásáról a nem állami iskolákban” — az már nem csak a protestansoknak szóland, hanem minden iskolatartó hatóságnak, az államon kívül. Az

államot némely iskolában (a tisztán államiakban és az ugynevezett királyi katolikusokban) nem felügyelet, hanem közvetlen intézkedés illeti s azt gyakorolja is, tényleg rendelkezik bennök. A hol ez nem: ott a főfelügyelet. S a törvénynek általában kell szólni a főfelügyeletről mind azokban az iskolákban, melyek nem állanak az állam közvetlen vezetése alatt. Ebből világos — s a kinek szeméi vannak a látásra, látja — hogy itt nem a protestans egyház és a közművelődés útján haladó sőt zászlóvivő többsége ellen készítették „valamely villámcsapáshoz hasonló merénylet”. De viszont bennünk protestánsokban is kell lenni annyi hazafiságnak, hogy ne zárkozzunk el az állam létérdekének követelményei elől. Becsületes emberre nem sérelem, ha törvénybe iktatják, hogy lopni, rabolni, gyújtogatni, büntetésre méltó cselekvény s ennyi meg ennyi börtönnel büntetetik. Minket sem bántathat, hogy az államelleni merénylet az iskolában sem türelik s törvény által fenytetik. Mint a becsületes emberek, kik soha sem lopnak, nem követelik, hogy rájuk nézve külön pótrendtartás és fenytő törvény hozassék: úgy mi se ütközzünk meg rajta, ha ilyesmi oly törvénybe iktattatik, mel ránk is tartozik. A felügyeletnek a tanulmányi rendre s általában az iskola szellemi beléletére vonatkozó részei szintén nem csak reánk, hanem a többi, nem állami iskolákra is egyenlőképp fognak szólni s vajjon nem kell-e, hogy ezekre nézve általános törvény rendelkezzzék?

És ha egyszer, a Pontozatok vázlat-alakjából kilépve, ily egyetemleges törvényjavaslattal állandunk szemközt, állásunk kétségkívül sokkal nehezebb lesz. Azt kívánni, hogy egy, csak a törvényhozás factorainak felelős minisztert a maga törvényjavaslata fölött egyes érdekeltekkel, a jelen esetben a felekezetekkel vagy pláne egyes kerületekkel, alkudozzék tárgyaljon, transzlgáljon: oly emberek agyába való felfogás, a kiknek a parlamenti törvényhozás természetéről fogalmuk sincs. Abba az illúsióba pedig ne ringassuk magunkat, hogy a mai törvényhozás a Pontozatok alapján álló törvényjavaslatot egyszerűen elvetendi. Talán ha érvekkel győzendjük meg az illetékes factorokat, higgadt vitatás után, hogy egyik másik pont túllő a célon, sikerülend a törvényt jobbba tennünk a Pontozatoknál. De duzzogással s passiv resistantiával ép oly kevésbé érhetünk célzt, mint az oly nagyhangú és semmit mondó dictiókkal, minőkben a tisztai ág. hitv. kerületi gyűlés egy különben tiszteletre méltó vezerszóuka tetszett magának s a gyűlésnek. Minél hangosabbak és üressébbek a mi tiltakozásaink, — mert nagy általánosságok többnyire mit sem mondanak — annál rosszszabbul fogják hangolni magunk iránt a törvényhozást, mely nem egyoldalú felekezeti szempontból, hanem az állami érdekből van hivatva megítélni ügyünket.

Ezekben igyekeztem kifejtetni azt a nézetemet, hogy eddig legalább a kormány részéről még a Pontozatok által semmi törvénysértés vagy merénylet sem nem czéloztatott, sem el nem követtetett; hogy a miniszter a Pontozatokkal csak elébe ment az egyháznak s lehetővé tette annak a nyilatkozást; hogy a minister a Pontozatokkal csak elébe ment az egyháznak s lehetővé tette annak a nyilatkozást; hogy bár első ízben egy tanácskozmány ez előzékenységet visszautasította és pedig meglehetősen brusque tiltakozó mozdulattal, a nyilatkozás alkalmas ideje még nem veszett el; hogy a „törvénynek“ alakilag — s részben tartalmilag is — másnak kell lenni s lesz is valószínűleg, mint a „Pontozatok“, de hogy akárminő lesz, az nemcsak minket protestansokat illetend.

Ezzel a kérdés alaki oldalát illetőleg el is mondtam, a mit mondani akartam. Következő czikemben az ügy tárgyi oldalával foglalkozom.

A kath. szentszékek felfogása némely vegyes házasságokra vonatkozólag.

A kihágásokról szóló törvény 61. §. így szól: egy hónapig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő azon anyakönyvvezető: 1) a ki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születésűnek bejegyzett gyermek, az illetékes hatóság által jogerejűleg törvényes születésűnek nyilvánított, a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényesítés nyilvánítást vagy törvényesítést az anyakönyvbe bejegyezze, nem teljesíti; 2) a ki az anyakönyvben törvényes születésűnek bejegyzett gyermekre vonatkozólag, ha azt a bíróság jogerejű ítélete által törvénytelen születésűnek nyilvánította, az illetékes hatóság által vele közlött ítéletnek ezen tartalmát, a felhívás ellenére az anyakönyvbe be nem jegyzi.

Midőn e szakaszt a képviselőház tárgyalta, Orbán Balázs egy toldalékot indítványozott ahhoz, mely szerint: „ugyanezen büntetés éri azon anyakönyvvezetőt, a ki törvényes házasságból származott gyermeket törvénytelen születésűnek jegyez be.“

Az indítványt pártoló képviselők közül Irányi hivatkozott névszerint a Hatala Péter esetére, kinek törvényes születésű leánykáját a keresztelő kath. plébános törvénytelennek írta be; és a kormány nem tud az ilyen papokra ráparancsolni, hogy a törvénytartsák tiszteletben, ne gyalázzák meg az apát, anyát és családot azzal, hogy a törvényesen létrejött házasságból származott gyermeket törvénytelennek inmatriculálják, stb.

A képviselőház azonban az Orbán indítványát, mint feleslegest, mellőzte.

Közelebből a „Jogtudományi Közlöny“ hasáb-

jain egy kitűnő szakember — dr. Csiky Victor a kath. canonjog egyetemi tanára — ismét föleleveníté a kérdést és Irányi ellenében védelme alá vevé a kath. klerust.

A dolog nagyon közelről érdekli protestans egyházunkat. Lássuk tehát azt egy kissé közelebből.

A képviselőházban névszerint is felhozott eset ugy történt, hogy Hatala Péter budapesti egyetemi tanár, ki előbb kath. felszentelt áldozár és theolog. professor vala. az 1868. 53. t. cz. által megszübott módon átlépett az unitarius egyház kebelébe; azután házasságot kötött egy kath. nővel; ezen házasságból született leánygyermek az anya vallását illetően hogy kövesse, a kath. paphoz vitetett keresztelésre; ez pedig a keresztelési anyakönyvbe a gyermeket törvénytelennek írta be.

Dr. Csiky most azt állítja, hogy ez másként nem is történhetett; mert a Hatala házassága valóban érvénytelen, semmis. A protestans papnak sem lett volna szabad őt összeesketni egy kath. nővel; valamint hogy érvénytelenek az oly házasságok is, melyekben egyik fél katolikus, a másik pedig protestans ~~vala~~ személy. Az ilyenekből (tudjuk, hogy ilyen sok van) született gyermekek tehát kivétel nélkül törvénytelenek.

Mi nem értünk egyet dr. Csiky Victorral. De meg kell vallanunk, hogy fejtegetése és bizonyítása igen ügyes. Hadd álljon itt az éles elmére való jogi fejtegetés eszmemenete — rövid kivonatban.

Dr. Csiky abból indul ki, hogy a magyar államnak kizárólag államilag szabályozott házasságjoga nincs. E helyett állami törvényhozásunk elfogadta a törvényesen bevett vallásfelekezetek házassági törvényeit, szentesítván azon elvet, hogy minden állampolgár házasságának létrejötte, érvénye, felbontása vagy megszűnése kérdésében az illető fél felekezeti törvényei mérvadók; ezek tehát a egyszerűs mind állami törvények (nomocanon). Ily módon szentesítést nyertek államilag úgy a katolikus, mint a protestans egyházi törvények, a mennyiben házassági viszonyokra vonatkoznak. A kath. egyház hitelvei szerint a papi rend (ordo presbiterialis) valóságos szentség, mely által az ordinált eltörülhetetlen benső képességet és jelleget — character indelebilis — nyer, ennek pedig egyik hatása és következménye, hogy az ordinált által kötött házasság magában semmis és érvénytelen. Hasonlóképen szentségnek tekiuti a kath. egyház a házasságot és pedig a prot.-sok házasságát is, mely ha egyszerű törvényesen létrejött és constatáltatott, többé fel nem bontható a felek életében. Midőn már egy katolikus személy olyan egyénnel akar házasságra lépni, a ki megelőzőleg kath. felszentelt áldozár vala vagy a ki előbbi törvényes házastársától elváltatott, saját egyházának hitelveibe ütközőleg cselekszik. Ha tehát

ilyen házassági frigy szándékoltatik: a kath. lelkész egészen helyesen tesz, midőn megtagadja a kihirdetést és egyházi segédletet; sőt a protestans lelkésznek is hasonlóan kellene eljárnia, mert minden kötendő házasságnál megvizsgálandók a fennforogható házassági akadályok úgy általában, mint viszonylagosan, azaz: megvizsgálandó, hogy köthetnek-e a felek házasságot nemcsak általában, hanem viszonylagosan éppen egymással is. Hatala, avagy valamely elváltatott protestans egyén, a protestans egyház törvényei szerint levén megítélendő, köthetnek ugyan házasságot; de a kath. félnek viszont saját törvényei parancsolván, neki nem szabad ilyen állapotú egyénnel házasságra lépni. És ha egy ilyen házasság mégis létrejön, midőn annak érvényessége kérdés alá vonatlik, a kath. szentszékek szükségkép semmisnek nyilvánítják azt saját hívükre vonatkozólag; ez ítéletnek aztán az 1868:48. (v. egyes házasságokról szóló) t. cz. értelmében a polgári életre is kiható következménye az, hogy a házasság egészen véte is érvénytelenné lesz; mert a dolog természeténél fogva, ha csak egyik félre nézve is érvényességi akadály forog fenn, a házasság teljesen érvénytelen.

Ennyi a „Jogtudományi közlöny“ két igen érdekes vezércikkének összevont kivonata. A kérdés terjedelmesebben meg lesz vitatva ott, mint szaklapban. Itt — saját papjaink eddig követett s valószínűleg ezután is követendő eljárásának igazolására — csak egy pár rövid megjegyzésre szorítkozunk.

Nézetünk szerint az egész fejtegetés Hatalára vonatkozólag abban törik meg, hogy az 1868. 53. t. cz. 8. §-nek értelmét és hatályát kellően nem méltatja. E szerint ugyanis „az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyház tanai szerint ítélandók meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve **semminben** sem kötelezők“. Hatala ennél fogva — áttérése után — olyan unitarius-á lón, mint bármely született unitarius. Az indelebilis character-t az áttérés deleálta és pedig a kath. szentszék által is respectálandó hatálylyal; mert az országos törvény felreérthetlenül kimondja, hogy az elhagyott egyház elvei reá nézve semminben sem kötelezők; abból tehát, hogy Hatala egykor kath. áldozár vala, nemcsak reá nézve nem lehet házassági akadályt kövácsolni, de kath. nevére nézve sem. Hisz a kath. nőt — dr. Csiky szerint is — csupán azon körülmény gátolná, melynél fogva a kath. egyház Hatalát, a ki többé nem tartozik az ő kötelekébe, kath. hitelvek szerint bírálja meg. Egy unitariust kath. hitelvek szerint bírálni — homlokegyenest ellenkezik országos törvényeink rendeletével. A protestansok és katolikusok közötti vegyes házasságok általában meg vannak engedve; miért legyen meg-

tiltva éppen Hatalának, hogy nejét a kath. nők közül válaszsza? Hisz így az áttért Hatala törvényadta jogaiban jelentékenyen és törvényellenesen korlátoztatik a kath. felfogás által. Hogy törvényhozásunk intentioja az illyenszerű illetéktelen korlátozásnak utját akarta vágni, kitűnik az 1868. 53. t. cz. 9. 10. és 11 §-eiből, melyek megmondják, hogy mit kell tenni, ha az egyik fél lelkésze megtagadja a kihirdetést és elbocsátó levelet, és biztosítanak arról, hogy vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

Ugyanigy áll a dolog ama házasságokra nézve is, melyekben egyik fél katolikus, a másik pedig végleg elváltatott protestans. Az 1868. 48. t. cz. nyíltan kimondja, hogy válóperekben „mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejű ítélete kötelező.“ E szerint az elváltatott protestans, miután „egy boldogabb házassági frigy kötésére felszabadíttatik“, olyan szabad, mint akármely nőtlen vagy hajadon. A protestans félnek előbbi, de végleg felbontott házasságából oly kevésbé lehet a kath. félre vonatkozólag házassági akadályt származtatni, miként az egykor felvett, de ismét letett kath. áldozári rendből. A kath. félre nézve vitatott relatív házassági akadály mindkét esetben csak származtatott és pedig olyan valamiből, a mi nem létezik; nem létezőből pedig „valamit“ származtatni nem lehet.

Egyébiránt teljesen egyetértünk dr. Csiky V. tisztelt barátunkkal abban, hogy a jelenlegi állapot visszás és bő alkalmat nyújt az egyenlenségekre, surlódásokra. „Orvoslást csak az szerezhethet, ha az állam az egymással össze nem férő és részben már önmagukat túllőtt felekezeti törvényeket félretéve, az államélet érdekeinek megfelelő és a világi térre kötelezőleg kiható egységes házasságjogot alkot.“

Dr. Jenei Victor.

Molnár Aladár javaslatának indokolása.

Az egyetemes értekezlet bizottsága, a „magyarországi reformált egyház alkotmányának tervezetében a zsinat jog- és hatásköréről“ szóló 92. §-ban a következő határozatot vette föl:

92. §. A zsinat jog és hatáskörébe tartozik:

b) A közoktatás ügyének, a legalsó foktól fel az akadémiai tanfolyamokig (ezeket is bele értve) egyházunknak törvényekben biztosított önkormányzatának és a tanítás szabadságának alapján, mind az öt egyházkerületre vonatkozólag rendezése akképpen, hogy egyfelől az egyházkerületek s iskolafentartó testületek önkormányzati hatósága tiszteletben tartassék, de másfelől tanintézeinknek és az egyes tanfolyamoknak oly szervezete és berendezése állapíttassék meg, mely ifjaink a kor szükségének és hivatá-

suknak megfelelő alapos kiképzését biztosítja. — Az iskolaügyet illetőleg a zsinat erről szóló külön egyházi törvénnyel rendelkezik.

E határozat alapján nyertem és vállaltam el a megtisztelő megbízást, az iskolai ügyet rendező egyház-törvény vagyis szabályzat tervezetének elkészítésére.

Megbízásom eredményét a jelen munkálatban van szerencsém tisztelettel előterjeszteni.

A részletek, s az egyes §-okban foglalt intézkedések indoklását ez alkalommal mellőzve, csupán a javaslat irányának, célzatainak és egy pár főbb alapelvének röviden kiemelésére szoritkozom; annyal inkább, mert ha ezek helyesek és igazoltak, akkor a belőlük következő részletek is indokolva vannak.

A javaslat iránya és célzata az egyházalkotmány tervezete 92. §-nak a konventi bizottság által elfogadott, s főlegb idézet „h” pontjában is ki van már fejezve.

Az indokolásnál első főkérdés az, hogy tervezetem mikép felel meg az idézett „h” pontban már elfogadott eszméknek?

Ezen „h” pont értelmében az iskola ügyünket szervező egyházi törvény a következő kellékeknek tartozik megfelelni:

1-ör hogy általa a közoktatás ügye a legalsó foktól fel az akadémiái tanfolyamokig (ezeket is bele értve) rendeztessék;

2-ör hogy a rendezés, egyházunknak törvényekben biztosított önkormányzata és tanítás szabadsága alapján — és

3-ör mind az öt egyházkerületre vonatkozólag állapíttassék meg.

Dolgozatomnak bár futólagos átolvasása is bárkit meggyőzhet arról, hogy benne e három kelléknek szigoruan elég van téve. Az oktatás ügy rendezése a legalsó foktól, a kisdéd-óvódáktól fel az akadémiái főiskolákig minden egyes fokozaton külön s egyszersmind összefüggően tervezve van; oly határozatokkal, melyek mindegyike mind az öt egyházkerületre, tehát az egész magyarországi reformált egyházra érvényes, — és tervezve van egyházunknak törvényekben biztosított önkormányzata alapján, különösen kiindulási alapul véve a protestánsok iskolaügyi autonómiáját biztosító és részletesebben meghatározó utolsó két nagy törvényt, u. m. 17⁹⁰/₉₁. XXVI-ik, és a népiskolai oktatásra nézve egyszersmind az 1868. XXXVIII-dik törvényczikket. (A tanítás szabadságáról még szölandók).

Azonban az elfogadott 92. §. „h” pontja a fentebb kiemelt 3 pontban foglalt kellékek alapján akként kívánja oktatásügyünket rendeztetni, hogy:

4-er egyfelől az egyházkerületek s iskolafentartó testületek önkormányzati hatósága tiszteletben tartassék; de

5-ör másfelől tanintézeteknek és az egyes tanfolyamoknak oly szervezete és berendezése állapíttassék meg, mely ifjaink a kor szükségének és hivatásuknak megfelelő alapos kiképzését biztosítja.

Az utolsó két pontban foglalt, s egymásnak lényegesen megfelelő követelményhez kell még számítanom azt, mit már a második pontban is említék, és a minek okta-

tásügyünk szervezete minden institutióját át kell hatnia, tudni illik:

6-ör a tanítás szabadságának elvét.

E követelmények mindegyikének megfelelően igyekeztem megoldani iskolaügyünk rendezésének a problémáját, azon főczélt tartva szem előtt, hogy reformált egyházunkban a nyilvános közoktatás *a társadalom minden rétegében az evangéliumi keresztyén- és a magyar nemzeti műveltségnek terjesztője, ne csak, hanem egyszersmind fejlesztője és előre vivője is legyen.*

(Folytatása következik.)

Az erdélyi reform. fő- és középtanodák tanárainak S.-Szt.-Györgyön tartott értekezlete.

Folyó hó 24-én d. e. 9 órakor a Székely-Mikó tanoda díszes hallgatótermében, a 23-án megérkezett tanárok megállapították a tanácskozás alá veendő tárgyak sorozatát. 10 órakor az összes iskolák képviselői, szám szerint 22-en, testületileg jelentek meg az isteni tiszteleten, a hol t. Révay Lajos, helybeli lelkész ur mondott — „Élvész a nép, a mely tudomány nélkül való” alapigéről — kulturális eszmékben gazdag beszédet. Ezután a szokásos tisztelgések következtek a gondnokoknál s a megyei és városi hatóságoknál. Délután megnézték a szövíntézetet, a Mikó-iskola gyűjteményeit és könyvtárát s végül az e tanodában elhelyezett „Székely nemzeti muzeumot (Cserey-muzeum), melynek még ez idő szerint nincs tulajdonosa, Vasad-Vasadi N. Gyula ur, e muzeum vezető öre, megmutatta.

25-én reggel Székely Gergely főgondnok úr üdvözlő beszéddel megnyitá az értekezletet, ezt követte az iskola tíz évi történetének felolvasása Görög István igazgató tanártól, a kinek ezen kiváló gondnal és szakértelemmel készített dolgozatáért, az értekezlet a jegyzőkönyvben mond köszönetet és elismerést. Ide jegyezzük az igazán szép, tanulságos történetből a főmozzanatokat, jóllehet az egész dolgozatot kinyomatja az iskola előljárósága, az értekezlet óhajtatására.

1869-ben volt az első tanári értekezlet S.-Szt.-Györgyön, ekkor még nem volt meg a díszes iskolaépület, mely ma 200 tanulót fogadhat magába. 1864-ben az egyház közönségének egyik gyűlésén indítványozza legelőször Domáth József tanodai gondnok ur (a Mikó tanodának ezen most is élő derék főgondnoka) az 5 és 6-ik osztály felállítását ezen indokolással, hogy ez által a magántanítók hiányán segítve legyen s hogy a szűk pénz idejében, szegényes székely fiaink ne kényteleníttessenek vagy a tanulást félben hagyni, vagy távolabb fekvő s költségesebb iskolába menni, annak folytatására; továbbá a szellemi és erkölcsi képzésre s a nemes versenyre jótékonyan befolyó együttlakás előmozdítására egy új, nagyobb épület építhetéseért az intézkedések megtételét. Ezen indítványt elfogadják s a tervezet megkésztetésére bizottságot neveznek ki, mely az új épület költségei fedezésére segélyforrásokul ajánlja: a két testvérhonnak a nevelés ügyében áldozatra kész fiai és leányai, gróf Mikó Imre ö nméltósága közbejövételével eszközölendő felhívását;

a Rikán belől eső, még eddig tanodai ügyünk pártolására segélylyel tényleg nem járult egyházak és hitfelekezetek fel-szólítását és női készítmények kisorsolásával összekötött zeneestélyek színi és szavaiati előadások s táncmulatságok rendezését. Később 50 és 100 frtos részvényeket is bocsátottak ki, melyekben a tehetősebbek nagy összegeket irtak alá. Hat évi előkészület után 1970 június 27-én tették le a hazafiság és igazi vallásosság áldozatkészségéből azon alapkövet, melyen ma a Székely-Mikó-tanoda áll. Minthogy az új építkezés igen költséges volt, az adakozások pedig gyérültek, a gymnasium további fenttarthatása tekintetéből, 1876 őszén az épület egészen elkészült s ma már minden szükséges kellékkel el van látva, sőt némely tekintetben a nálánál nagyobb és gazdagabb testvérintézeteket is felülmulja. Ugyanis el van látva, 200 kettős floku vaságygyal, melyek nélkülözhetővé teszik a ládákat és karikás ágyakat, iskoláinkban a tisztaság e két nagy ellenségét. Sajnálандó azonban, hogy a lakószobák minden szépségök mellett is igen nagyok az olyan együttlakásra, a hol a hálásra, tanulásra és étkezésre egy és ugyanazon szoba szolgál. A Cse-rey-muzeum is a múlt évben az iskola helyiségében nyert szállást. Ezek után lássunk valamit az iskola belső életéről.

1871-ig 4 elemi és 4 gymn. osztályból állott; ekkor a népoktatás általános kötelezővé tételével, a 3 alsó elemi osztályt egymásután megszüntették. A tanári életekezetligen nagy örömmel vette tudomásul a tanári karnak azon eljárását, mely csak az érdemet méltányolja. Ugyanis Görög István számokkal mutatta ki 1869-től 1879-ig, hogy a decennium alatt a mily mértékben csökkent a kitünők száma, éppen olyan mértékben emelkedett az elégtelen-osztályuaké, mig-nem a helyes arány előállott, mely már rendes körülmények között állandóságra számíthat. Példának okáért mig 1871-ben 136 tanuló körül volt 68 (50%) kitünő és 14 (10%) másodrendű, addig a múlt év végén 144 tanuló közül 24 (15%) volt kitünő és 32 (19%) elégtelen osztályzatú. 10 év alatt a gymn. létszáma nem csökkent. Az újabb időben az osztályrendszer helyett a mérsékelt szak-rendszert léptették életbe, a mi ez iskolában, hol a tanítók és tanulók egy helyen laknak, a kik nemcsak óránként, hanem folytonosan érintkeznek egymással, sokkal előnyösebb mint az osztályrendszer.

A könyvtár mintegy 8000 kötet könyvből és 230 be-kötött hirlapfolyamból áll. A tanoda évi jövedelme 10,048 frt, kiadásra 9260 frt. Az újabb építkezés miatt még min-dig van kevés adóssága. Most már áttérünk az értekezetl működésére.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

(Folytatás.)

Az „alapszabálytervezet“ segélyt ígér szegényebb egy-házaink üdvére. Fajdalm csak ígér; mert S. J. paptársam is ugy vélekedik: „*időelőtti dolog attól a még sehol sem levő 100 ezer forint (tartaléktól) től ugy megijedni.*“

Ha ez „időelőtti dolog“, azaz: kérdéses, ha vajjon fel-nőhet-e — nem 100 ezer frt — hanem csak akkorára, hogy „szegényebb egyházaink, iskolai s más építkezésekre“ segélyt nyerjenek: minnek akkor port hinteni szemükbe? Hogy „kötelezőleg“ bevonjuk a „kölcsonősség“ kalapja alá, mely végül is a fizetésképtelenség esetén olyan nagy ár-nyéket tart ok nélkül?

És e helyen sietek megköszönni S. J. paptársamnak a „tanulságos“ „itt“ és „ott“ táblázatot; mert „ott“ rá-utal a begyűlt díjakból 20%-nak az egyházközségek javá-

ra visszatért összegre, a mit az önök tervezetében „köte-lezőleg kimondott „kölcsonősség“ elvének „liberalisabb alak-ban“ való alkalmazásával segélyképen lehetne adni „sze-gényebb egyházainknak“.

Minthogy a valóban tanulságos táblázatot „válaszom-ban“ anticipáltam; válaszolok ezen mngjegyzésre is: „Ter-mészetesebb lett volna összehasonlítás végett nem menni a Királyhágón túl, hanem azon minkot közelebből érdeklő biz-tositási szerződés díjtételeivel mérni össze a mi javasla-tunkat, melyet egyházkerületünk részére a m. igazgatóta-nács a múlt évben „kedvezményezett feltételekkel“ kötött — — — párhuzamba tette volna a tiszántuli biztosítási szerződést, a mi egyházkerületünk biztosítási szerződésével“ — amde akkor kitűnt volna, hogy mi is éppen az ebben foglalt és pedig a még inkább „kedvezményezett“ városi egyházakra kirótt díjtételeket ajánlottuk minden egyházakra nézve. Ezt pedig nem volt szabad (?) kitűntetni, nehogy a mi a priori elvetendőnek ítélt indítványunk, csak valamen-nyire is kedvező színben tűnjék fel. Ha csakugyan ilyen forma ellenszenv is elfogultság nélkül szólott volna P. P. stb.“

Hogy az önök tervezetében, a díjtételek azonosságát, a mi egyházkerületünkre nézve, a m. igazgató tanács által a városi egyházakra „még inkább kedvezményezett díjtéte-lekkel“ ne láttam és fel ne ismertem volna: kétséget sem szenved; való az is, hogy az összemérést a tiszántulival szándékosan, nemcsak: *öntudatosan* kerültem, oka az, mert nem láttam szükségét dehonestalni „kegyelmesen“ azt a törvényhozó testületet intézkedései miatt, mely felettem és ön felett is áll; mert van *érzésem* a törvények *tisztelete* iránt, mig azok jobbal — „még inkább kedvezményezettek-ke“ — helyettesítve nincsenek. E nyilatkozatomat szíves-kedjék „kegyelmesen“ tudomásul venni.

Végül is, miután ön az „itt“ és „ott“ táblázattal — Marotai, Bolyai s ha megengedi: még Herapei — szerint is világosan kimutatta az „itt“-nek az „ott“-tól való hát-rányosan eltérését: gratulálok érte; mert ha a főt. egy-házker. közgyűlés ismét a „szerződési alapon“ marad és nem lépik bele: „a kölcsonősség“ alapjába: ugy ön az ön malmokra hajtotta a vizet az „alaposság“ kérdésének le-n-dő eldöntésében.

Vádol engem S. J. paptársam „a priori elvetendő“ szándék; „ellenszenv es elfogultsággal“. S honnan veszi magának e jogot? Még erszébetvárosi pap koromban, talán 1873-ban irtam volt egy cikket a tanuló ifjuság legatio-ba járása ellen, melyre a vitát provokálta e lapok akkori n. t. szerkesztője, jelenleg „Kolosvár egyházmegye“ n. t. esperese Szász Gerő úr. Azt mondtam: nem kicsinylendő az az évi jövedelem, mit az ifjuság a három sátoros ünne-pen a legatiokból nyer és számokkal mutattam ki 3—5000 frtot évenként s a „delendam“-ot csak akkor s azon esetre véleményeztem: ha helyébe — az eltörlés előtt — a *bel-missiot* felállítjuk. Ez volt a tegyén S. J. paptársamnak s meg is emlékezőn róla „észrevételeiben“: onnan gyanít „eldobandó“ szándékot, „elfogultságot“ és „ellenszenvet“, mert abban az időben, N.-Enyedről éppen az „ellenkező ál-láspontot elfoglaló“ cikkek jöttek a lapban.

De legyen elég 8 kicsinyeskedő megjegyzésre az adott válasz. Menjünk tovább, az ő „sine ira et studio“ tett ész-revételeim.

Roppant csorbát ejt S. J. paptársam „moralis“ érzé-sén ezen kifejezésem: „a téves elvi álláspontot nem tudja meg-szentelni a nemes cél.“

Hogy állunk e tétellel? Tévesnek neveztem az „alap-szabálytervezet elvi álláspontját“ azért, mert a keblileg va-ló kezelést, gyakorlatilag kivihetetlennek tartom; kivihetet-len pedig azért, „mert a mindennapi élet keserű tapaszta-

latokkal igazolja, hogy a végrehajtó közegekre (kezelő személynéket) való hivatkozás is pusztában elhangzó szóvá s eredménytelen experimentiókká válik. Ez igaz, mert nem lévén az espereseknek semmiféle executiva potestas-uk, a díjak behajtásánál, az egyházközségekkel szemben: sok esetben kellene pert indítani a fizetésképtelen, de „kötelezett” hátralékos egyházközség ellen s nincs a világon az a „dupla borraavaló”, miért az egyházközségek beperesítésére, az egyházi esperesei „szívesen” vállalkoznának.

Ha az esperes be nem pereli az egyházközséget: vét a rárótt felelősség ellen, ha beperesíti: vét egyházközségeinek „jól felfogott” érdeke ellen. Ime a téves helyzet! Ezt a magában nemes cél — az egyházközségek, iskolák és tanodák anyagi emelésének biztosítása — nem tudja megszentelni. Maradjanak azok, a mik eddig voltak t. t. espereseink és gondnokaink: az egyházközségek, illetőleg iskolák és tanodák vagyonkezelésének lelkiismeretes őrei és ne legyenek még — „dupla borraavalóért is” — ügynők, becslők, nyilvántartók! — ne legyenek: kezelő személynéket „az erdélyi ev. ref. egyházkerület kölcsönös tűz-kárbiztosításának.”

Révay Pál.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. augusztus 29.

— Egyházkerületünk tanárainak értekezlete, melynek tanácskozásairól külön rovatban emlékezünk meg, oly szívélyes fogadtatásban részesült Seps-Szent-Györgyön, mely feledhetetlen emléket hagyott mindenkinek szívében. Volt rá gond fordítva, hogy a tanárok minden szabadidőt élvezet és mulatság közt töltsék. A tanoda előjárósága, a város közvédelmének adott. Ez ebédeken a tanárok bebizonyíták, hogy nem hiába gyakorolják a verbi copiat éveken át, mert a köszöntőknek vége hossza nem volt. Háromszék minden olyan érdempolgára, kinek áldozata és keze épített az iskola virágzásán: ékeesebbnél ékeesebb koszorút kapott, lévén ezek kötve szívből jövő jó szavakból, humoros ötletekből, kegy és óhajásokból, hálás, meleg köszönő kifejezésekből. A főtitkarság püspök Donáth József gondnok mondott toasztot, melyet neki a társaság közhelyeslésével megtáviratoztak, valamint Parádi Kálmán szép toasztja, melyet rá, mint a protestans tanügy buzgó védőjére emelt, szintén meg lőn sürgönyözve budapesti szállására. Hogy a háromszéki szép nők toaszt nélkül nem maradtak, magától értetődik. De egyik közvédelmében sem csapongot oly magas fokra a derült kedélyesség, mint azon, melyet Székely Gergely főgondnok Kilyénben (szomszéd faluban) levő udvarlakán tartott. Seps-Szent-György polgármestere Császár Bálint oly fáradhatlan buzgalommal fejtett ki a tanárok fogadásában, hogy nem győzték neki köszönni. Fogadják Seps-Szt.-György város polgársága e helyen is szíves köszönetünket.

— A székelyföld ünnepelt. A derék székely nép három művelődési ünnepet ült a lefolyt héten. Marosvásárhelyt a történettudósok évi közgyűlése tartatott meg rendkívül nagy részvét mellett. Ipolyi Arnold ez alkalommal hazafias szellemben tartott gyönyörű beszédet, illetőleg értekezést a magyar hadászat történetéből, buzdítva az ifjúságot arra, hogy törekedjék az általános hadkötelezettség demokrat intézményéhez lehetőleg simulva, azon fényes tehetségeket, melyeket a multban a hadászat körül csillogtatott, érvényesíteni. A „Presse” méltán dicséri meg a hazafias főpapot, ki a helyett, hogy „kulturkamp”-ot vivjon az állam ellen, annak művelődési missióját, jeles ékesszólás-

sal támogatni törekszik. Szabó Károly értekezése Balassa ujabban fölfedezett költeményeiről általános lelkesedést ébresztett. A titkári jelentés szintén a társaság haladásáról tett fényes biztosságot. Ezután Szilágyi Sándor a Teleki könyvtárban tett kutatások nyomán a Teleki Mihályról eddig fenforgó helytelen nézeteket cáfolta meg. A közvédelmében doktor Knöpfler által adatott s fényesen sikerült. A tagok nagy része Szebenbe is átrándult, hol a lutheranus egyház superintendense Teutsch az egyházi emlékekből szép kiállítást rendezett. E kiállításról a záruláson, mely Segesvárt tartatott, tett jelentést a társaság titkára. Székely-Keresztúron az unitáriusok tarták a Dávid Ferencz halálának három százados évfordulati ünnepélyét Seps-Szent-Györgyön a ref. tanárok tarták értekezletüket. A nemes székely nép becsületére válik az, hogy e három ünnepély kebelében lőn megtartva.

— Az unitáriusok zsinata Székely-Keresztúron. A zsinatra érkezett vendégeket Kozma Ferencz üdvözlötte, ki megérinté a Dávid F. kora óta rájuk nehezült szenvedéseit az egyháznak, de egyszersmind utalt a kiengesztelő békejobbot nyújtó jelenre. A püspöki válasz után Benczédi Gergely angolul köszöntö meg az unitáriusoknak, hogy oly hosszú út fáradságait vették magukra, csak hogy az unitárius egyház e nagy napjának fényét a hitokon testvéresülés újabb bebizonyításával emeljék. Chalmers német nyelven viszonzá ez üdvözlést. Gordon magyarált így szól: «Köszönöm a szíves fogadást. Van szerencsém átadni a Britt és külföldi unitárius társulat üdvözlő iratát.» Hajós János indítványára az érkezett üdvözlő iratok jegyzőkönyvileg való megörökítése határozatott. A gyűlés Simón Domokos helyére kolozsvári tanárnak Derzsi Károly tordai tanárt és íróválasztotta meg. Hajós János indítványára a kereszturi iskola tovább fejlesztésének szüksége elvileg elismertetett s megbízott az egyh. képv. tanács, hogy a rendszeresítő levő segéd-tanári állomás rendes tanári állomással rendszeresítése iránt készítsen javaslatot. A tordai közép-tanoda előjáróságának kérése következtében határozatul mondatott ki, hogy ezen iskolának polgári iskolakép az állam részére történt átadásáért a szerződés szerint husz éven át fizetendő évi 1000 frt. összeg tőkésítettik. A protestans középiskolák feletti főfelügyeleti jog gyakorlására vonatkozó pontozatok ügyében az egyh. képv. tanács által elfogadásra ajánlott felirati terv bizottsághoz utasított, szükség esetében ez ügyben rendkívüli főtanács ülés lévén egybehívandó. A legfőbb vitára adtak okot az egyház pénz és számadási ügyei. A Dávid Ferencz alapítvány felhasználása iránti indítvány a képv. tanács előterjesztésére ideiglenesen hatálylallyal egyévre elfogadtatott, bizottság küldetvén ki, mely az alap felhasználása iránt részletes tervet dolgozzon ki. A pénzügyi dolgok miatt felmerült viszályokat a püspök erélyes nyilatkozatával megszüntette.

— A nemzeti könyvtár 32. 33 és 34-ik füzetei Kármán József, Vitkovics Mihály és Zrinyi Miklós szigeti veszedelmének folytatását tartalmazzák.

— A magyar lexicon 34-ik és 36-ik füzetei megjelentek, az első mellékletén néhány külföldi szarvasmarha, az utóbbinál kocsai alkatrészek váza van mellékelve. A szöveg Bolkács szótól Boszorkányig. E vállalat mind nagyobb terjedelmet öltött volna nem épen elégheti ki azokat, kik egy ötven füzetre terjedő, rövidített alakú lexicon kívántak nyerni; de ha gonddal szerkesztik a várakozáson felül jól fog kiütni.